

VÁRUCHELY
IRODALOM - MŰVÉSZET

80

nka
Nemzeti
Kulturális Alap

80

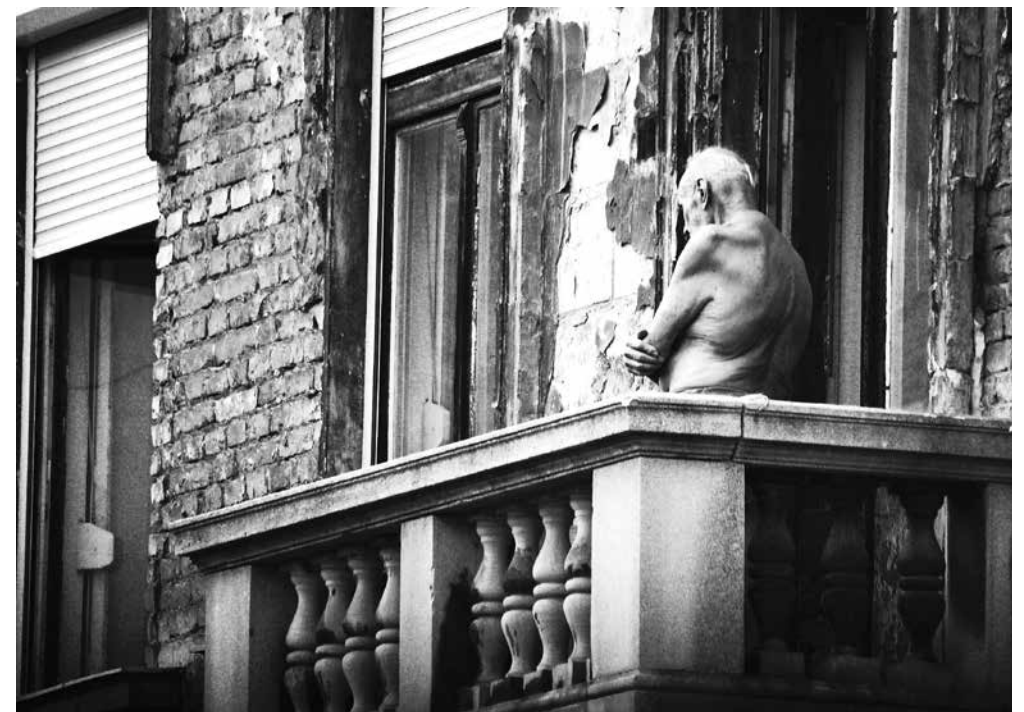
VÁRUCHELY

Oláh Gergely Máté: Attila selfie

Oláh Gergely Máté: Nullkilométer

Oláh Gergely Máté: Ráncok

VÁR UCCA MŰHELY
irodalmi és művészeti lap

XXIV. évfolyam, 80. szám
2023/2

Főszerkesztő:
Fenyvesi Ottó

Szerkesztő:
Kilián László

Kiadja a Művészetek Háza,
Veszprém, Vár utca 17.

Telefon:
+36-88-425-204

Drótposta:
varuccamuhely@gmail.com

Borítóterv:
Áfrány Gábor

Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza!

A kiadásáért felel:
Grászli Bernadett,
a Művészetek Háza Veszprém
igazgatója

Nyomdai munkálatok:
OOK-Press Kft., Veszprém

Tördelés:
Dénes Tamás

ISSN 1586-7838

Támogatók:
Nemzeti Kulturális Alap

Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Művészetek Háza Veszprém

Tartalom

Tózsér Árpád versei	3
Száz Pál: Jaroslav Hašek elbeszélései elé	6
Jaroslav Hašek elbeszélései	10
Lanczkor Gábor versei	30
Mohai V. Lajos: Fejezetek egy életrajzból	32
Beke Ottó: Írógép a borostyánlevelek alatt	35
Székelyhidi Zsolt versei	40
Berka Attila: Az anómiái kiáltványzsoltár	43

Vilém Flusser: Utótörténetek (Iskolánk)	48
Losonczi Alpár: Mellpolitika	52

KÖNYVRÓL KÖNYVRE

Mosonyi Kata: Sopianae, a „szívbró város” (Péntek Orsolya)	56
Bence Erika: A saját akna (Kun Árpád)	63
Hörcher Eszter: A verselés és a szóhasználat varázslatában (Tomaji Attila)	69

Debreczeni György versei	79
Bojtor Iván: A kör bezárul	82
Buzás Huba versei	93
Bence Lajos: Fáklyavivők	96
Várady Tibor: Mi is volt Bókán?	97

**Számunkban Oláh Gergely Máté fotói szerepelnek.
A borító Oláh Gergely Máté alkotása alapján készült.**

Oláh Gergely Máté (1983, Ajka)

...Mivel hosszú életünk során nagyjából minden nap felkelünk, rengeteg képet látunk, melyek összevissza mozognak a szemünk előtt, ráadásul kénytelen-kelletlen mi is mozgunk ebben a vésszel-villamossal terhes világban, a szemünk világában. E kavalkád, meglehet, elősegíti a makrogazdasági egyensúly helyreállítását – bár én még ebben is kételkedem – ám cserébe összezavarja valaha ép érzékeinket, elveszi a kedvünket, és rendre eltakarja előlünk ama benti képet. Csoda-e, hogy segedelemre vágyunk a szédületben, és nyugalomra a látásban? Italaink és füstünk mellett e segedelem és nyugalom a művészet...

Félnünk nem kell többé, látják, a bisztrónál a galambokat, a levegő patkányait, fekete plasztik varjú riogatja. Városunk szép is a Duna túláradó ölelésében, még kertjét, az országot is szépek képzeljük köré. Ennyi szépség és hűség után azért szólok, Oláh Gergely Mátét senki ne gondolja a fényképezés László Fülöpjének. Alkalmam volt már megnyitni öt éve egy korábbi kiállítását, melyen metafizikai érdeklődését emlegettem. E képei láttán az érdeklődés szót érzekre cserélném.

(Részletek Zeke Gyula

OGM-kiállításának megnyitóján elhangzott írásából

<https://litera.hu/magazin/tudositas/meguntam-felni-kockacukor.html>

TŐZSÉR ÁRPÁD

Sörcapricciók

A Hof kocsmában

Tè tudtad, ki volt Xaver Kugler?,
én most tudtam meg, vénen,
most, hogy megint divat a söragy,
a kefebajusz eddig még nem.

Száz éve is ily forró nyár volt,
fogyott a sör a Hof kocsmában,
aztán jöt a Bürgerbräukeller,
s Hitler hitte, még mindig nyár van.

Sörnyár

Harmadik napja egy nyaralóban.
Milyen lehet egy tavaszoló?
Vagy minden évszak átmenet csak
entrópiához, hőhalálhoz?

A söralátétemen három vonal van,
három nyár lángol asztalomon.
Főúr, egy sört kértem, nem három nyarat!
A hőhullámokat habbal takarják.

Sörnyár van, köröttem csupa söragy
(à la *Bálványok alkonya*, Nietzsche). Kérek
más asztalt, s legalább más nyarat rá!

S egyet csak, s a maiknál tűrhetőbbet,
s bokrai közé kevesebb digitális vadat:
vak tévét, néma rádiót, süket mobilt.

(2022)

Nem találom cipőmet

Nem találom cipőmet, nálam nélkül ment ki reggeli sétámra, nyugodtan visszafekhetek hát, így is meglesz a jógik által ajánlott napi 2000 lépés. Van madár, amely játszva eltanulja környezete hangjait, pontosan úgy, ahogy tárgyaink eltanulják életünket, és sokszor már helyettünk élnek, dolgoznak, énekelnek. A naptár december 23-at ír. (Na lám, a naptár is szuverén létezőként ír, olvas, számol!) Leballagok a tízéves mű karácsonyfánkért a pincébe, de meg sem tudom mozdítani. Addig hallgattam a gyermekkori fenyőinkről szóló meséinket, hogy a karácsonyok közötti szabad idejét kitöltendő, belegyökerezett a pince földjébe – betonpatak folyik alatta. Másnap hajnalban arra ébredek, a számítógépem képernyője világít, s a klaviatúráján úgy pitiznek a fekete billentyűk, mint pulik a gazdinak, de gazdi sehol, illetve az ágyból próbálja leolvasni a képernyő távirószalagjáról: *Nem találom a cipőmet.....*

Van aki forrón

Számítógépem szemrehányóan néz rám, napok óta prózával etetem, annak is a törekesebbjével, sehol egy négylevelű oximoron, sehol egy sudár törzsű hiperbola,

s hiába magyarázom neki, hogy már a költészet is rég (mű)nemet váltott, a mai költemény pusztán attól költemény, hogy szerzője annak tartja, de ki tudja, valójában

mi van a bugyijában. Ez a szöveg is csak úgy tipeg a strófák túsarkú cipőjében, mint Joe és Jerry, akik tudvalevőleg forrón szerették. (S a titoktól, hogy mit, a filmből is vers lett.)

De miért is ne nevezhetnénk a vitorlás jachtot
szonettnek, ha a természeti törvényeket már rég
az ember hozza maffiaszindikátusok parlamentjé-
ben?! Colombo kiugrik a születésnap tortából,

s egy szál géppisztollyal megváltoztatja az
evolúció irányát. Osgood, a kicsit ütődött
Rockefeller Joe heréit morzsolgatja – csoda-e,
ha a vers is *coming outol*? Senki sem tökéletes!

Oláh Gergely Máté: Király utca, bull

SZÁZ PÁL

A Balatoni kitérő: A magyar tengerről a Mura partjára

Jaroslav Hašek elbeszélései elé

Jaroslav Hašek itt következő néhány elbeszélése ifjúkori csavargásából meríti témáját. A kutatásnak máig sem sikerült teljes mértékben rekonstruálni azt az utat, amelyre 1905 nyarán az író két cimborája kíséretében vállalkozott Prágából indulva, s az Adriai tengerhez tartva. Annál ködösebb a dolog, hogy az egyetlen forrás, amely az útról beszámol, éppen a misztifikációkban és fabulációkban tobzódó Hašek tollából származik. Az általa alapított viccpárt, a Törvény Keretein Belüli Mérsékelt Haladás Pártjának párttörténeti szatírját ráadásul évekkel azután, 1911-ben írta meg. Az apostoli útnak nevezett küldetés eredeti útitervétől a három párttag Bécsen, illetve Bécsújhelyen tért el, innét ugyanis Nagymartonnál átlépték a határt, majd Sopronba mentek. A további helyszínek ez alapján Körmend, Zalaegerszeg, és a legfontosabb: Nagykanizsa voltak.

A Törvény Keretei Közötti Mérsékelt Haladás Pártjának politikai és szociális történetéből című gyűjtemény apostoli útja azonban nem tesz említést arról, amelyre joggal gyanakodhatunk Hašek csavargásai által inspirált elbeszéléseinek, humoreszkjeinek a helyszínei alapján. Először is, egy Balaton vidéki utazást gyaníthatunk még az említettek mellett. Másodsor pedig az apostoli út (elbeszélése) Nagykanizsán megszakad. Azt, hogy valamerre a Dráván túl folytatódott az író kóborlása, néhány novellájának a témája bizonyíthatja.

Hogy Jaroslav Hašek járt a Balatonnál, könnyen elképzelhető, hiszen egy sor írásában megjelenik a balatoni tájat, amely a magyarra már korábban lefordított *A Balaton partján* is megjelenik a Balaton-felvidéki borvidékkel együtt. Az elbeszélés néhány motívuma bukkan fel A magyar tenger című elbeszélésben is, szinte a végletekig tágítva az eredetiben is így szereplő „Balaton tó – magyar tenger” méreteit. Ez utóbbi elbeszélés két szempontból is érdekesebb. Egyrészt sok valós helynevet találunk benne a kiötlöttek vagy elkorcsosult megnevezések mellett, amelyek közé a cselekmény helyszíne, „Kemes-Szarva”, amelyet alighanem a Kemenes vidéke, és a térség ilyen nevű falvai inspirálhattak.

A másik dolog, amiért érdemes kiemelni ezt az elbeszélést, hogy a narratív keretezésből világos, hogy utazás epizódjáról van szó. Az elbeszélő három útitársával száll meg a fogadóban, ahol egy elázott fazon előadja a

maga történetét. Az egyik útitársa „egy balett-társulat tagja”, akárcsak az apostoli út során volt Wágner, alias Hněvsa. A másik útitárs azonban nem Kubín, hanem „a szlovák Šulen”, aki valós alak, Hašek barátját rejti, és egy korábbi útitársát, akinek köszönhetően megismerte a szlovák vidéket az apostoli út előtti években. Mellesleg az apostoli út során az *Útirajzszerűtlen töprengés az út kezdetéről* című, Zalaegerszegen játszódó részben hasonló motívumokat találunk. Kiderül, hogy a magyarok imádják, ha a vidéküket dicsérik előttük, s Bucsutay szót ejt Veszprémről és a Bakony szépségéről, a Balaton, a „magyar tenger” melletti hatalmas tölgyekről és a mocsarakban lebzselő tűzokokról. (A tűzokok szintén visszatérő motívum...) Valószínűbb, hogy Zalaegerszegről keveredtek Hašek és társai a Balaton partjára, semmint Nagykanizsáról, ahogy *A magyar tengerben* szerepel.

Az igazság azonban az, hogy semmivel nem lehet alátámasztani azt a feltételezést, hogy a Bakonyban, a Balaton-felvidéken vagy a Balaton partján jártak volna, hiszen az utazás egyetlen sorvezetője, a párttörténeti szatíra hallgat erről. A magyar tenger mellett e helyszínek azonban más elbeszélésekben is megjelennek. *Az élet Pusztamagyaródon* című elbeszélés, amely már korábban megjelent magyarul, alacsony szőlődombok völgyében fekvő, kiötlött nevű faluban játszódik (állítólag a „Budapest–Veszprím” vasútvonalon), amelynek tája kimondottan a Hašek által *A magyar tengerben* és máshol is emlegetett Badacsonyi vidékére illik.

A Balaton és a Fertő tó összehasonlítása az elbeszélésben a mélység mentén talán az utazás korábbi szakaszában megpillantott Fertő tóra utalhat. Az apostoli delegáció Nagymartonból Sopronba való útja során elruccanhatott a Fertő tóhoz. Bizonyíték ugyan nincs rá, amennyiben nem tekinthető annak a fikció, de mindenképpen gyanús, hogy éppen a sekélyessége miatt a magyarul már régóta olvasható *Tragédia a Fertő tón* című történetben éppen a sekélyesség miatt hiúsul meg a főszereplő öngyilkossága, amikor vízbe akarja magát ölni.

Jaroslav Hašek alkotásmódjáról valami lényegit tudhatunk meg, ha *Az élet Pusztamagyaródon* egy másik, *A szenttornyai községi őrnök* című elbeszélés mellett olvassuk, amelyet szintén az 1910-es évben publikált írónk. Hasonló a helyzet, mint a *Szerencsétlenség a Tátrában* esetében, amelynek szüzséjét három változatban írta meg. Igaz ugyan, hogy a két novellában, amelyet öt évvel az utazása után írt, lazábbak az összefüggés számai, s inkább motivikusak. Mindkettőben hasonló tájat fest, s mindkettőben a kisvárosi előljáráóság szatíráját olvashatjuk, amelyben unalomra és közönyre van kárhozotva bármilyen intellektuális vagy művészi igyekvés. Egyébként akárcsak „Pusztá Magyarád”, úgy Szenttornya is fiktív hely, az eredetiben „Svatá Torna” szerepel, amit az írónak talán a korábbi felvidéki utazásáról jöhetett a nyelvére, hiszen Torna megyében járt már. De az is lehet, jelen utazásának konkrét helyének elhomályult alakja, ta-

lán a Dráva menti Tornyiszentmiklós inspirálta, amely ugyan távol esik a Balatontól, de elképzelhető, hogy a későbbiekben éppen ezen a környéken lépte át Hašek a Murát, dél felé folytatva útját. Talán árulkodó lehet Szenttornyán a sárvári utca és „Kápolnafalva” meg „Kápolafalva” utcája, Szemenyi (az eredetiben „Semeny”) asszony hona. Talán a Badacsony közelében fekvő Káptalanfalu rejlik mögötte, vagy a Devecser és Sümeg között fekvő Káptalanfa, amely mellett Bodorfa fekszik, amelyre talán *A versenyfutásban* említett Bodafalu utal, ahogy az ugyanott szereplő „Mezőlág” a Pápa melletti Mezőlakra? A kutató olvasó végül úgyis csak belezavarodik, hiszen a földrajzi viszonyok teljesen összezavarodnak, Nagykanizsáról a Balatonhoz nem Mezőlakon keresztül vezet az út.

Mellesleg ebben a novellában Gordon Bennett néven mutatkozik be az elbeszélő, aki világjáró milliomos gyaloglónak adja ki magát. Itt arról annak az amerikai Benett nevű milliomosra utal, aki éppen a felderítőutakat és a léghajó- illetve futóversenyeket támogatta, és aki éppen Hašek utazását megelőző évben adta ki a *A Tour Across Europe In A Motor Car* című könyvét. Igazából a Balaton mellé vetődött cseh csaló, világjáró jöttment világ körüli útjának tervezett helyszíneit sorolva az idősebb olvasóknak megidéződhet egy csehszlovák világutazó páros, Miroslav Zikmund és Jiří Hanzelka, akik a negyvenes évek végén egy Tatra 87-es kocsival járták meg a világ körüli utat, igaz, ez már jóval Hašek után volt...

További motivikus hasonlóság a pusztamagyaródi és a szenttornyai elbeszélés között a két magyar költő, Petőfi Sándor és Kisfaludy (vajon inkább Sándorra, mint Károlyra gondolhat?), illetve a tőlük lopott idegen tollakkal való költői ékeskedés. *A szenttornyai községi írnok* elbeszélés esetében azonban a lágyabb vonásokkal rendelkező költői tolvaj, az álmodozó fiatalember érzékenyebb, kevésbé karikaturisztikus történetet teremt szerelni bonyodalmat, igaz ugyan, Pusztamagyaród otromba szereplői mintha itt is megjelennének. További kutatás tárgyát képezi a kérdés megfjtése, hogy vajon Hašek az idézeteknél valós forrást használt-e, s ugyanezt mondhatjuk annak a népdalnak a kezdősoráról, amelyet később idéz. A szenttornyai községi írnokban már feltűnnek a déli, szlavóniai színek, amelyeket Hašek a Balaton után ismert meg...

Megjegyzések:

A magyar tenger

Eredeti cím: *Maďarské moře*. Első közlés: Besedy lidu (1910. 8. 20)

* Az idézett mondat az eredetiben is magyarul szerepel.

Kemenesszarva községben – Az eredetiben „Kemes-Szarva” szerepel.

A versenyfutás

Eredeti cím: *Běh o závod*. első közlés: *Běh o závod* – Tribuna 1921. 5. 18
Gordon Benett – James Gordon Bennett (1841–1918) a New York Herald kiadója volt, amelyet apja alapított. Számos sporttal kapcsolatos eredménye közül ő szervezte meg az első póló- és az első teniszmérkőzést az Egyesült Államokban, és személyesen ő nyerte meg az első óceántúli vitorlásversenyt. Támogatta a felfedezőket, többek között Henry Morton Stanley afrikai útját David Livingstone felkutatására, valamint a USS Jeannette szerencsétlenül járt kísérletét az Északi-sarkra. A század elején alapította a róla elnevezett vitorlás-, illetve autóversenyzői díjat. Az *A Tour Across Europe In A Motor Car* című könyvét 1904-ben adta ki.

A szenttornyai községi írnok

Eredeti cím: *Obecní písař ve Svaté Torně*. Első közlés: Besedy lidu (1914. 8. 22)

A *-gal jelölt mondatok az eredetiben is magyarul szerepelnek.

...nem zárták volna be öt évre Váradon – Nagy a valószínűsége, hogy itt Hašek nem Váradra, de Aradra gondol.

A régi út

Eredeti cím: *Stará cesta*. Első közlés: Národní listy odpolední (1904. 3. 10)

Oláh Gergely Máté: Balatonban állók

JAROSLAV HAŠEK

A magyar tenger

A Balaton tó csodáiról már Zalaegerszegen hallottunk.

„Balaton tó – magyar tenger”*, mondták a parasztok, akik rojtos száru gatyát viseltek, széleset, mintha szoknya volna. „Balaton tó – magyar tenger”*

Aztán Nagykanizsán is mind ugyanezt hajtogatták. Ettől volt hangos az egész Vas, sőt, Zala és Somogy vármegye is.

Más sem is létezett számukra, mint ez a hetvenhat kilométer hosszú tó széles mocsaraival és tömérdek szűnyogjával.

Amint Kanizsa irányából egyre közelebb kerültünk a tóhoz, úgy nőtt a jóemberek dicsekvése is. Egy órányira tőle Kemenesszarva községben összevesztünk az ottani polgármesterrel, a Szent Istvánhoz címzett kocsmában.

Hárman ültünk az asztal mellett, s a polgármester, aki valamiféle ivászatra volt hivatalos, s egyedülként maradt azok közül, akik bírták még a dolgot, mármint a fene tudja hány liter somogyi bort.

A jóember láthatóan unatkozott, ezért egy kis idő után az asztalunkhoz ült, és elmondta, hogy a tengerparti fürdővárosból származik, Siófokról.

– Tengerparti? Miféle tengerről van szó? – Kérdezte elcsodálkozva szlovák útitársam, Šulen.

– A magyar tenger, uraim – mondta ünnepélyesen Aladár, a polgármester – tisztán magyar tenger, a Balaton a legnagyobb tenger a világon, szörnyűséges tenger, s a legmélyebb. Meg nem látnád a végét, ha három nap és három éjjel eveznél is. Ha megfulladnál, a hullámok nem vetnek ki, mert olyan nagy ez a tenger, hogy a hullámai sosem érik el a partját.

– Sosem hallottunk még felőle – jegyeztem meg.

– Az lehetetlen, aranyos uraim, lehetetlen – kiáltott fel Aladár polgármester –, hogy maguk nem hallottak a magyar tengerről, a hatalmas tengerről, a világ legnagyobb tengeréről?

– Ugyan uram, vannak nagyobb tengerek is a világon – jegyezte meg harmadik társam, egy balett-társulat tagja.

– Az nem lehet* uraim, az lehetetlen. Siófoki vagyok, a tenger partjáról, ismerem Balatonfüredet, a part menti gyógyfürdőt, ahová százezrével járnak a magyarok. Minden nap ott állnak a tenger partján, nézik a felszínt, és azt mondogatják: ez lehetetlen, nincs ennél nagyobb tenger. Higgyék el, uraim, sehol a világon nem találunk több vizet egy helyen, bármily veszettül keressék is.

– De Aladár uram – szóltam közbe –, ott van például az Indiai óceán.
– Aranyos uraim, nem akarok hallani semmiféle Indiai óceánról, én mondom, Aladár Siófokról, jelen polgármestere Kemenesszarvának, egy órácskára a tengerünktől. Ugyan mit számít minden óceán a mi tengerünkhöz képest!

– A Földközi-tenger szintén nagy – vágott közbe vidáman Šulen.

– Nagynak nagy, de ugyan mi az a mi Balatonhoz képest? A magyar tengerhez* képest! Látom, maguk mind műveltek, uraim, ítéljék meg maguk. Volt egy ide valósi bizonyos Csereg nevű fickó, aki a tengerészeknél szolgált Pulában. Amikor a szegény gyerek három évre hazatért szabadságra, azt mondta: „Körülhajóztuk a Földet. Láttam a hatalmas tengert, magasabb hullámokat, mint a mi híres királyi jegyzőnk, és nagyobb halakat, mint a templomunk tornya.” Hazudott, az átkozott nyomorult! Ugyan lehetnek-e nagyobb hullámok, mint a mi tengerünkön, amelyekről sokszor azt gondolnád, hogy az egész Magyarországot elárasztják? És akkora halaink vannak, hogy elnyelnek a hajóval együtt, s még egy másik szerencsétlennek is marad bennük hely. De ez a kerge egyre csak hazudott tovább, hogy ennél is nagyobb tengert látott! Hát a lelket is kiverhettük belőle ökölrel, mire végül, mikor feltámogatták, azt mondta, az nem lehet*, nincs nagyobb tenger a Balatonnál. A paraszt Görőnek volt egy fia, aki Triesztben ezek közé a kutyák közé keveredett. És amikor visszatért, azt mondta Görő János: „Triesztből egy nap alatt áthajózol az egész tengeren a szembeni városba.” De a mi tengerünkön még senki sem kelt át. Balatonfüred, Siófok, Almádi, és Fülöp között egy hétig megy a gőzhajó, s ez még mindig csak Balatonfüred és Fülöp között. Tovább pedig csak a víz és a tenger, feletted az ég, és semmi más, mint az ég és a tenger, ha előre nézel. És ha ladikkal vágnál neki, hajózhatnál egész hátralevő életedben, sosem érnél a végére. Elveszel azon a mérhetetlen felszínen, és sosem térsz vissza a somogyi bor mellé. Ilyen a mi magyar tengerünk, mérhetetlen, és a legnagyobb a világon.

– És mi a helyzet az Atlanti óceánnal, amelyen a kivándorlók hajóznak Amerikába, Aladár uram?

Aladár úr a fejét csóválta: – Ugyan miféle Atlanti óceán? Manapság azt mondják, hat napig tart az út ezen tengeren – s a „tenger” szót igen megvetően mondta. – S mindenhol tornyokat látni szörnyűséges fényekkel, hogy a hajók a sekélyesben meg ne feneklenjenek. Hát ez nevetséges, uraim. Nálunk, a mi Balaton tengerünkön a mélységek rémisztően mélyek, szörnyűségesen, annyira, hogy Varányka Gyula belebolondult ebbe. Bölcs öregember volt, bölcs, akár a bakonyi erdő vénasszonya. Isten mindenhatóságáról elmékedett, és arról, milyen mély a magyar tenger. És vett egyszer kötelet, a végére ráakasztotta a súlyt a kakukkos órából, mindezt hajóra rakta, és kihajózott Siófokról. Jó messze a parttól megállt, s leeresztette a kötelet a súllyal, hogy megmérje a mélységet. Magától értető-

dik, hogy a kötél nem ért le az fenekére, és ettől az esztét veszítette. Fel alá rohangált Siófokon a kötéllel és azt kiáltozta „nem lehet megmérni, nem lehet megmérni!” Így megbüntette az Isten a kíváncsiságáért.

– A Csendes óceán néhol nyolcezer méter mély, Aladár uram. – Életemben nem láttam még senkit ilyen őszintén nevetni.

– Nyolcezer méter? Meg tetszettek háborodni az urak? Ne tessenek ostoba mendemondáknak hinni. Tanuljanak meg a természet szerint gondolkodni. Ne higgyenek a hülyéknek. Tegyenek úgy, mint én. Megjelent itt egyszer egy ember, könyvvel a kezében, s azt mondja nekem, „Ez egy atlasz”. Mi közöm nekem az atlaszodhoz, gondolom magamban. De a fickó egyre csak szívta a vérem. „Ez egy atlasz”, mondta újra, és kinyitotta a könyvet. „Ezek itt térképek” folytatta, „Ez itt a Magyar Királyság térképe.” „Itt a Balaton tó, a magyar tenger!”* Nézem én, és azt látom, hogy valami kékre festett foltocska van ott, hát megmarkoltam a fickót, és kihajítottam az ablakon. A ház előtt éppen disznókondát hajtottak, jól megrágták a sertések az idiótát. Úgy kellett neki.

Egyszer pedig egy uraság jött feleségével a faluba. Itt ültünk, borozgatunk, beszélgettünk, és szóba került a Balaton. Az asszonyt megkíméltük, uraim, mert az asszony sosem tehet férje ostobaságáról. Kapott a körmére a fokossal, mert a sós vízről beszélt, és azt kiabálta, hogy sós víz nélkül nem lehet semmiféle tenger. Ellenkezett az Isten akaratával. Az Isten ugyanis az édesvízből is tengert csinálhat. Istennél semmi sem lehetetlen.

Egy diák szintén pórul járt. Azt beszélte, hogy vannak tengerek, egyszer nagyobbak, mint a Balaton. Nem nekem mondta, hanem az öcsémnek, aki a szomszédos Kisrógában él. Letaglózták, és akár a hordót, legurították a tengerhez, leszaggatták a ruháját, és elverték, annyit kapott, amennyi csak elfért rajta. Egyszer meg Siófokon! Jó, hogy a cigányt meg nem fojtottuk. Részeg volt, és azt kurjongatta, hogy a Balaton csak pocsolja a Fertő tó mellett.

De én uraim, jártam a Fertő tónál. Lovon mentem Sopronba, s kérdezkelődtem arról a kis kanálisról, amikor egy csordát vettem észre. A sár derékig ért, és az emberek azt mondták, hogy a tó közepén bokáig ér a víz. Ott is összetörtem a pofáját az egyik hazugnak. Egy német paraszt volt, aki azt állította, hogy a Fertő tó a legnagyobb a Magyarországon. Aztán hazamentem, s ha találkoztam volna azzal a cigánnyal, minden gond nélkül eltapostam volna a lovammal, mint a férget, mert a cigány nem ember, a cigány állat! Hát látják, uraim... –

Aladár úr elszomorodott.

– Az iskolában a gyerekeknek csupa szégyenletes dolgot tanítanak. A Balaton állítólag ennyi meg ennyi mérföld hosszú, ennyi meg ennyi széles.

És a gyerekek nem tanulnak már a magyar tengerről,* csak a Balaton tóról. Hát ki kellett hajtánunk a tanítót, Bedgrédi Zoltánt, akit idéetlennek hívtunk. Holmi nagy tengerekről szóló zagyvaságokkal rontotta a gyer-

mekeinket. Aztán új tanítót helyeztek ide, egy öreg írnokot északról, valahonnét Hontból, Bakabányáról. Az volt ám a tisztességes lélek! Amikor meglátta a Balatont, azt mondta a gyerekeknek az iskolában: „Az nem lehet,* sehol a világon nincs annyi víz, mint a mi magyar tengerünkben.” A szív örömmel dobban, ha meglátod a vizét. A legjobb paprikásnak való halak a mi tengerünkben vannak. Nemrégiben Fülöpnél fogtak egy harcsát, egy csecsemőt találtak a hasában, méghozzá bölcsőstől. És ha este az ember kimegy a Balatonhoz, hallhatja a vízbefúltak lelkének énekét. Azt beszélik, van a Balatonban egy egész falu, polgármesterrel, írnokkal, harangozóval együtt. Gyönyörű a mi magyar tengerünk, zöld a vize, akár a tavaszi kukoricahajtás, de erre jöttök ti, kutya fattyak, és csak röhögtek, hogy így az Indiai óceán, Atlanti óceán, meg úgy a Földközi-tenger, meg hogy nyolcezer méteres mélység a Csendes óceánban. Nyomorultak vagytok, halljátok, éppúgy, akár a többiek, akik messziről jöttek, egymás között idegen nyelven beszélnek, és törik a mennyei nyelvünket. Hogy az isten verje meg az anyátokat, apátokat, testvéreiteket! Az orrotokat meg mindenbe beleütitek, semmirekellők, még a Balatonunkba is. Ha valami nem tetszik, mondjátok meg. Szétverem a fejeteket, ne legyen a nevem Aladár Siófokról, a Balaton partjáról, a magyar tenger partjáról!

A vendéglős csitította, és hozzánk fordulva így szólt: – A legjobban tennek az urak, ha felmennének lefeküdni.

Mentünk. Közben odalént, miután felszedelőzködtünk, érkeztek a parasztok. Fáradtak voltunk, így gyorsan elaludtunk.

Az éjjel szörnyű ordításra ébredtünk.

Kinéztünk az ablakon, s odalenn vagy tíz részeg paraszt állt, élükön Aladár polgármesterrel. Mikor észrevettek, egyhangúlag ordítottak bele az éjszakai csöndbe.

– Balaton tó, a magyar tenger*

Majd szétszéledtek Kemenesszarva sötét utcáiban a fokosaikkal hadonászva.

Így ismerkedtünk meg a Balaton tóval.

A versenyfutás

A háború előtt a magyar vidékeken kóborolva egyszer Nagykanizsára jutottam, ahol találtam egy sörgyárat cseh sörfőzővel, 120 méter hosszú várfalat, meg valamilyen török vezír síremlékét abból a korból, amikor Nagykanizsa a török pasaluk központja volt, Savoyai Jenő herceg hitetlen zsoldosainak tengerétől véve körül. A kis abbé, ahogy ezt a hentest nevezték, olyan állhatatosan lövette a várost a mozsarakkal, hogy egy vezírnek letépte a fejét a golyó a főtéren. A turbán, amelyet viselt, ma a nagykanizsai múzeumban található, és igencsak gyanúsak találtam. Attól tar-

tok ugyanis, hogy ezzel a turbánnal is olyan csalásokat követnek majd el, mint nálunk Nepomuki Szent János nyelvével. Egészen frissnek látszik. A városi múzeumban annak a tevének a csontjai is láthatók, amelyen a szerencsétlenség áldozatául esett vezír ült. Itt már a napnál is világosabb a csalás. Csak a csenevész gyümölcsfának lehet ilyen csontot formázó fája.

Más nevezetesség különben nincs is. Az utcák csupa porosak, a város szélén, ahol a kertek vannak, csípnek a felhőkbe verődő szúnyogok. Vagy egy héttel azelőtt, hogy ott termettem, leplezték le tán a tizedik sikkasztást a városi hivatalban és a városházán. Ekkor fejeződött be a nyomozás, amelynek során nyolc helyi vonatkozású rablógyilkosságot és 32 nagy csalást lelepleztek le. Látszik, hogy a kultúra hulláma idáig gyűrűzött.

A városi parkban szintén csíptek a szúnyogok, s a honvédtisztek az étterem teraszán a cigányoktól „hallomás alapján” játszották egyfolytában a végtelenségig: „Uram, uram, bíró uram...”* Micsoda ostoba és ellen-szenves nótá!

Az ilyen városban az ember nem bírja soká. Sikerült egy szállodát találnom, ahol éppen Nagykanizsa és vidékének poloskái tartottak nagygyűlést. A szoba, amelyet kaptam, nem tűnt ki eleganciájával. Még teknő is volt benne, láda a szemétre, és vedér a mosdó helyett.

Ez úgy feltűzelt, hogy másnap megint kimentem a városi parkba, és megismerkedtem ott egy tisztességes hivatalnokcsaládból származó kisasszonnyal. Milliomosként mutatkoztam be neki, aki unalmában gyalog barangolja be Európát. S bizonyára hallotta már a nevemet: Gordon Benett.

Nagyon megörült, hogy beszélek kicsit magyarul. Meghívattam magam vacsorára hozzájuk, s a ház cselédlánnyával elhozattam a turistacsomagomat és a szennyesem.

A kisasszony apja jószándékú, egyenes ember volt, édesanyja pedig bizalmas természetű. Vasban szőlősük volt, a bácsikájának borospincéi voltak, így mindig bőséggel volt otthon jó bor.

Mielőtt leittam volna magam, megígértem nekik, hogy Etelkát biztosan feleségül veszem, amint visszatérek gyalogos, föld körüli utamból.

Később, amikor már igencsak elememben voltam, megesküdtem neki a nagyapja és nagyanyja képe előtt, amely az ebédlőben lógott, hogy egyetlen magyar királynak sem volt olyan gyönyörű villája, mint amelyet majd én Etelkának építtetek a Balaton felett.

Azután az apja meg kellett, hogy ígérje, hogy holnap szabadságot vesz ki a hivatalban, és eljön velem Magyarországon át Törökországba, hogy el ne vesszek.

Rendesen megvendégeltek, és betettek az ágyba.

Csak valamivel dél előtt ébredtem fel, de a szomszéd szobák felől szokatlan lármára lettem figyelmes. Mintha valamit dobáltak volna, s mintha fiókokat húzogattak volna ki-be.

Még forgolódtam az ágyban, mikor kopogás hallatszott, és belépett Etelka apja.

– Gordon Bennett úr – mondta –, már minden rendben elő van készítve. A pénztári orvos soká vizsgált, de végül mégiscsak kiírta a kéthavi szabadságot a déli utazás miatt. Az irataim rendben vannak. Az asszonyok előkészítették a holmim, a turistafelszerelést, csirkét sütnek nekünk az útra, így hát holnap indulhatunk Magyarországról Törökország felé. Mit gondol, hova menjünk tovább Törökországból?

Kisvártatva tértem csak magamhoz.

– Átvitetjük magunkat a Boszporuszon Kis-Ázsiába – válaszoltam neki – aztán keresztülvágunk rajta, majd Mezopotámián keresztül Perzsiába megyünk. Áthágunk a Himaláján, és Indiába jutunk. Aztán Kínán át Koreába, Kamcsatkán keresztül a Bering-szoroson át Észak-Amerikába, onnét pedig Dél-Amerikába és Patagóniába. Patagóniából pedig átvitetjük magunkat Ausztráliába. Keresztülvágunk rajta, és Dél-Afrikába vitetjük magunkat. Kikötünk a Jóreménység fokán, onnét pedig északra megyünk, egyre északra, keresztül Afrikán egészen Marokkóba. Marokkóból Gibraltárba vitetjük magunkat, majd tovább északra, Spanyolországon át Franciaországba. Ott keletnek fordulunk, majd Franciaországon, Svájcban, Tirolon, Stájerországon keresztül, s ím újra Nagykanizsán vagyunk. És ha úgy tetszik, két-három napos pihenő gyanánt elmehetünk Izlandra, Grönlandra, és az Északi-sarkon át, Szibérián keresztül haza. Szeretné látni Madagaszkárt is?

Megvakarta a fülem tövét, és azt mondta bizonytalan hangon:

– Valóban az a legnagyobb tó Ausztráliában?

Bólintottam.

– A legnagyobb és a legmélyebb, de minden ötezer évben kiszárad.

Ezekben a napokban néhány nyájas órát éltem meg Etelkával a kertben. A csókok közt azon törtem a fejem, hogyan lépjek meg. A legrosszabb esetben megszököm Csendes úrtól, ha holnap reggel elindulunk, a városon túl. Ledobom a hátizsákom, és jó sprinttel elnyargalok végig az úton a Balatonig.

Etelka fejében a földrajzi fogalmakat illetően teljes káosz uralkodott. Csendes úrról meg vagyok győződve, hogy tudja, mi az, hogy Afrika. Ha elillant volna az emlékezetéből, hogy az egy világrész, legalábbis állami szervezetnek tarthatja Afrikát.

E kedves gyermek előtt fejtegetve az utazás terveit azonban meggyőződhettem arról, hogy Ausztrália, India, Korea, Kamcsatka nem törölték le ártatlansága hímporát homlokáról. Valóban: semmit nem tudott a világról. Jobban el volt maradva, mint a vén Hérodotosz, aki azonban legalább annyit sejtett, hogy Görögországon kívül más országok is vannak a világon.

Az ebéd és a vacsora közötti idő gyorsan eltelt a pusztá ígérgetéssel. Ígértem neki preparált elefántormányt Indiából, mindenféle nagymacska

bundáját, André földrajzi atlaszát, Polinézia lakóinak koponyáját, fokföldi gyémántokat, rubinokat a Kilimandzsáró hegyéről, aranyláncokat Peruból és Chiléből, cserepet a dalai láma tibeti palotájának tetejéről, a japán mikádó ablakának üvegberakását, egy pár eleven kínait és eszkimót, és egy egész szerecsen családot Zambéziából, satöbbi.

Szegénykém boldog volt, és a legkülönbözőbb kérdéseket tette fel. A legfurcsább az volt, hogy vajon Új-Zéland városi vízhálózata rendben van-e. (Nagykanizsán ugyanis egy hete valami kellemetlenség történt a vezetékekkel.) Gyermeki bájjal mondta: – Eltalálom, vajon hová torkollik a Kilimandzsáró? – A részleteket már elfeledtem, de megesküdhetek, hogy az én helyemben még a leghidegvérűbb földrajztanár is megfojtotta volna őt.

A vacsora ünnepélyesen telt. Ez volt Csendes úr családjától való búcsúvacsorája. Előrebocsátom, hogy a gazdagságomról nem beszéltem sokat. Csak azt vettem közbe: – Ha százszor annyim is lenne, mint amennyi vagyonom most vagyon, sem tudnám a valódi boldogságot megvásárolni, vagy egy csésze csokoládéval többet.

A cipőm kiváltképp bámulatot keltett. – Vízilóból van – mondtam –, annak bőréből készült ez a pár cipő, Nílus partján lőttem, ez a legvilágosabb bizonyítéka annak, hogy a víziló bőrét is szét lehet szagztatni. Nevetésegesek a tudósoknak a vízilóbőr tartósságára vonatkozó állításai.

– Igen érdekes – folytattam a kabátom könyökén lévő foltokra mutatva –, hogy Anglia legnagyobb turistaklubjának arisztokrata hölgyei képtelenek voltak megjavítani a kabátomat, pedig tízszer gyalogoltam körbe Angliát.

– Ha legalább kidobtak volna! – gondoltam szorongva, hogyan csügg az egész család ajkaimon, s mindent elhittek – ha legalább kihívták volna ránk a rendőrséget.

És a legkülönbözőbb kérdéseket tették fel: – A maga szülei élnek még?

– Apám olvasta Verne *Utazás a Holdba* regényét, és meg akarta valósítani. Készítettett egy mozsarat, és kilövette magát egy töltettel a Holdba. Azóta nyolc év telt el, s még mindig nem tért vissza. Nincs róla semmi hír. Anyuka a jachtján, a Torpedón, utána eredt a déltengereket átkutatni, most pedig az Okeánoszon a jégömbök felé hajókézik.

Most már minden bizonnyal kihajítanak innen – gondoltam teljes meggyőződéssel, de aztán megkérdezte Etelka: – Nincs magának nővére?

A nővérem hozzámment az amerikai elnökhöz – válaszoltam. – De nem boldog vele, mert beleszeretett a híres énekesbe, Carusóba, akinek Szumátrán nagy gazdaságot vásárolt, meg farmot a tigrisek és jaguárok tenyésztésére.

– Most már biztosan riasztják majd a rendőrséget – gondoltam magamban.

– Mindannyiunknak megvan a maga gondja – mondta Csendesné, meleg anyai tekintettel nézve rám –, minden családban van valami. És bátyja van?

A bátyám egy csodabogár. Szétosztotta az egész óriási vagyonát, és a Slavia bank hivatalnoka Prágában.

– Most biztos kívágnak. – Erről meg voltam győződve, ehelyett azonban Csendes úr így szólt: – Hová mégy majd Etelkával nászútra, ha majd visszatértünk?

– Zanzibárra és Arábiába – válaszoltam –, mert Olaszországban túl meleg van. Ezek kívül meg az arabok vendégszerető nép.

Annyit ittam, hogy a Szaharában kinőttek volna tőle a fák, s azt hittem, hogy elérem a delirium tremenst, és majd kórházba visznek. Ehelyett elaludtam a széken. Óvatosan ágyba fektettek.

Korán reggel Csendes úr ébresztett. Már teljesen készen állt, köpcös alakja viccesen nézett ki a turistaszerelésben. Reggeli után, amely közben Csendesné és Etelka kisasszony nemhogy sírdogáltak, de bömböltek, a balatoni országútra térve elhagytuk a házat.

Folyamatos siránkozással és sajnálkozással kísérték minket a városszéli kertekig.

– Vigyázz Gordon Benett úrra – emlékeztette még utoljára Csendesné férjét, s egyedül maradtunk.

Előttünk a Balaton előtti táj terült el, a fehér poros út a végtelenbe futott. A szederfákon por ült, a napsütéstől kiszikkadt fű szomorúan festett, bennem pedig megérett a szökés terve.

– Jó gyalogló maga, Csendes úr? – kérdeztem tőle.

– Remek, Gordon Benett úr – válaszolta – valaha, évekkel ezelőtt futottam is, a soproni futóversenyre jártam az ottani könnyűatlétikai klub színeiben.

Az ajkamba haraptam. Felértünk egy kis dombra, ahonnét az út lejtett. Futni kezdtem. Sprinttel.

Csendes úr meg utánam. Így kiáltott: – Értem már Gordon Benett úr. No hát melyikünk lesz hamarabb a Balatonnál? Futóverseny negyven kilométeres távra!

Utánam igyekezett. Lefutottam nem több és nem kevesebb mint tíz kilométert némi előnnyel. A tizenkettedik kilométernél Mezőlak után beért, és közvetlenül mellettem futott. A tizenötödik kilométernél jó tizenöt méteres előnyt szereztem, amely távolság Bodafalu után ötre rövidült.

Huszonkét kilométert futottunk újra egymás mellett s Kapotfalván, a harmincadik kilométernél elvesztettem a szemem elől. Az előny fél kilométer volt. Az erőm kimerülőben volt. Kicsit megpihentem, majd futottam tovább. Az út hajlatában feltűnt Csendes úr, mögötte pedig úgy száz méterrel valamilyen ember, aki mintha utol akarta volna őt érni. A távolban erre még több futó tűnt fel. Mivel nem tudtam rá magyarázatot találni, nyugtalanítani kezdett a dolog.

Fejvesztve rohantam előre. Egyszer csak elhaladt mellettem egy biciklis, kis zászlóval a kezében, barátságosan intett, majd megkérdezte: – Milyen színben fut?

Nem válaszoltam, de rohantam tovább.

A harmincadik kilométernél láttam, hogy az ember, aki Csendes úr után rohant, hagyta őt, és utánam igyekszik.

Összeszedtem utolsó erőmet. Fújtatva, akár a gőzös, beértem az első Balaton menti házak közé.

Nagy gyülekezet üdvözölt hatalmas örömujjongással a negyvenedik kilométernél. A zenekar a Rákóczi indulót játszott.

Beleütköztem az úton keresztülhúzott zsinagba, de nem maradt idő, hogy orra essek az úton. Elkaptak, lefotografáltak, és valami lelkes csapat a vállára kapott, aztán pedig a szállodába vittek.

Szóhoz sem jutottam. Levetkőztettek, és a fürdőkádhoz vonszoltak. Aztán beküldték utánam azt az embert, aki a harmincyolcadik kilométer után igyekezett utánam. Öt perc múlva meghozták a lógó nyelvű, s kellemesen mosolygó Csendes urat. Ő volt a harmadik.

Szerencsétlen véletlen folytán ugyanis a nagykanizsai könnyűatlétikai klub éppen maratoni futóversenyt rendezett a Kanizsa–Balaton vonalon.

Aztán mindenre gyorsan fény derült. Meg akartak lincselni, aztán végül a csendőrök kísérték ki a városból a felügyelő úr parancsára.

*

Csendes úrtól egészen csak Albániában szabadultam meg, ahol zsinagok támadtak meg minket. Azt mondtam nekik, hogy Csendes úr ismert milliomos, és hogy nagy váltságdíjat kapnak majd érte. Elhurcolták hát a hegyekbe, tőlem meg hálaképpen csak a szennyessel teli hátizsákomat vették el.

Csendes úr sorsáról természetesen semmit sem tudok, pusztán jóérezésből ugyanis röstelltem levelezést folytatni szerencsétlen nagykanizsai családjával.

A szenttornyai községi írnok

Amikor Kufala Zsigmond Szenttornyán községi írók lett, afféle álmódó, vékony legény volt. Megnövesztette a szakállát sovány arcának mindkét oldalán, és hetente kétszer eljárt a badacsonyi dombok közé egy vén tölgyhöz, ott heverészett alatta a fűben.

Az alatta elterülő, messzire nyúló tájat szemlélte. A távolban a Balaton vizének felszíne csillogott, a magas kukoricaföldek erdőként álltak, közöttük szinte elvesztek a dohányültetvények, majd a távolban a belát-

hatatlan sztyepei legelők látszottak, köztük pedig szétszórt, nagy falvak foltokként fehérlettek, mint amikor zöld alapra fröccsen az oltott mész.

Dél felől mindig úgy tűnt, mintha köd hömpölyögne. A Murán és a Dráván túli erdők látszottak ilyennek. Távolabb pedig az élesebben kirajzolódó fellegek, amelyek szürkére homályosítják a látóhatárt, isten tudja, melyik hegyek voltak a horvát oldalon.

Kufala Zsigmond e széles látóhatár felett szokott álmodozni, s egyre arra gondolt, milyen szép is lenne, ha mindezt, amit itt lát, versbe tudná írni. Már többször megpróbálta megírni mindazt, amiben gyönyörködött, de végül mindig csalódott. Nem adta vissza azt, amit érzett. Egyszerű leírások voltak csupán.

Egyszer odaadta őket Pál tanítónak, akinek néhány versét közölte már a járási hírmondó, és aki miután elolvasta őket, azt mondta, hogy ezek csak afféle díszítmények. És hogy ha olvassa az ember, akkor kukoricát meg dohányt képzel maga elé, de semmi többet.

Ő maga olvasott fel neki a megjelentekből egy nyári verset (bár télen írta, amikor a farkasok vonítottak a városkán túl), majd végül így szólt:

– Benne van ebben a füledt nyári délután lelke, az embernek verejtékeznie kell, ha olvassa, sőt, füledten pihegni, kedves Kufala Zsigmond. Különbén szép dolog, hogy verseket ír. A költészet megóvja az embert az elaljasodástól. Ha az előző községi írnok verseket írt volna, nem zárták volna be öt évre Váradon. Amikor az öreg Tóthtól a községi hivatalban megvonták a segílyt, ez alkudozni kezdett vele, s addig alkudozott, amíg az írnok meg nem késelte őt. Arra beszélt ki magát, hogy az öreg Tóth le akarta vágni a fejét egy török jatagánnal, amit a falról tépett le, de mondja csak meg, Zsigmond úr, hát képes lenne a költőember miszlikbe vágni a rogyant öregembert?

Kufala Zsigmond szomorúan távozott Pál tanítótól. Messzi vannak a badaconyi dombok beláthatatlan távlataikkal, és itt, az iskolától százlépésnyire, a minden vásár után marhák százaitól széttaposott főtéren a prózai élettől kénytelen szembenézni. A szenttornyai városi hivatalban dolgozott Dékányi úrral, a királyi polgármesterrel, aki pedig híján volt mindenféle költői vénának.

Az irodája mellett, a tárgyalóteremben Dékány úr egy korsó bort tartott, amelyet a rendőrfőnök töltögetett, mivel a rendőrőrs a szerencsés véletlen folytán azonos házban állt a Szakállas Paphoz címzett vendéglővel, amelynek pedig rossz híre járt, mivel ott a vendégek bármit megenyedhettek maguknak.

Amikor Szenttornya királyi polgármestere a hivatali ügyei közben kiitta a boroskorsót, mindenkit el akart nyomni, aki a városi hivatalba érkezett, és Kufala Zsigmondot kényszerítette, hogy legyen kegyetlen a másik oldallal szemben.

Azon általában a környékbeli parasztok álltak, akik a főtéren tartott piac zárása után marháikkal tovább tartózkodtak a téren, ezért pedig jelentették fel őket a városőrök.

– Meg kell gyötörnöd őket, fiam – oktatta ki a községi írnokot Dékány úr – főleg azokat a horvát embereket, azokra ordítanod kell, s nem csak úgy suttogva, ahogy szoktál. Fenyegesd őket tömlöccel, s meglásd, erre majd szépen előhúzzák az ingjükből a pénzüket, a magyar lélek öröme és nyugalma. Az isten immár úgy rendelte, hogy a magyar bekebelezi a szolganépeket.

Távozta után Kufala Zsigmond nagyon mélyen sóhajtott fel. Azok, akikről a polgármester beszélt, sosem tettek neki keresztbe még csak egy szalmaszálat sem. Amikor a horvát többségű magyar Ludbregben volt községi írnok, kapcsolatban volt ezekkel az emberekkel. Esténként, amikor a horvát lányok a földekről jöttek vissza, szívesen szokta hallgatni őket. Elöl a legények mentek fekete csizmájukban, hímzett ujjú fehér ingjükből, s egy versszakot ők énekeltek, mire pedig a következővel a lányok kórusa felelt.

A Mura rétjein illatozott a széna, a horvát oldal várfalnak beillő maszszív tölgyese felett a Hold ékszerként tűnt fel. A felhőknek rózsás árnyalatot kölcsönzött a stájer oldalon éppen lemenő nap, és ebben a csöndes estében olyan szépen hangzottak a horvát dalok lágy dallamai a kedves és vidám legények és lányok ajkáról!

II.

Ma nagy ünnepség volt Szenttornyán. Kanizsáról honvédek érkeztek, és a községi tömlőc előtt a főtéren katonazenekar játszott. A községi tömlőc Tornyán éppen az iskolában található. A félemeleten a bűnözők ülnek a rács mögött, fent pedig az első és második emeleten azt tanítják, hogy egy a magyar isten, és egy a magyar haza.

A rács mögött éppen két cigány ült, akiket verekedésért csuktak le. Testvériesen s együttesen öltögették a nyelvüket a közönségre, amely legfőképpen kondásokból, kanászokból, disznópásztorokból állt, akik szoknyához hasonló széles, a szárán rojtos gatyát viseltek. A piszkos gatyákba beivódott a füst szaga, miközben a disznópásztorok a tűz mellett üldögéltek a pusztán, száraz marhaürüléket dobva a tűzre, amelynek izzó zsaratnokán szalonnát és kukoricát sütöttek.

Lányok is voltak itt a pusztákról, tarka kendőt kötöttek nyakuk köré, hajukat kenderolajjal kenték be. Csizmáikkal a zene taktusára dobogtak, felverték a port maguk körül, és egymásra kiáltoztak. Tele volt a tér piros szoknyákkal és zöld pántlikákkal, s fekete, fűzős mellényekkel, amelyre két sor nagy, ezüstgombot varrtak.

Szemben a tér kikövezett részén járt-kelt a városka lakossága, köztük a két pénzügyőr egyenruhája zöldített, akiket állandóan kisasszonyok vetettek körül, és akiknek a viselete az ízléstelenség különös bizonyosságáról árulkodott.

Promenádon járt itt Szenttornya előljárósága, a királyi hivatalok hivatalnokai, a kereskedők, a mesteremberek. Olcsó szivarokat szívtak, míg a másik oldalon sétáló kondások felett az alumíniumpipákból felszálló fellegek lebegtek. Mindenki arra várt, hogy a városi hivatalból kijön az iskolásgyerekek serege. Ma volt az ünnepi akácültetés napja, a szerencsétlen császárnő, Erzsébet királynő emlékére.

A dologban azonban volt egy kis bökkenő. Évekkel ezelőtt ugyanis megállapodás született, hogy Erzsébet királynőnek a templom előtt emlékművet állítanak. A vállalkozás azonban becsődölt, ugyanis a gyűjtésből befolyt pénzből Dékány úr villát épített magának a Balaton partján. Ide utazott minden ősszel, amikor a badacsonyi dombokon megkezdődik a szüret.

Kellemetlenségei adódtak ebből, de a választások előtt nekiállt a munkáspártért munkálkodni, aminek győzelme után minden el lett tussolva.

Azonban, hogy valami mégiscsak történjen, az emlékműállításból végül az akácfaültetésig adtak alább.

Egy héttel korábban a polgármester kissé részegen érkezett a hivatalába, és parancsba adta Kufala Zsigmondnak, hogy írjon egy nagy ünnepi költeményt, amit majd előad az ünnepségen.

Hivatali hatalmából kifolyólag rendelte ezt el, ez az álmodozó, vékony legény pedig a badacsonyi tölgyfája alá ment ihletért. Szó sem volt itt semmiféle kukoricáról, dohányültetvényekről, a Murán és a Dráván túli erdőkről.

Lenn a síkságon a disznópásztorok dalolták a kétségbeejtően elnyújtott nótáikat, Kufala Zsigmond pedig inkább hazament. De ott sem ment neki jobban.

Másnap azt mondta neki a polgármester, hogy a vers legyen nagyon hazafias. A kétségbe esett Zsigmond úr hazafias keveréket csinált tehát.

Ma már ott állt a kertész mellett, aki az akácot a köröttük tülekedő emberek „éljen”^{*} kiáltásai közepette ültette el, fekete kabátjában, amelynek ujjá már az érettségi idején is rövid volt, s várakozott, hogy sorra kerüljön.

Az iskolás gyerekek énekelni kezdtek: „Isten, áldd meg a magyart”^{**}, mire a polgármester intett neki, hogy lépjen fel a kis piros-fehér-zöld drapériával bevont tribünre.

Remegő kézzel hajtotta szét fehér papírját, és elkezdte:

„Nagy sirám hallik Árpád földjén...”

Nem tőle származott a sor, hanem Kisfaludytól, de nem tudott mit tenni. Valahogy el kellett kezdenie.

„mit elnyomni akart az idegen kéz”

Az akácfából gyászfa lett, valamiféle szomorúfűzfa, majd belekeverte a reményt is arra vonatkozóan, hogy akár ez a széles törzs (az akácfa úgy egy méter magas volt) a magyar nemzet viharaiiban továbbra is rendíthetetlenül kitartson.

Tovább akarta olvasni Petőfi-részletekkel folytatva, amikor észrevette, hogy mindenki szilaj kiáltásokkal menekül.

Még felkiáltott: „Talpra magyar!”* és valami nagy és súlyos ütközött neki hátulról.

A megvadult sárga bika játékosan Zsigmond úr kabátja és mellénye alá fúrta a szarvát, s már vitte is őt a városon át, miközben az ünnepi szónok teljesen összezavarodva kiáltozta: „Talpra magyar!”* A bika pedig mintha megértette volna, felugrott, felágaskodott, és az álmodozó községi írnok már repült is fel, az ég felé. Szerencsére nem túl magasra, csak a Kápolnafalvi utca egyik házának a tetejére, annak is a nyergébe, a kémény mögé, mintha lovon ülne.

Még látta, ahogy az utcán három marhapásztor nyargalt hurkos kötelekkel, hogy a bikát elfogják, aztán hirtelen rosszul lett, s átfordulva a másik oldalra lecsúszott a zsúptetőről egy udvarban álló szekérre.

Miután magához tért, lassan rájött, hogy a szobájában fekszik, nedves ágylepedőbe csavarva. A rendőrfőnök, akinél lakott, ott állt mellette. Örömteli arckifejezéssel, hogy magához tért az események után, így szólt hozzá a rendőrfőnök: – Az volt ám a lendület, ahogy felöklelte magát. Másodszor is megesik majd? Hogy van a háta?

– Köszönöm, kicsit éget.

– Csak egészen könnyeden kapta fel magát, mintha csak játszott volna magával. Cserébe viszont tökéletesen szétszaggatta a nadrágját, a mellényét, meg a kabátját. Jó muri volt. Mindenhol azt beszélik, hogy Szent-tornyan nem volt még ilyen vidám mulatság. Még Illés próféta sem repült ilyen szépen az égből! Az a bika félig levetkőztette magát. Magába töltötünk már fél liter bort.

Elvette az asztalról a boroskorsót, és Zsigmond úr szájához tette. Az megcsóválta a fejét.

– Hát akkor iszok én a maga egészségére – jelentette ki a rendőrfőnök –, ez ám az évjárat!

– Bizonyára tudja, magánál járt a kápolnafalvai birtokosnő, Szemenyi Julcsa asszony, tudja, az a szép özvegy. Az a bika ugyanis az ő gulyájából volt való. Nagyon fel volt dűlve, eljött az ünnepsége, és erre egy ilyen szerencsétlenség. Itt sírt maga felett, és megígérte, hogy a saját költségein temeti majd el magát.

A községi írnok felsóhajtott, a rendőrfőnök pedig elmosolyodott.

– Nos, barátom, ezt csak úgy mondta, az első szempillanatban, senki sem hitte el neki, hiszen a temetés azért nem kis pénz, ő meg, ahogy mondják, igen fősvény. Egy szál gyertyát, ha venne a templomba. Ha már egyszer fizetnie kell a bírságot az emberei után, akik nem képesek elhordani az irhájukat a vásár végeztével, képes minden krajcárért veszekedni. És olyan szép! Ahogy mondani szokás, bármit el tud érni, de lám, a szépség nem akarja megfizetni a bírságot. Megegett, hogy magánál a főispáni hivatalnál tett panaszt a vármegyén. Mindezt ötven arany miatt, amelyet kiszabtunk rá, mert az emberei összeverekedtek valami paraszttal a Szakállas Papnál. A szép kis arcoskája pedig mélyebb benyomást tett a főispánra, mint a legjobb ügyvéd szónoklata. Olyan szelíden mosolyog, a szemében pedig játszi csillogás.

Húzott egy nagyot újra a kancsóból, és lelkesen folytatta: – És az alakja, te jóisten, és a keblei! Az ember nem is tudja, mit nézzen rajta hamarabb, a szemét vagy a fülecskéjét, amely rózsaszín, akár a kismalackáknak...

Már nem forgott a nyelve: – Amikor itt sírdogált maga felett, még sokkal szebb volt. Könnyeit finom kendővel itatta fel, és egyfolytában mondta a magáét, hogy ő fogja a temetését rendezni, katonazenekart rendel, hogy tisztességes temetésben részesüljön, mert a hazáért hullott el. Na ne sóhajtozzon csak, mit gondol, talán tartaná a szavát, és különben is, semmi baja, az orvos azt mondta, „Ne csodálkozzanak, hogy még mindig magánkívül van, hát nem kis meglepetésben részesült. Szónokol, szaval, verset mond, mit sem sejt, s máris a levegőben van! Csavarják csak nedves ágyruhába, diktáljanak bele bort, és hagyják, hadd aludja ki magát.” No hát akkor aludjék csak.

Elmenőben még azt mormogta az ajtóban: – Nemdebár szép a Julcsa asszony, de a bírságot nem hajlandó fizetni, a bestia. Hát miből telik majd borra?

A rendőrfőnök távozta után Kufala Zsigmond elaludt, és egy szép nőről álmodott, aki temetést rendez számára. Nagyon bonyolult álom volt. A saját temetésére ment. A halottaskocsit egy pár bika húzta, ő pedig Julcsa asszonynak ment megköszönni, hogy ilyen szép gyászmenetet indított.

Aztán azt álmodta, hogy Julcsa asszony helyett a Verrői kisasszony fogadta. Egy régi diákszerelem volt ez még abból az időből, amikor a jogi akadémián tanult Pozsonyban. Már akkor is olyan álmodozó volt, és bele-szeretett ebbe a fekete hajú lányba, aki szivart árusított az anyja trafikjában. Vasárnap délutánonként csónakázni járt vele a Dunára, ám egyszer egy gőzhajó előtt felborultak a csónakkal. Mindkettejüket kihúzták a hajó fedélzetére, kitették a parton, ahol átvette őket az őr. Reggelre már az újságokban volt az ügy. A neveikkel, és az erkölcsi tanulsággal, miszerint nem kell ugrándozni a csónakban. Szerelmüknek ez vetett véget. A románc szomorú vége az lett, hogy a Verrői kisasszonynak Újvárbá kel-

lett távoznia, ahol aztán hozzáment egy zenészhez, mély nyomokat hagyva Kufala lelkében. A lány utolsó levele pedig végkép megsemmisítette. Csak pár sorból állt. A szemére hányta, hogy elsőnek mászott a kötéllet-rára, amelyet a gőzhajóról dobtak le nekik, meg azt, hogy gyáva. Most hosszú idő elteltével jelent meg újra álmában.

Az utcai zajra ébredt fel. A részeg kondások és kanászok, a disznópásztorok indultak útnak a fogadókából a falvaik felé a pusztára.

Nem ének volt, inkább ordítózás, mint amikor a távolban egy egész nyájat felriasztana a mérgező bögölyfelhő.

Valahogy haragosnak tűntek ezek a rekedt hangok, noha a dal szövege, amelyeket a végtelenségig nyújtottak el bámulatra méltó türelemmel és fáradhatatlansággal, nem volt költői. A magyar puszták egyik szép dala volt:

*„Még engemet, babám szeretted...”**

Igen, amíg szeretted, babám, vígan ment az élet a pusztán. A csordák között nyargaltam, te vidáman énekeltél, hogy ha majd lemegy a nap, a pusztá kútjához megyek, te pedig merítesz nekem, meg a fakó lovamnak.

*„Ma engemet, babám szeretted...”**

Már azonban, kedves babám, nem szeretsz, és ha este eljövök a kúthoz, nem merít nekem vizet senki.

Az egész sárvári utcán végig ezt óbégatták, és noha nem volt szép az énekük, a sorsverte sérült az ágyon velük énekelte:

*„Még engemet, babám szeretted...”**

Igen, ameddig szeretted, kedves babám...

Szebb lehetne odakint, Zsigmond Kufala úr, mint ilyen kaland után az ágyruhába tekerve feküdni.

A községi jegyző pedig, mielőtt újra elaludt, azon gondolkozott, hogy szerelembe kellene esni. Ez az, ami igazán hiányzik neki. Amikor a magyar Ludbregben nézegette a szép horvát lányokat, amint a mezőről térnek vissza, mindig különös öröm töltötte el.

– Ebben van valami – mondta a megkísértett községi írnok, és elaludt.

Amikor reggel felébredt, azt vette észre, hogy az ágy alól a rendőrfőnök lába kandikál ki, aki derékmód horkolt. Ez a lelkiismeretes ember az éjjel a Szakállas Paptól visszafelé jövet megnézte, mit csinál a beteg, és nem bírva tovább vonszolni magát, az ágy alatt végezte.

– Bocsásson meg – mentegetőzött, amikor felébredt –, úgy aludt, akár a kisangyal, nem akartam felébreszteni.

III.

Reggel tíz órakor eljött meglátogatni a községi írnokot Szemenyi Julcsa asszony. A községi írnok még sápadtabb volt, mint korábban, és igen érdeklődőnek tűnt.

Az ifjú birtokosnő pedig nagy örömmel vette tudomásul, hogy az jobban érzi magát, és bricskájából felhozott egy nagy csomagot.

– Remélem nem fog megharagudni – mondta meglepetésszerűen –, hoztam magammal néhány ruhát, ami jól jöhet magának, mert éppen olyan a testalkata, mint a megboldogult uramnak. Csak egyszer volt rajta, amikor kilovagolt az új lován. Leesett, megölte magát, de a ruhájának nem esett baja. Szerencsétlenség történt. – Közben olyan őszintén nézett a fiatalemberre, hogy végül elmosolyodott, és bólintott.

Aztán lágy hangon kezdett beszélni mindenféle dologról, a fiatalokról, az ideáljairól. Több mint egy órán át maradt mellette, vizet adott neki, és amikor hozzá hajolt, hogy megittassa, rámosolygott, és lágy kezével megsimogatta a haját.

– Csak feküdjön szépen, Zsigmond úr – mondta vidáman –, azt mondta ma az orvos, hogy pár napon belül már szaladni fog, semmi az egész. Ha meggyógyul, mindenképpen meg kell majd látogatnia Kápolnafalván, hogy újra elbeszélgessünk. Olyan magányos vagyok a férjem halála óta. Azelőtt olyan vidámság volt nálunk. Oda jártak a környékről a mágások, húzták a cigányok, most pedig minden kihalt.

A szívéhez kapott, és felkiáltott:

– De különös véletlenek vannak az életben. Gyakran kihalt minden, aztán pedig felragyog, ugye, Zsigmond úr? – Megsimogatta még egyszer a haját, ő pedig furcsa örömeiben nem volt képes mást mondani, mint: – Köszönöm, köszönöm, bocsásson meg, asszonyom, hogy nem tudom a kezem nyújtani, megint be vagyok csavarva a nedves ágyruhába.

Gyorsan megfordította a fejét, hogy megcsókolja a kezét. A nő elmosolyodott. – Tán csak nem akar belém harapni – és kezét az a férfi ajkához nyomta.

Amikor elment, az írnok ezt suttogetta magában: – Ebbe a nőbe beleszeretek, igen, szeretni fogom a kápolnafalvai Szemenyi Julcsa asszonyt.

Ezen gondolkodott estig, majd konstataulta, hogy már valóban teljesen beleszeretett.

Egy hét elteltével már kijöhetett, és a vén tölgyfája alatt Badacsonyan Julcsa asszonyról álmodozott Kápolnafalva felé tekintve. A kukoricaföldek és dohányültetvények eltűntek a lelkéből, csak a hullámozó sztyeppe emlékeztette a keble hullámozására és remegésére, miközben föl hajolva a haját simogatta.

Egy nappal később már újra Szenttornya városi hivatalában dolgozott.

IV.

– Ideje lesz most már kedves barátom... – mondta neki a királyi polgármester, Dékány úr, amikor délelőtt az irodájába ment az ülésteremből, ahol a boroskorsó volt –, bosszút kell végre állni ezen a Szemenyi Julcsa asszonyon. Mit képzelsz magáról ez a nőszemély! Most nem ússza meg a bírságot. Írja tüstént, hogy a marhahajcsárja vallomásának alapján ünnepkor legeltette marháit a város területén, noha tilos ünnep alkalmával a királyi városban legeltetni az 1862. június 18-i rendelet alapján. Kikerestem. Azután azt írja, hogy nem jelentette be a bika városban való átvezetését, amely pedig a marhapestisről szóló törvény áthágása. Harmadszor pedig erre a bikára nem állíttatott ki marhalevelet, így be sem jöhetett volna a városba.

A szegény községi írnok verejtékezett, és falfehérre vált. Vette a bátorságát és ellenkezett: – De hiszen véletlen volt az egész, a bika megriadt.

– Nem baj, annál jobb! – mondta Dékány úr békésen mosolyogva – most már a királyi táblabíró sem segít neki, írja, hogy: egyben tekintettel a veszélyre, amelyet a megriadt bika okozott, veszélyeztette a lakosok biztonságát. No, hát ezzel szépen törbe csalom. Mindezt, amit lediktáltam magának, írja meg hivatalos levélként azzal a csatolmánnyal, hogy a rendőrség kétszáz arany bírságának öt napon belüli lefizetésére kötelezi a városi hivatalban, az én kezembe. Írja bele azt is, hogy a döntés ellen nincs fellebbezés, és írja alá.

– De hiszen van, kérem – dadogta a községi írnok – egy másik instancia is!

– Az ördögbe, azt én is tudom, de akkor is írja bele, hadd ijedjen meg. Végre elcsípjük a frakkját. Korábban nem akart keveset fizetni, most majd fizethet százasokban.

Még az ajtóban felkiáltott: – Maga pedig szintén beperelhetné őt, aztán elisszuk az egészet, a cigányokkal húzatjuk majd, és megeszünk egy egész disznót!

A községi írnok megsemmisülve ült a hivatali űrlap felett, majd önkénytelenül is írni kezdett a diktátumot követve.

Közben folytak a könnyei, mint a záporosó. A szív és a hivatali kötelesség harca volt ez, s az utóbbi lassan, de biztosan győzedelmeskedett a szerelem felett.

Utána pedig, amikor megcímezte a hivatalos borítékot, és belecsúsztatta a hivatali szabványt, még egy nem hivatalos levelet írt Julcsa asszonynak a szerencsétlen fiatalember, amelyben bocsánatát kérte és bevallotta neki, hogy szereti.

V.

Két nappal később a következő levelet kapta Kápolnafalváról. Cím nélkül és szörnyen egyszerűen csupán ennyi állt benne:

Köve telem, hogy postafordultával küldje el azt a bizonyos kabátot, a mellényt, és a nadrágot, ami megboldogult uram után maradt.

Szemenyi Júlia

Badacsonyan pedig a vén tölgyfa alatt a levelet csókolgatva sóhajtozott a csendes este során Szenttornya szerencsétlen községi írnoka:

– Istenem, mikor lesz valami sikerem végre az életben?...

A régi út

Az új országút megnyitása előtt három nappal így szólt az öreg Babažić Častiához: – Jó, hogy nem kell majd a hegyeken át fuvaroznunk. A régi út már nem ér semmit. Csupa kő, és mire végigmész rajta, jó, hogy a lelket ki nem rázza belőled. No meg emlékszel, ha esett, a régi úton patakozott a víz. És az az út! Hegytől hegyig, sziklákon, fatönkökön keresztül. Körben meg a rengeteg. Menj csak végig rajta szélvihar után, emitt fenyőfák, amott borókák fekszenek keresztben.

Častić bólogatott, majd nagy meggyőződéssel így szólt: – Igazad van. A lovak kifáradnak, habzanak a verejtéktől, a gazdatiszt meg szidalmaz. Ez az új út meg olyan, mint a döngölt padló. Igaz, egy órával hosszabb így az út, de síkon át vezet. A hegyeket szépen megkerüled.

A cselédszobában esteledni kezdett.

A két öreg, akik ifjúkoruktól a gazdaudvar cselédeiként keresték kenyerük, s megszokták a sötétet, nem érezték szükségét annak, hogy világot gyűjtsanak. Egyébként is minek? A káposztát a tálban nem kellett látniuk. Elég volt, hogy érezték fanyarságát és az odaégett rántás kesernyés ízét. Hozzászórtak a gazdatiszti konyháról származó efféle hulladékokhoz, s örültek, hogy a forró káposzta legalább egy kicsit felmelegíti őket, mert sovány, öreg testükből évről évre mind jobban szökött a meleg.

Ültek a padon fakanalaikkal a tál alját kocogtatva, lassan eszegették a rosszul készített káposzta darabjait. Egyszerre szedtek, s mintha taktusra nyammogtak volna. A káposzta a fogatlan ínyükre tapadt, lassan ettek, vigyázva, hogy ne pottyanjon az ételből semmi az ünnepi nadrágjukra, amelyet az idő kifakított, s kitérdesített.

Egyedül voltak a cselédszobában. A vasárnap estét már hosszú évek óta egyedül töltötték. A fiatalok serege a faluba ment.

– No, most aztán jobb lesz a kocsizás – mondta Babažić újra szedve a káposztából.

– Jobb lesz – válaszolta Častić röviden, lenyelve egy hosszú szálát, amelyet nem tudott elrágni.

– Milyen vígan járunk majd az új úton – kezdte újra Babažić –, a lovak csak úgy nyihognak majd örömeükben. – Babažić letette a kanalát.

– Hiót kiáltok majd – folytatta fellelkesülve –, és szállunk mint a szélvész. Nem zötyög majd a szekér. Az lesz ám a kocsizás.

– Egyél csak, ki ne hűljön – emlékeztette Častić, aki szintén letette a kanalát, csak mert megszokta, hogy egyszerre szednek az ételből.

Babažić szedett a káposztából. Ugyanezt tette Častić is. Mindketten nyeldekelték és nyammogtak egy ideig, míg Babažić újra beszélni nem kezdett: – No de milyen sokat kocsiztunk a régi úton, hány esztendeje immár!

– Megvan már több mint ötven éve – mondta Častić. – Még ifjúkorunkban kezdtünk kocsizni.

– Húszéves voltam – suttogta Babažić.

– Én meg tizenkilenc – tette hozzá Častić –, legelőször vasért mentem tavasszal a városba.

– Én pedig nyáron, talán júniusban! Fáért mentem az irtványra – mondta Babažić másodszor téve le a kanalát.

– De szép is volt az első kocsiutam – dünnyögte Častić elgondolkodva. – A fák az eső után még nedvesek voltak, és illatoztak. És ott, ahol a dombról lefelé a kereszt mellett visz az út, utolértem a kis Žalkát. „Vegyél fel a szekérre”, kérte. Felvettem, és mentünk tovább. Kár volt érte, kár, hogy hozzámert ahhoz a Mališekhez. Minden nap elverte őt.

– Együnk – ajánlotta Babažić –, mindjárt kihűl a káposzta.

A kanalak kocogni kezdtek, a két öreg belefeledkezett az evésbe, amelyet Babažić szakított meg e szavakkal: – a régi úton mentem a templomba megboldogult nejemmel az esküvőnkre. Negyven éve már ennek. Hó ült körben mindenben. Az országúton, a fákon, a dombokon. Ott van már szegénykém a föld alatt, több mint tíz éve. – Babažić elhallgatott és az ablakon keresztül kibámult az udvarra.

– Milyen öröm volt azon a régi úton járni – szakította meg Častić a szomorú csöndet. – Gurultak a szekerek naphosszat. De egyszer megdöglött ott a lovam – tette hozzá, hogy valami szomorút mondjon –, megbotlott, és nekiesett fejfel egy kőnek. Okos ló volt, deres szőrű, és hullámos volt a sörénye.

– Ez vitt minket az esküvőnkre – mondta Babažić kisvártatva –, egész úton nyihogott.

Az öreg Babažić a hideg szoba sötétjébe merengett, s lehunyta a szemét. Láta a régi, behavazott utat, a vidám reggelt, a dombról dombra futó szekeret. A szekéren magát látta fiatalon, maga mellett a feleségét, és a deres szőrű, hullámos sörényű lovat, amint vidáman nyihog és prüszköl.

– Kár ezért a régi útért – szólalt meg hirtelen felnyitva szemeit –, de jó is volt rajta. Most majd benövi a fű, és elpusztul.

Častić Babažićre emelte vizenyős szemeit, és félhangosan így szólt: – Igazad van, minek építettek újat!

A tálból a káposzta kesernyés szaga terjengett.

Száz Pál fordítása

Oláh Gergely Máté: Budapest jazucci

LANCZKOR GÁBOR

ZEN

(részletek)

Amikor a kísérlet
végeztével
a nő elhagyta,
a delfin
ön-
gyilkos
lett.
Nem vett többé levegőt.
Nem ösztönösen
lélegeznek,
minden egyes lélegzet-
vételük tudatos.
Tudatos
cselekvés.

*

A fiatal hím
szerelmes lett
az egyik kutatóba,
egy fiatal nőbe,
akinek ágya is volt
a medence
mellett
és hét éjszakából
hatot a delfinnel egy
légtérben
töltött.
Volt, hogy megsérült a térde, ha az állat
túl erőszakosan
közelített.

*

Látható gerjedelme,
a merev hímvestző akadályozza
az emberi beszéd tanulásában a delfint,
gondolta a kutató,
és (kézzel)
rendszeresen kielégítette
a medencében.
A delfin
tudni akarta,
hogyan működik
az emberi anatómia.
A delfinekre
nem hat
az LSD.

Oláh Gergely Máté: A metró lépcsőjén

MOHAI V. LAJOS

Fejezetek egy életrajzból

Fragmentek

A Krisztina tér sárgasága a templomra hull, a gesztenyefa kupolája hátraveti az eget, a Mészáros utcán a pinceablakok dróthálóiban szeneskosarak ütései, a régi világ ikonjait kicsorbult könyöklők őrzik. A történelem lüktető tapasztalat, fenyítés, áldozat, balkáni gerlék gyöngyöznek a hódarában, a hályogos ablakszem mögött magányos bolygó az ember, a Rózsa utca házacskaíra gondolok, a gyermekkori rezervátum gócaira, az életrajz gyűjtőmedencéjére, ahol a könyörület a kertek cukorsüvege alatt gyulladt ki. Az idő elhomályosítja az apró emlékeket, a fiatalság joker természetű, nagy szeletet kanyarít ki a világból, refrénjeit az öregkor keresi meg, keserű zene az élet távolából a melankolikus noktürnök dallama.

Vendi papa szerint az erotikustapasztalat-gyűjtésem tárgya Mira, a cigánylány volt, eleve tényként: a könnyű természetű. Misztikus vonzása hajtja a vérem, álmomban mutatóujjával Anyám fenyeget: „*Megpohonyállak, ha arra jársz!*” A vágyak csukott szemhéjak, kozmikus papírhulladék az átizzadt éjszaka, a veronai erkély körívén festett virágfejek lenyomatai szívják el az apró kristálygömbök fényét, kitömött madártest mozog a huzalos levegőben, fölmorzsolódik a pubertáskor szövete, hullámtarajos út a világba, jég szemek, csikorgó kavicsok, a hidegnek kitett cseréptetők fölött esőcsatornák nyüsztése kísért, kitárul a lakatlan hold, tél idején törékeny tükör, szemem emlékezik az éjszaka összes tavára.

A felső templom előtt Galba Nani himbálja ridiküljét; vadászni hív, magasra repül, blúza alatt hullámos szelídgesztenyék, körömcipője férfiszíveken kopog, ugyanaz a szívóssá érlelt vágy tüzel fél évszázad óta. Az ablakmélyedésből lestem meg boszorkánydöfködését, az erotika imája színig töltötte a szobát, ma is éhség gyötör, megtelek a női test vadszedrillatával, az álom kancáját itatom: *Ígérd meg, bármi történjen is, az ágyhoz szögezel, mielőtt kivisznek a temetőbe! Kipusztulnak mellőlem a férfiak! Cso-dálatos érzés!*”

Az ábrándvilág ártéri ködsáv, elhomályosítja a jelen partjait, a törékeny élet hazugsága, a földi javak elrontója, állították, az otthoniak már nem számoltak a költészet megszállottságával, a gyermekkor csapongó játéakai feledésbe merültek, társuk a hajnali óracsörgés, sisakrostélyként csapódik a megalvadt napokra.

Lecsavarom a gép fémsisakját; a tömítés beleégett a kupak körperekébe, gyűrűszerű részt vágok az előző napi *Magyar Nemzet*ből, és a két fémrész közé illeszttem. Megeresztem a gázpalackot, őrködöm a körláng fölött, az ajtófélfának dőlve figyelem a kékes-sárga szirmokat, a kifolyócső izzó gömböcskéket köpdös, a kondenzvíztől sziszegni kezd a forró fém. A gőzölgő csésze fölé hajolok, a reggel erotikus dekoltázsába, az ember társasjátékot játszik saját beteljesedésének hiányával. „*Csak az életemet féltem kicsit*”, mondja Esterházy, az írás kisebesíti is a múltat, és tuskét szúr a jelenbe, a melankólia véget nem érő falikép, jó az életet kárhozatba vinni, én követem még a költők szárnyas intelmét, és a szív köedényébe töltöm a várakozások mennydörgését.

A hegy távoli üregében cementből kitapasztott derítő visszhangzik, az a múltbeli alak kikecmereg az ágyból a zuhanyzótálcával egybeépített helyiségbe. Az indigókék hajnal a kert fái közt hasad, himnikus áhítattal nézem a makrokozmosz darabját, csillámlottak az esőtől Ottlik háztetői, telek aludtak a gellérthegy utcákon, királyi adomány az Eötvös Collegium, kilépünk az időből, megtudni, kik is lehetünk, hiú fény élesztgeti szívünkben a reményt, a tudomány összekuszált teste hódításra várt, vétkeink azóta se hagynak nyugodni.

Amikor Mirko Kovač 1974-es leírását olvasom az Astoria Szálló halljáról, visszatérek ehhez a tetovált múlthoz, a szeles Kossuth Lajos utcán csillogó kirakatok sorakoztak, a lármás forgatag magával ragadott; azóta sokfelé megfordultam, csak Isztambultól ittasultam meg ugyanúgy. Akkor kezdenek bele a Felszabadulás tér átépítésébe, megrökönyödéssel nézem, ahogy a kivörösödött munkások darabokra szétszedik a várost, egy megcsonkolt kéz intő jelként mered a levegőbe, lábaink alatt szekercehangok szögecselik a talpfákat, a fájdalom a szemembe néz. Láttam ezt a pillantást az udvari padnál párás szemgolyókkal az Öreg Cimi aprította a tüzelőt, és óvatlanul egy darabot kihalászott a kézfejéből; a kórház nem esik messze a Rózsa utcától, déli kerítése a vasúti ároknál húzódik, az a város másik huzatos széle, a baleseti sebészet az élet királyvízpróbája, hipószag, béketűrés.

Mirko Kovač inspirálója *A kanizsai Hidegháznak*, a város *Halottasházához* címzett elégikus víziónak, mely tollam hegyén vár. Kovač *A bevezetés a másik életbe* című könyve megállít, hogy az élet évszakváltásai alatt közeledjem egykori önmagamhoz, egyetlen vágyam mindenki szeme láttára lerakni makacs terhemet, és beváltani a gyermekkornak tett ígéretet, melytől gyávaságból eddig el-elmaradoztam. Az elmerült Atlantisz ámulata elragad, ahogy a monarchiabeli városok maradványainak anygali bája nyűgöz csak le; a mediterrán költők érezhetnek hasonlót a Földközi-tengertől; a fénylő képeslapokon a széles homlokzatú házak ugyanúgy

összefűződnek, mint a tenger és az ég kékje; a kövezet porrózsái a hínárosan csillámló üzletsoroktól a tájtékos partig érnek; egy drogéria fölött ezüstrajzolatú üveglap, széttöredeзде, a betűk szélein esőtől, hólétől elkenődött fölirat. A fény hozzásimul a partra ragasztott paloták üvegtáblájához, az áradó szépség kifürkészhetetlen, a szétszórt hullámok kagylóiban az esőszínű napok moraja. A régmúlt világban idáig ért el Kanizsa, kereskedőink a fiumei parton kötötték ki gazdag portékákkal megrakott hajóikat, és a Monarchia képére fölépítették városunkat. Lejtők mélyén és dombok csúcsán fekszik munkájuk maradéka, leomló örökségem, mely érlelődő éveim kísérté a Rózsa utcai ház orgonaillatától a krisztinavárosi templomig. Követem hát a monarchikus városokban gyermekkorom nyomát, Krakkótól Zágrábig szívemhez szorítom a mulandó időt. „Egész életem egy nagy honvágy”, mondta Mahler, a zeneköltő. Engem is rabul ejt szülővárosomban a hontalanság.

Az embert az irodalom mással nem összemérhető varázsa vonzza, ez egész életre szól; szerencsés vagy, ráleltél az *eltéphetetlen szádra*, az ágytámlára kiírom Bohumil Hrabal tisztítóüzemi cédulájának üzenetét: „*Némely foltok nem távolíthatók el az anyag megsértése nélkül.*” Régi jogaiba visszaültetni a szépet, kiáltom, az élet banalitásainak föltárásával a valóság inspirációja mindenből varázserejű hőst mintáz, az univerzum lényege az ellentétekre épülő szépség, Hrabal paradicsoma a *fanyar gyümölcsök kertje*, gyémánt keménységével kimetszett ünnep a hétköznapiokból, ez önmagára érvényes törvénnyel rendelkezik, a nyersvas tuskók között a Szép Poldiban zöld szigetekcskék lobogtak. A kisebbségi komplexus legyőzése a spontán föltárukozás előfeltétele, az emberi lét sivársága a transzcendencia jegyében feloldható „*Hrabal elvtárs fegyvere ezüstösen cseng, s szúrásával balzsamot fakaszt.*”. Azon a napon a könyvüzletek előtt emberszalag kígyózott, a kialvatlan arcokra színtelen lepedőt sodort a felhők vadonja, az *Emberök beszédét* reggelig ontották az ofszetgépek, a barna fedelű könyv,

Hovory lidí, bátorságot fecskendezett a csehszlovák állampolgárba, bizonyított rá, hogy Brod úr nem égette el Kafka úr kéziratait.

Emléktelenül süllyed el a haldokló óriás, ha Brod úr betartja szavát, és nem visszakozik, Kafka úr kinn rekedt volna a világirodalmon, Borges se lenne utóbb, megvakultan ki törődne vele, és Hölderlin padlásszobáját nem söpörné az ácsmester évszázadokkal előtte. Minden a perspektíva szalagjára van fűzve!

BEKE OTTÓ

Írógép a borostyánlevelek alatt

A tágas központi irodahelyiség robosztus szekrényei sárgállottak a magukba szívott, álmosító dohányfüsttől. A szomszédos tárgyalóteremből egy-két alkalmazott, munkatárs titkokat rejtő duruzsolása, motoszkálásának fojtott hangjai hallatszottak át. A hosszan elnyújtózó ablakszárnyakon testes bíborlila függönyök terpeszkedve állták útját a beáramló bolyhos fénynek. Így a sárgára meszelt patinás épület homlokzatán magasba felfutó borostyánlevelek nem integethettek nekem. Kényelmesen elnyújtóztam egy visszafogottan mosolygó karfás fotelben, s négyéves gyermek forma módjára lóbáltam lábaim a gyöngéd érintésű, a lépteket csendes könnyedséggel elnyelő, puha szőnyeg felett. Melegded képzeletem a felnőtt rejtélyek tekintélyes leplét borította a mesékre, s csillogó csodahártyát vont a fekete öltönyökre és a nők kosztümruhájára. Az ünnepi hangulatú, komoly szövetszövetek a ruhaakasztókon pihentek. Arra, hogy én mit viseltem, nem emlékszem.

Akkor még törvények sem tiltották a munkahelyi dohányzást. A füstfellegek ráérős nyugalommal, kényelmesen emelkedtek az enyhén megvilágított, titokzatos domborműformákkal díszített mennyezet magasába; időközben feladták egymástól igencsak eltérő táncokat lejtő körvonalait, majd szertefoszlottak, átadva helyüket tömör utódaiknak. Akkor, a nyolcvanas évek derekán a sebes pixelhullámok még nem vették dühödt ostrom alá a gondolatok és a képzelet nyugodalmas partvonalát, a mesés izgalmakat kényszeresen súlyosbodó rabigába hajtva.

A falióra halk ketyegése megnyugtatóan érezte a hétköznapi munkaórák közeledő végét. Öröm volt nézni a hosszú és egyben karcsú permutató vidám járását a pasztellszínű számlapon, csupán a kicsi tömzsi bosszantott néha, hogy az milyen lomhán mozog, ha egyáltalán.

- Nem tudjuk, hogy működik. Ilyet még egyikünk sem látott!
- De még nem is hallottunk ilyenről, soha!
- Talán most is sikerülni fog!
- Talán most sem hagy minket cserben.

Az erős csontozatú magas asszony, negyvenéves lehetett akkor, és a kicsi gyors izgalomukban egymás szavába vágtak, s minduntalan ugyanazt ismételtették, mesébe illően, fennhangon:

- Az írógép magától ír! Gépel!
- Csak be kell kapcsolni valahogy, és kezdetét veszi a csoda!

A nők izgatottan igyekeztek bekapcsolni a titokzatos masinát. Ujjaik a különböző nagyságú és eltérő formájú nyomógombokkal felszerelt, széles

és igencsak magas doboz formáját öltő írógép oldalán motoszkáltak. A jobb oldalán, majd pedig a balon.

– Itt kell lennie a bekapcsológombnak!

– Nemrég még itt volt.

– Valahol most is itt kell lennie!

Harsány és erélyes szavaikból olybá tűnt, mintha a csillogó felületű, terebélyes íróasztalon trónoló, sőt, szinte már-már pöffeszkedő szerkezet alakváltó lett volna, de ha az nem is, hát egy alkatrészét, elemét biztos könnyűszerrel és saját elhatározásából képes lett volna áthelyezni vagy pedig eltüntetni.

– Nem tudjuk, hogy’ működik, de működik.

– Úgy bizony!

– Nem tudjuk, mit ír, azt sem, egyáltalán milyen nyelven ír, de azt teszi.

– Mintha közölni, mondani szeretne nekünk valamit.

– És ez hosszú percekén át zajlik! Csak rója és rója a sorokat, rendületlenül.

– De nemcsak egy-két percről van ám szó, hanem sokkal többről, sokkal hosszabb időről.

– Negyed- vagy akár fél óráról is! Szinte ijesztő a dolog! És fölfoghatatlan!

– Érthetetlen! Nemcsak a szöveg, amit ír, gépel ez a masina, mert az még hagyján, hanem hogy egyáltalán hogyan és miért csinálja?!

– Mi célból és hogyan?!

– Amikor első alkalommal történt meg a dolog, egy óvatlan pillanatban vette kezdetét, talán még kora reggel lehetett, és azt hittem, sohasem áll le a gépeléssel. Azt hittem, több száz oldalt fog teleírni érthetetlen szavakkal. És mi csak tömjük-tömjük majd bele a papírt.

– Félelmetes volt. Igen, igen, kora reggel történt, kicsivel hét óra előtt. Még nem érkeztek meg az első ügyfelek. A reggeli kávékat ittuk, hogy fölébredjünk...

–... észhez térjünk.

– Hát ettől igazán észhez tértünk! Még jobban is a kelleténél.

Az írógép felsőbbrendű nyugalmat árasztva pihent a csillogó asztallapon. Habár nem adott ki magából fény- és hangjelzéseket, valamiképpen mégis éreztette fontosságát, jelentőségét. Az irodában tartózkodók csakis vele foglalkoztak, csakis őt nézték. Én is. Női ujjak babráltak oldalán – gyöngéden és határozottan, valamint játékosan. De ő, az írógép változatlanul mozdulatlan maradt. Akár egy síremlék moccanatlan márványtömege vagy akár egy súlyos és lezárt koporsó – némán és végérvényesen, az idők végezetéig önmagába fordulva. Az írógép oldalai visszaverték a fényt. Közelében az asztalon vaskos könyv, idegen nyelvű használati útmutató hevert.

A helyiségbe szégyenlősen beáramló napfény, megtörve a szerkezet fém felületein, a súlyos bíborlila függönyöket és a hivatali benyomást kel-

tő tapétát vette célba. Az ajtófélfák mímelt rostjai és barna természetessége otthonos légkört kölcsönzött az irodának, ám abban továbbra is a nagy műbőr fotelek tekintélyessége uralkodott. Meg persze a titokzatos írógépe. Én egy karfás, kisebb méretű, ám némileg magasított székbe telepedtem, amikor a testes asszony, a negyven év körüli, mintha világméretű felfedezést tett volna, hangosan felkiáltott:

– Végre megvan, megtaláltam!

Hirtelen mindannyian a nagy asztal köré gyűltünk, lehetőleg minél közelebb a mesés képességű írógéphez. Az bevezetésképpen egy-két visszafogott hangot adott ki magából. Nem tudtuk megállapítani, ez esetleg hibajelzés volt-e, avagy esetleg valami más, valami sokkal több és jelentőségteljab. A pittyegések után ismét mélységes csönd következett. Visszafojtott lélegzettel vártuk a folytatást, az izgalmas fejleményeket. Egy emberként meredtünk a gépre. A magas testes nő, a kicsi és én. Meg természetesen az öltönyös-nyakkendő férfi. Ő volt az apám, tartópillér, biztonságot jelentő oszlop, horgonykötél.

Vártuk, mi fog történni, ha fog egyáltalán. Még a nagy hangú, harsány nő is csöndben maradt, és megdermedve figyelte az előttünk, a szemünk láttára életre kelő masinát. A titokzatos írógépet. A hangjelzéseket újabak követték, majd kezdetét vette a csoda. Az elmondhatatlan és elképzelhetetlen. A láthatatlan kallantyúk és rejtett fogaskerek mozgásba lendültek. Gépi poroszkálás hallatszott a helyiségben, más semmi. Áadtuk magunkat a történések varázsának, elfeledkeztünk a külvilágról, a sárgára meszelt épület közelében kanyargó vízpartról, a haragoszöld borostyánlevelekről, amelyek bepillantva a széles ablakszárnyakon talán szintén a megelevenedő és írni, gépelni kezdő berendezést figyelték, akár csak mi.

Az írógép ormótlan dobozának tüntetőlegesen mozdulatlanságában kelt életre. Ólomszürkén is puskaporszár az széles fogsorával, akár egy töltenyhüvelytárral, vicsorított. Fényjelzést ezentúl sem adott ki magából; nem voltak rajta LED-diódák, sem nagyobb világítótestek. A szerkezet immár rótt a végeláthatatlanul hosszú nyúló betűsorokat. Én egyelőre nem is pillantottam rájuk, és nemcsak azért nem, mert még írni és olvasni sem tudtam, hanem azért sem, mert mindez félelmetesnek és egyben érthetetlennek tűnt számomra. Az önmagától működő és külső emberi akarattal esetleg leállíthatatlannak bizonyuló írógép. Egy rettenetes hatalommal bíró, rettenthetetlen szerkezet. Egy mindannyiunk, és ami a legfontosabb: a felnőttek számára is érthetetlen és ismeretlen erők felett hatalmat gyakorló gépezet.

Pisszenni sem mertem, miközben a gép változatlanul rótt sorait. Bilentyűi önmaguktól ereszkedtek a képzeletbeli és egységes kiindulósínt alá, majd tüstént felemelkedtek kezdeti helyzetükbe, anélkül, hogy tudatosíthattuk volna apró mozgásaikat, ereszkedéseiket, emelkedéseiket.

Pedig ereszkedtek és emelkedtek, miközben úgy tűnt, nem is egyenként teszik ezt, hanem szabad szemmel láthatatlan időbeli eltérésekkel egyszerre többen, vagyis egyszerre több gomb is. Becsapódó golyók módjára záporoztak az ólomszürke betűk, gyarapodtak a sorok, majd pedig az oldalak, a lapok.

– Ez hihetetlen! Ez megmagyarázhatatlan, félelmetes és egyben csodálatos! Elképesztő és lenyűgöző! – ilyen és ehhez hasonló néma felkiáltásokat láttam tükröződni az irodában lévő, mozdulatlan dermedt nők lelkesültségtől csillogó tekintetében. A nyakkendőös férfi barna szemében kíváncsiság lakozott, öltönyének ujjain, karóráján és gömbölyded szemüveglencséin fénypáasmák gyülekeztek. Elfeledkeztünk az idő múlásáról, a percekről, s azok talán olyannyira hosszúra nyúltak, hogy órák, sőt, talán napok teltek el öntudatlanságunkban. S ki tudja, nem váltakoztak-e azontúl az évszakok is – a falióra erős, férfias percmutató karjait és a kis csenevészeket is elégetve és porrá zúzva az eszeveszett körforgásban? Nem figyeltünk rá, rájuk, csak az önmagától működő, kattogó és percegő írógépet, az oldalakat és lapokat csattogva termelő, betűk soraival telehintő szerkezetet csodáltuk. Az asztal csillogó lapján, dobozának dermedt mozdulatlanságában.

Az írógép rejtelmes és ellentmondást nem tűrő teljhatalmú úr képét öltötte magára egyre terebélyesedő bűvkörében, amely immár nem csupán a jelentőségét veszített íróasztalt, az annak közvetlen közelében megbabonázva álldogáló személyeket, köztük engem, aprócska gyermek termetem és a puha szőnyegbe kényelmesen belesüppedő testes bőrfotelt érte el, hanem a bíborlila függönyöket, a pompázatosan széttárt ablakszárnyakat, a tekintélyt parancsoló, sárgára meszelt hatalmas épületet, amelyben voltunk, és az ablaküvegeken túl elterülő tájat, s talán a mindenséget is felölelte; s talán ez a mindenség – mérhetetlen távolságaival, áttekinthetetlen gazdagságával – is csupán egyetlen szeletét alkotta roppant valóságának. Az írógép rejtelmesnek tűnt, hiszen nem látszott, zajos működése, végtelen és szűnni nem akaró puskaporszár az ólmos csattogásai közben mi zajlik magasított dobozának átlátszatlan, szilárd felszíne alatt, miféle belső láthatatlan erő/indulat mozgatja egyetlen látható, félelmetesen csillogó kallantyúját és sebesen emelkedő, ereszkedő aprócska billentyűit. Titokzatosságán túl egyúttal émelyítően félelmetes is volt, hiszen nem állíthattuk le, nem szakíthattuk félbe szakadatlan gépelését, nem utasíthattuk rendre. Az írógép saját maga ura volt, saját maga döntött sorsáról, idejéről, s talán egyben rólunk, a mi időnkéről és sorsunkról is.

Már-már attól tartottam, sohasem fog véget érni ez a förtelem, és ez az önműködő életre kelt, ám továbbra is az élettelen tárgyak mozdulatlanságába dermedt gépszörnyeteg – mert míg korábban csupán derengve, most már egyértelműen és kristálytisztán bestiának láttam, a maga rejtett belső szerveivel, csattogó kallantyújával, csenevész fémkarjával és olajosan lé-

pegető, körbefutó indigókék szalagjaival – az idők végezetéig fogja ontani magából az érthetetlen és értelmezhetetlen betűsorokkal, áttekinthetetlenül bonyolultnak tűnő szövegekkel telegépelt oldalakat, miközben mi meg csak tömjük-tömjük, szakadatlanul tápláljuk patyolattiszta, szűzies fehér papírral. Már szinte magam előtt láttam a képeket, amint a megfeszített munkától izzadva, kapkodva adagoljuk az írógép egymás után, váratlanul feltáruló, erre a célra szolgáló nyílásaiba az érintetlen kötegeket, hogy az mintegy elfogyasztott, jobban mondván: sebtében befalt élelem módjára tartsa életben a félelmetes szerkezetet. Az írógép eközben pedig változatlanul kattogott és kattogott, sercegett és szinte parázslottak ólomfogai a papírlapok villámgyors megrágásától, az alámerülésektől és emelkedésektől, a szabad szem számára rejtve maradó ütközésektől és legfőképpen a papírlapoknak a sorjázó betűk formájában kirajzolódó, gépfegyverropogást idéző érintéseitől.

És akkor egy pillanatban váratlanul csönd lett. Mint amikor hosszú, kiadós esőzések után végre kiderül az ég, és a mennydörgés, miután szinte észrevétlenül a távolba vonult és elhalt, megszűnik. Az írógép még néhányat pőfékelt, miközben ólomfogazata egyre erőtlenebbül lendült neki a papírlap tisztaságának, és abba már csupán néhány ártatlan báránnyelhet karcolt bele.

Most, több mint három évtized elteltével sem tudom biztosan megítélni, mi történhetett pontosan abban az irodában a kérdéses délelőtti folyamán. Vajon a szörnyűséges írógép álmodott meg minket, teleírva lapjait a rólunk szóló, hétköznapiabbnál hétköznapiabb történetekkel, a tágas helyiségben kényelmesen elnyújtózó, csillogó munkalapú íróasztallal, az azon szinte érintetlenül heverő használati útmutatóval, testes bíborlila függönyökkel, továbbá haragoszölden integető borostyánlevelekkel, sárgára meszelt, patinás épülettel és a közelben kanyargó folyóvízzel – akárcsak egy diszkrét bájjal pompázó kedves festményen –, hogy mindezt kivetítse és valóra váltsa a világ mesétlennek tűnő és többnyire rideg külső terében? Vajon az én esetlen és ügyetlen soraim, történetem eme szálai, szavai is csak az ő szüleményei? Ez is meg ez is meg ez is? No meg persze ez is?...

SZÉKELYHIDI ZSOLT
Jelenések könyve, részletek

Krisztus ezeréves országa
(Jel. 20. 1–10.)

A Nap
az égre
újra
felvonva,
bennem
a föld
ismét
összeállt,
mikor
ezredszerre is
megnyitotta
a gyomrom.
A füstölő
sárkánykereket
taszítani mélybe
a cél,
mondta,
lenn tartani
sötétben
a bolygó szemű
fiút.

Étlen, szomjan,
benn a bélben.
Ezer évig
eméssze,
fűtse
magát.
A bélszakaszt
jól zárni
a mélyben,
és ezer évig
kelhet
a Nap,

és lehet
forgatható
föld termelni.
Az égi kéz
fogja erősen
kezetek.
Ezt mondta,
és rám
mutatott.

A megemésztettek
és megcsontosodottak
kezén és lábán
vérbő hús serkent,
bárány bőrük
gyapjúcsomókban
állt.

A bennem ülő
ellátta őket
értelemmel,
és nyitott nekik
nagy szemeket,
és ők észrevettek
engem belülről.
De a bennem ülőt
elképzelni sem
tudták.

Sorban
kibújtak hát
a számból,
amit kitártam
előttük.
Engedtem őket
szétszéledni,
és szerettem őket
távolodóban.
Örültem,
és nem gondoltam
rá, mi lesz
ezer év múlva,
mert
minden
előre
elképzeltetett.

Az utolsó ítélet

(Jel. 20. 11–15.)

Akkor
kihajtotta
az átlagos
küllemű
könyvet,
és a lapok
mi
voltunk.
A szerteáramló
illat
felkeltette
a reményt
azokban is,
akik belül
meghaltak
vagy igazán
sosem
éltek még.

Oláh Gergely Máté: Hazafelé

BERKA ATTILA
Az anómiái kiáltványzsoltár
(XXI. század eleje)

Petőcz András

I.

Legyek Szép!

Ne találjon szavakat, kövüljön meg, aki rám tekint. Kerekedjen ki a szeme, száradjon ki a torka, szoruljon görcsbe a gyomra annak, aki velem találkozik. Én nem élhetek akármilyen külsővel, nem keveredhetek el a tömegben, nem süllyedhetek a sárba. Anyámnak figyelmeztetése is ez: a külső a kulcs, hiszen ami szép, az érdek nélkül tetszik, és előtte a sok ronda ember leborul, a legnagyobb falak leomlanak. Körös-körül áhítat és csodálat kíséren engem, amerre csak az utamat járom. Vonalaim finomsága, bőröm rugalmassága, egész lényem simasága fegyverezze le ellenségeimet és erősítse kötelékeit barátaimnak. Semmit nem akarok kérni senkitől, kapjam meg, ami kell nekem. Mert ez az életünk rendje: több jár annak, aki szép, és minden jár annak, aki a legszebb. Hogyan is állhatnék az én anyám elé átlagosan vagy csúnyán, hogyan hagyhatnám szégyenkezésben, hogy nem én vagyok a legszebb, ó, miféle fiú lennék akkor, Teremtőm?

II.

Legyek Erős!

Senki ne közelítsen hozzám, senki ne szólítson meg engem. Nyűgözze le a mindenfelől szédelgőket izomzatom, mozgékonyaságom és rugalmasságom, és hogy nincs számomra lehetetlen testi kihívás. A vakmerők és az ostobák úgyis csikorgatják fogaikat, úgyis próbálkoznak, hogy aztán ők is megfutamodjanak és fejet hajtva behódoljanak. Anyám úgy tanította, az élet nehézségeinek és az embereknek elviseléséhez hatalmas, tiszteletet parancsoló erő kell, hiszen éjjel-nappal kószolgatnak engem a kígyók, és belém marnak a hiénák, hogy rajtam keresztül érék el céljaikat. Nem

hagyhatom az embercsordáknak, hogy átgázoljanak rajtam. Az erőből értenek, az erőnek megadják magukat. Ha szívós és kemény vagyok, akkor megtorpannak és kitérnek, meghátrálnak és visszabújnak odúikba a férgek. Hogyan maradnék meg anyám előtt, ha nem tapasztalná a bennem munkálkodó gátlástalan, pusztító erőt, ha nem én vagyok a legerősebb, ő, ugyan miféle fia is lennék akkor az én anyámnak, Pásztorom?

III.

Legyek Okos!

Régi rossz szokások, undok babonák hordájának fölébe kerekedjem. Nyomorult bégetésüket én elcsendesítsem az egyetlenül különleges eszemmel. Kizárólag az én tudásom legyen a mérvadó. Anyám nekem megtanította, hogy az tud ki- és felemelkedni, aki okos, és ha én vagyok a legokosabb, úgy én jutok a legmagasabbra. Ott, a csúcson kell aztán igazán a legokosabbnak lennem, vagy a gaz lehúz, az ostobaság indái rám tekerednek, mert irigylik tőlem a fényt. Hát én leszek a fény, bevilágítom magammal a világot, és nem árthat nekem az áradó butaság. Aki csak megközelít, vágja hasra magát, fúrja fejét, temesse arcát a földbe, különben felfalják lángsugaraim. Anyám keble dagad a büszkeségtől, és nem kell könnyeinek hullnia, hogy az ő fia nem elég okos, a világ sűrű éjszakáján áthatolni nem képes, Mindenhatóm!

IV.

Legyek Sikeres!

Ócska homokvárakat gyömöszölők, üres légvárakat sóhajtozók ellenében változzon arannyá, amihez nyúlok. És jöhetnek hálóval vagy kampókkal, kapaszkodhatnak belém, hogy visszahúzzanak, akkor is én nyerek, akkor is elérem, amit akarok. A folytonos győzelem két lábon járó csodájaként utat mutatok a bambáknak és a sutáknak, és megrogyasztom és elrémítem a balgákat és az aljasokat. Anyám tudja a titkot: mindenki anynyit ér, amennyije van, mert nem elég önmagamban sikeresnek lennem, másoknak is kudarcot kell vallaniuk, amihez nekem is hozzá kell tennem a magamét. A módszerekben és eszközökben nem szégyenkezhetek, hát meneküljön, aki nem tudja felvenni a kesztyűt. De nem is sikerülne senkinek, mert csak én érzem, mikor kell kompromisszumot kötni és mikor kell odacsapni. A föld alá süllyed anyám, ha nem vagyok sikeres, belebetegszik, ha béna, semmirekellő vagyok, akkor pedig minek legyek én a világon, az élők között, Gondviselőm?

V.

Legyek Népszerű!

Törpék és gnómok seregéről hiszik a rajongók milliói, hogy különlegesek, érdekesek, fontosak – hát lépjek a hátukra, a nyakukra, hogy lássák

és érezzék, hogy amit a népszerűségről sejtettek eddig, az ócska semmisség énhozzám képest. Anyám tudta már születésem pillanatában, hogy én leszek a legnépszerűbb a világon, hiszen bárki bármit mond vagy tesz, minden más út tévút, ha az élettől akarok valamit. Ha ragaszkodom a céljaimhoz, a legnépszerűbbnek kell lennem. Legyek, mint a levegő. Viszonyítási pont az emberek számára. Akárhol, akármikor valami kétely felmerül, azt figyeljék, én mit mondok, azt várják, én mit cselekszem, és ha mondok vagy cselekszem valamit, azt kövessék és utánozzák. Anyám ölelő karjai közé nem bújhat egy névtelen nulla, egy olyan, aki nem számít, mert nem ember az, és ha nem ember, nem lehet fia se az ő anyjának, Örökkévalóm!

VI.

Legyek Törvény!

Itt és most, álmomban és amikor nem gondolok semmire. Teljesítsem az árva világ, a tévelygő emberiség leghőbb vágyát: vezessem őket. Mutassak nekik új ösvényeket és lehetőségeket. Adjak értelmet minden létezésnek. Anyám megmondta, az élet egyetlen értelme a boldogság, és a boldogság a szabadságon keresztül érhető el, és ki más lenne valóban szabad, mint aki nem szolgálja senkinek, sőt akitől mások szabadsága függ. Én kopjafa, kőtábla, könyv legyek, ebben teljesedjem ki, mert így tudok az lenni, aki lenni tudok. Nem kell fülelnem a világ duruzsolására, nem kell figyelnem a világ süketelésére. Sérthetetlen, érinthetetlen vagyok. Mert én vagyok az igen és én vagyok a nem. Éntörvénységem a boldogság és a szabadság ideálja maga. Anyám akarata célt ér, parancsolata értelmet nyer, és nekem ő kell, mert ő szeret és örül nekem, a világot mozgató törvénynek, az ő fiának, aki kapaszkodik bele görcsösen, bömböl érte folyamatosan, Atyám!

VII.

Ím, eljön a nap, amelynek el kell jönnie, s ha eljön, maradjon örökre ez az én egyetlen végtelen napom, amikor tiszta az ég és tiszta a föld, észak észak és dél dél, kelet kelet és nyugat nyugat, a tér idő és az idő tér. Ím, ez a világ, és e világ én vagyok. Ártatlan anyám vállalta az áldott állapot terhét értem, és örök boldogság az ő jutalma, elérte a jó hír öröme: az ő egyetlen fia, én, épp, mint te, Isten Vagyok, Uram!

Én, térdre borulván, tüstént el is siettem.

Witold Gombrowicz (Körner Gábor fordítása)

Oláh Gergely Máté: Intimszféra

VILÉM FLUSSER

Utótörténetek

(Írások a történelem utáni világról,
a technikai képek korszakáról)

ISKOLÁNK

Az iskola a preindusztriális társadalom öröksége. A szó ('schole') jelentése: 'szabadidő'. Ellentéte, az 'ascholia' 'tevékenységet' jelent, a szabadidőtől való megfosztottságot. A szabadidő magasra értékelése, illetve a tevékenység lebecsülése nem csak a görög, hanem minden agrártársadalom ideológiájában felismerhető.

A klasszikus iskola a megfontolt szemlélődés helye volt, a változtathatatlan formákkal, az ideákkal kapcsolatos kontemplációé. A klasszikus iskola a teória helye volt. Életformák három fokozatú hierarchiájának a csúcsát képezte. A piramis alapját a rabszolgák és nők működtette gazdasági élet jelentette (az aratás-vetés-aratás, ébrenlét-alvás-ébrenlét örök visszatérésének ciklusainak mintája szerint). A középső fokozatot a kézművesekhez rendelhető politikai élet képezte (a lineáris, ívszerű előrehaladás mintája szerint: az ív a megvalósítandó ideától és a megmunkálatlan anyagtól a kész alkotásig húzódik: az idea materializálódik, a matéria pedig idealizálódik). A legfelső fok volt az iskola: a kontemplatív élet, a nunc stans, a szemlélődő nyugalom. A gazdasági élet privát volt, az ideáktól elszakított, röviden „idiotikus”. A politikai élet nyilvános volt: a kész alkotásokat a piacon hozták nyilvánosságra, hogy más alkotásokért elcseréljék őket. Az iskola filozofikus volt. Az ideák szemlélését szolgálta a bölcsesség keresésének érdekében. A gazdasági élet jogosultsága abban állt, hogy a „szabad polgár” számára lehetővé tette alkotások előállítását és cseréjét. Alapként szolgálta a politikát. A politikai élet jogosultsága abban állt, hogy a ráérő elit számára lehetővé tette ideák szemlélését és a politikusok műveiben tökéletlenül megvalósuló ideák kritizálását. A politika alapként szolgálta a filozófiát és az iskolát. Az agrártársadalomban az iskola a legmagasabb szintű élet helye volt. Az ott élő filozófusoknak kellett királyoknak lenniük. A középkori kolostori iskolákban a skolasztikusok voltak a tulajdonképpeni királyok: az egyház irányítói.

Az ipari forradalom elmozdította az iskola helyzetét, mert kifordította a 'teória' fogalmát. A teória nem változtathatatlan formák szemlélését jelentette többé, hanem folyamatosan javuló modellek kidolgozását. Nem a politika és a tevékeny élet célját jelentette többé, hanem ezzel épp el-

lentétesen a produktív, az ipari életet szolgáló tevékenységgé vált. Ezért az iskola a hierarchia csúcsáról a közepére esett vissza. A tevékeny életre való felkészülés helyévé vált, a tudás helyévé, melynek hatalommá kell válnia. Az értékét vesztett iskola lett a hely, ahol a modern tudományokat és technikákat kidolgozták és a termelés szolgálatába állították. Polgári és népiskolákra ágazott szét, illetve a felsőoktatás specializált és specializálódó fakultásaira.

Az ipusztuális iskolaforma jelenleg fölöslegessé, hatástalanná, érvénytelenné és diszfunkcionálissá vált. Fölsleges, mert az apparátusok az embernél jobban programozhatóak mesterséges funkciókra; hatástalan és érvénytelen, mert az ipusztuális iskola struktúrája nem felel meg a mai tudásnak és ezen tudás felhasználásának; és diszfunkcionális, mert az ipusztuális iskola olyan kommunikációs forma, mely a mai kommunikációs viszonyok közé nagyon nehezen illeszthető csak be. Ez az igazi oka az iskolaügy (és különösen az egyetemek) válságának, és ez az oka az iskola újrászervezésére irányuló, mindenütt zajló kísérleteknek is. Ez motiválja a pedagógia és (általánosságban) a „tanulás” megreformálására irányuló elméleti erőfeszítéseket is.

Az ipusztuális iskolák jövőbeni tevékenységek számára adnak át információkat. Ez fölsleges, mert az információk az emberinél jobban tárolhatóak mesterséges emlékezetekben. A kibernetikus emlékezetek nagyobbak és gyorsabbak; az ember még csak nem is remélheti, hogy versenyre kelhet velük. A mesterséges emlékezetek alkalmasabbak továbbá arra is, hogy a tárolt információból újat szintetizáljanak. Az apparátusok az embernél jobban tudnak új modelleket alkotni. Ezenkívül a mesterséges emlékezeteknek az az előnye is megvan, hogy az emberinél jobban tudnak felejteni.

Az információk élettartama egyre rövidül, hiszen folyamatosan egyre jobbak váltják fel őket. Ezért szükséges az elavult információk kikapcsolása az emlékezetből. A specialistákat [a szakértőket, vagyis az embereket – T. B.] folyton „reciklálni” kell, a mesterséges emlékezeteket nem. Az elavult információk törölhetőek, és újakkal cserélhetőek fel. Az ipusztuális iskolák fölslegeseek, mert a mesterséges emlékezetek megtanulnak az emberinél jobban gondolkodni és felejteni. Az ipusztuális iskolák struktúrája megegyezik a tudományos és technikai diskurzusával. Ágakra bomlanak, és minden ág egy-egy tárgyért felelős, a matematika és a logika kivételével. Ez a kettő ugyanis struktúrákról szól, és nehezen integrálhatóak a jelenlegi iskolarendszerbe, mivel keresztezik a tárgyak ágrendszerét.

Rövidesen elindulunk abba az irányba, hogy az emberek az információknak nem a feldolgozására, hanem az elemzésére lesznek programozva (azaz rendszerelemzésekre és apparátusok programozására). Más szavakkal, a strukturális diszciplínák – amilyenek az informatika, a kiber-

netika, a döntés- és játékelmélet – lényegesen fontosabbá válnak, mint a tárgyakhoz kötődőek. Az ipusztuáialis iskolák hatástalanok és érvénytelenek, mert nem kínálnak kellő helyet az ilyesfajta diszciplínák számára. Az ipusztuáialis iskolák azt követelik meg üzenetek befogadóitól, hogy a feladó, az üzenet forrása felé mozduljanak el. Ezek színházak. Manapság az üzenetek áramlanak a befogadók felé (nem kell „érte menniük”); a feladó sugározza őket a befogadó felé. A jelenleg meghatározó (tömeg) médiumok amfiteátrumszerűek. Az ipusztuáialis iskola archaikus sziget a kommunikációs apparátusok óceánjában.

Az eddigi fejtegetések világossá teszik, miként lesz programozva a történelem utáni iskola. Egy adást sugárzó amfiteátrum lesz, amelyben információstruktúrák sugárzódnak jövőbeni elemzők és programozók számára, akik (később) majd az apparátus funkcióiban fognak funkcionálni. Egy ilyesfajta iskolaforma csírái már látszanak a „fejlett” társadalmakban. Ideológiailag úgy van megalapozva ez az iskolaforma, hogy kijelentik róla: felszabadítja az embert a mechanizálható gondolkodási funkciók alól a kreatív, teremtő gondolkodási funkciók számára. Valójában azonban az iskola társadalmi rendszerben betöltött helyének újabb lefelé mozdulásáról van szó. Az agrártársadalmakban a hierarchia csúcsát képezte, az ipari társadalomban a közepét. A posztipusztuáialis társadalomban a hierarchia legalját képezi. Ez az eltolódás az iskola egyértelmű devalválását jelenti. Azzá a helyé válik, ahol embereket programoznak különféle funkciókra, melyek az apparátusfunkciók örök visszatérésében működnek. Máshogy fogalmazva: a teória, a kontempláció alapozza meg a tevékenységet, a politikát, ami viszont a gazdaságot, az örök visszatérést alapozza meg. A klasszikus társadalom kifordított hierarchiája nem más, mint a totalitárius társadalom.

Tegyük fel most, hogy a posztipusztuáialis iskola mégsem úgy fog működni, ahogyan az apparátus programozza, hanem lehetőség szerint inkább úgy, ahogy az apparátus-ideológia mondja: az iskola valóban szabad teret teremt az alkotó tevékenységnek, vagy az entrópia káoszába hull.

A művészet, az alkotó mámor minden emberi tevékenységben jelen van. Minden, amit az ember tesz, megismer vagy értékel, szép – ha amit tesz: helyes, amit megismer: igaz, és amit értékel: jó [...]. Ha egy nyíl helyesen van elkészítve, ha az aerodinamika igaz ismeretein nyugszik, ha a vadászat során beválik, azaz jó, akkor szép is. A nyílnak mindezek az aspektusai elválaszthatatlanok egymástól, és azt közlik, hogy a nyíl alkotó mámorból származik, azaz: műalkotás. Ebben az értelemben az ember szépségben fürdetett lény. Az ipari társadalom azonban elkülönített diszciplínaként határozta meg a művészetet, és ezáltal létrehozta a „tisztá” művész alakját. Episztemológiai és politikai dimenzióinak amputációja által toldozták össze ezt az alakot a művészeti akadémiák. Követték őt nem kevésbé összetoldozott alakok: a „tisztá” tudósok és a „tisztá” tech-

nikusok. Az ipari társadalom letagadta a tényt, hogy a művészet a technika szinonimája – és szintűgy a módszeré, a know-how-é és az értékelése. Istenítették a művészetet, de ezalatt egyúttal devalválták és gettóba is zárták. Az ipari társadalom ezért az egyetlen olyan társadalom, mely csúfat is előállított (például a 19. század iparvárosait).

A művészet izolációja és sterilizációja az apparátusok által visszamenőleg történt meg. A dizájn, a plakátművészet, a film és a televízió nem más, mint esztétikai dimenziójuknak tudatában lévő apparátusfunkciók. Az apparátusok „visszanyerték” a művészetet, és funkcióvá alakították. A mai „tisza” művészek az apparátus szelekciója által kihálásra ítéltetett, túlhaladott fajt képviselnek. A szép, jó és helyes egysége újra helyreállítatott, igaz, ezúttal az apparátus jegyében.

De sem az iparnak, sem az apparátusnak nem sikerült maradéktalanul eloldoznia a teremtő momentumot (ezt a „konkrét” való megnyílást, és az ott tapasztaltak artikulációját). A kultúra gerjesztette szorongás még mindig az ellenállás gesztusait váltja ki az emberekből; ezek a gesztusok azután új információba fordulnak át. Az ipari társadalomban ez a megnyílás haladásként nyilvánult meg, a posztindusztriális társadalomban pedig az iskolában fog megnyilvánulni. Az új iskolák, az apparátusok háta mögött, platóni akadémiák lesznek. A legmagasabb művészeteket, vagyis a strukturális diszciplínákat fogják szolgálni. Az emberek ott a matematikusokhoz és a zenészekhez hasonlóan struktúrákat fognak komponálni, ezekkel fognak játszani, és eközben, ahogyan a filmkészítő az apparátus fölött, úgy fognak a játék fölött állni. Ezáltal meg fogják ragadni az apparátusokat, és játékszerként fogják használni őket. Platón filozófusaihoz hasonlóan királyok lesznek. A programoknak ez az alkotó jellegű manipulációja interszubjektív lesz, dialogikusan fog megtörténni, hiszen a művészet elsőrendűen politikus. Az új iskolák politikai terek lesznek, „republikák” a privatizáló apparátusok háta mögött, és ugyanakkor teoretikus terek is lesznek, a megfontolt szemlélődés helyei, hiszen a művészet elsőrendűen teoretikus. Az új iskolákban az apparátusszerű társadalom átalakul az apparátusokat dialogikusan programozó emberek ma még nem elképzelhető társadalmává. Utópikus ez vajon?

Tóth Benedek fordítása

LOSONCZ ALPÁR

Mellpolitika

Szegény, szegény Olaf Scholz. Ott ül az európai világ egyik legfényesebb, legnagyobb hatalmat ígérő trónján, ő a német kancellár. Úgy tűnt, hogy sikeresen visszahódította a jobboldal által hosszú ideig birtokolt hatalmi posztot, és a zöldekkel karöltve új fejezetet nyithat a németek történetében. Ám mindez rossz csillagzat alatt történik.

Dúl az ukrán–orosz háború, elmozdultak a világrend tartóoszlopai, méghozzá anélkül, hogy felcsillanna bármilyen remény, amely a közeli véget előlegezné. Ez pedig igencsak érzékenyen érinti a német életvezetést, amely a legszívesebben kilúgozná a politikából a politikát. Üdvös lenne, ha a politika afféle irányítási technológiává alakul. Odalett azonban a német energetikai biztonság, a mindenkori talapzatot, mármint az áramló orosz energetikai forrásokat szankciók övezik, és Scholz, aki állítólag az orosz gázbirodalomban is részes egykori német kancellár, Schröder barátja, kínokat él át. Gyötrelem gyötrelem hátán, és aki a kérlelhetetlen ábrákat, görbéket bámulja, látja, hogy megroppant a német gazdaság, amelynek hegemoniájához, megkérdőjelezhetetlen európai elsőbbségéhez egykor nem fért kétség.

Ráadásul, ismételten bizonyosságot nyert a régi mondás, miszerint a szegény embert még az ág is húzza. Nemrégiben ugyanis két, a felső testét lemeztelenítő nő, mintegy rátámadt a védtelen kancellárra méghozzá akkor, amikor az aggódozó néppel cserélt eszmét, és demonstratíván a mellére írt szövegekkel, valamint szóbeli megnyilatkozásokkal vonta bírálat alá a megszeppent Scholzot. A mell, mint szövegtábla, mint afféle testre írt graffitibázis, amely politikai üzeneteket hordozhat, és címzetteket érhet el – erről van itt szó. Történetesen a két nő lagymatagnak, gyatrának minősítette a kancellár orosz politikáját, és keményebb viszonyulást követelt a világra háborút szabadító oroszok irányában.

Igaz, mindez némileg korábban ment végbe, időközben sok víz lefolyt a Dunán, az energetikai válság körvonalai azóta erőteljesebb kontúrokat nyertek, érdekes lenne megkérdezni a két agilis nőt, hogy módosították-e a véleményüket, vagy változatlan maradt a performanszon kifejtett platform. Voltaképpen nem tettek egyebet, minthogy egy újabb fejezettel gazdagították az emberi testet, pontosabban a melleket politikai közegként használó praxist.

A mell, ez a testtől félig elváló, ám mégiscsak hozzá kötődő puha és kerekded szervforma, amely egyszerre ingerhatásokat mozgó erotikus tárgy is, amely sokaknak busás pénzeket von ki a zsebéből, fantáziák elin-

dítója, a kéjlesés távlata, ám gyermekszoptatási forrásként az élet biztosítéka is, azaz sokfajta biopolitikai jelentés hordozója.

Mondjuk érdemes belelapozni Marilyn Yalom mellttörténeti könyvébe¹, vagy azokba egyre szaporodó kiadványokba, amelyek a mellráknak, a megvaduló sejteknek kitett szerv betegségének kultúrtörténeti alakulását firtatják. Egykoron, olvassuk ugyanitt, és a vonatkozó képek is világosan bizonyítják, nem állt fenn különbség a férfi és a női felsőtest megmutatkozási gyakorlata között. Senkinek nem csillant fel a szeme, vagy nem botránkozott meg a szentségtörőnek tűnő, póré női mell, azaz ahogy egy költő mondta a „fátyoltalan meztelenség” jelenléte okán. A horizontba vont női mell nem keltett érdeklődést, hiszen nem létezett az elrejtésének a szokása. Valójában csak azért válhatott a női mell politikai eszközzé, mert különféle történelmi fejlemények okán előállt a rejtekezés és a feltárás dialektikája. Ha ez a dialektika nem jött volna létre, a mell formagazdagságát sem tartanánk ilyen különös becsben, és a német kancellárt sem lehetett volna kellemetlen helyzetbe hozni.

Yalom említett könyvében különös figyelmet szentel a XVIII. század végén kirobbanó francia forradalom allegóriákat és metaforákat is termelő mellpolitikájának. Nem is járhatott el másképpen: a női mell ott a világlátás elsőrendű hordozója volt. Ki ne emlékezne Delacroix egy későbbi híres festményére, amelyen ott magaslik az elesett harcosok felett, a forradalmárokat vezérlő, szuronyt ragadó-cipelő nő, valójában a szabadság megtestesülése, aki a melleit szegezi az ellenségre? A jobboldali felsőtestről szinte lecsúszott a ruha, így itt a mell teljes pompájában ragyog, a bal oldalon a ruha még valamelyest odatapad a vállra, noha azért feltárja a mell csaknem egészét a mellbimbóval együtt.

És Yalom könyve felidézi azt is, hogy megannyi hasonló képen ott van a lemeztelenített nő-asszony, aki nemcsak a történelem forгатagában exponálja melleit, hanem effajta feltárlásával a természetnek ad jelenléti lehetőséget. Nem véletlen, hogy a XVIII. század értelmiségi csillagai, lásd a legnagyobbat, mármint Rousseau-t, oly erőteljesen belevetik magukat a szoptatás körüli vitákba. A női mell, a forrászó testrészt, amelyet nem fed, nem „takarja” el a „művileg” teremtetett ruha, az eredendő, és a civilizáció által amúgy letarolt természetet idézi, ő maga pedig a természet elrejtett titka-lényege, amelyet elfojt/leigáz a műviséget görgető mesterséges civilizáció – ilyen és hasonló meggondolások keringtek ebben a korban.

Véletlenül történt, hogy elébem került egy 1910-ből származó, a portugál köztársaság kikiáltását megrajzoló plakát. A kép igencsak jellemző a mindenkori nemzetmitológia szempontjából, amely gyakran él a női mell messzire ható jelentéseivel! Az éljenző tömeg lelkesen-elragadtatva

¹ Marilyn Yalom, *A History of the Breast*, New York, 1997.

dobálja a kalapját a parlament előtt, viszont fölējük emelkedik a természetből érkező, a nemzet legmagasabbrendű vonatkozásait megtestesítő nő hatalmas alakja. A meztelen felsőtesten két majdhogynem tökéletesre kerekített mell, a felemelt balkéz a csupasz vállon tartja a portugál zászlót, a testen pedig ott tündökölnék a zászló színei, a vékony zöld pánt a szeméremdombot csupán félig elfedő, gyűrődő, piros, takarószerű textilre helyeződik, a nő feje felett pedig ott látjuk a nemzet örökkévalóságát, glóriáját megvillantó címet. A mellek nyilván ilyen esetekben patrióta szolgálatokat teljesítettek, teszem azt a franciák nem átalították az I. világháború idején lemezteleníteni az allegorikus Marianne-t, azaz a haza érdekében odahelyezni a melleit is beruházó nő alakját egy bevetésre készülő ágyú elé.

Egyszóval a mell politikai, azaz biopolitikai relevanciája kétségbevonhatatlan, hovatovább az idevágó jelentések átszövik az egész modernséget. Amennyiben a jelennek kívánunk igazságot szolgáltatni, és amennyiben az időszerűséget kívánjuk megvalósítani, ott van mondjuk a két radikális, vad feminista csoport a Femen, és a Pussy Riot, amelyek több ízben is felkavarták a kedélyeket, mintegy ironikusan eljátszadózva azzal a lehetőséggel, hogy olyan időket élünk, amikor immáron nem lehet botrányt kelteni. Az első ukrán, a második pedig orosz feministákat gyűjt egybe, ha jól emlékszem, akkor a Femen tagjai ki is írták világosan és közérthetően, méghozzá digitálisan és testileg, hogy nincs is egyéb fegyverük, mint a mellük. A mell, mint pacifista fegyver, ezt lehetne gondolni, ám legyünk tisztában azzal, hogy a mellett tüntető formában használó feministák, akik egykoron még a kedélyesen társalgó Angela Merkelt és Putyint is megzavarták, a testet megtörő-megalázó rendszabályozások tárgyai. Az ukrán nők történetesen Párizsban székelnek, az oroszok pedig, akik közül néhányan megjárták a letaglózó orosz börtönöket, éppen az idén szöktek ki a nemzeti mozgósítás lázában élő Oroszországból. Egyikük aztán hosszú interjút adott, amelynek csattanója az volt, hogy a negatív legendák Gulágja tovább él, minthogy a börtönbe kényszerültek igencsak hasonló bánásmódban részesülnek, mint egykori társaik. Ezt persze tudtuk, az oroszországi börtönök sohasem voltak a leányálmok színterei.

És e feminista csoportok praxisa, amely otthon nem tett szert nagy népszerűsége, inkább nyugati egyetemek doktoranduszainak elméleti tárgya, az ellenálló testpolitika megvalósulásának mintapéldája. És hogy tovább szökdeljek a különféle esetek között, a mellpolitika kijárt még a negatív dialektika nagy virtuózának, Adornónak is, méghozzá 1969-ben, nem sokkal a halála előtt.

A bámulatos stílusú, esztétikával igencsak sokat foglalkozó filozófus, akinek írásmódját, helyesen, a szinkópára alapozó zenéhez hasonlították, módfelett szembeállt a modernség és a kapitalizmus elegyével. Nehéz le-

sújtóbb ítéleteket találni a világról, amelyben élünk, mint Adorno finom eszmefuttatásai.

Így érvényes volt rá a paradoxális mondás, amit róla fogalmaztak a kortársai: olyannyira rühellte a fennálló világot, hogy még kompromisszumokat is megengedett vele kapcsolatban. Adorno, a tanár, gyanúperrel méricskélte a hatvanas évek rebellis mozgolódásait, bírálta a lázadó fiatalokat, egyszer még rendőröket is kihívott, mert akadályozták a munkájában. Nem vetített reményt ezekbe a mozgalmakba, inkább fanyalgott és bírált, hol igazságosan, hol pedig igazságtalanul, voltaképpen számon kérte az elmélet hiányát. Aztán bekövetkezett a *Busenaction*, azaz a mellakció, mivel három szociológus egyetemista lány rárontott a Frankfurti Iskola eme képviselőjére, és bőrkabátjukat ledobva, csókra mozduló ajakkal agresszíven keresve a professzor száját kihívó erotikus pantomimet mutattak be. A Freudot, a libidót, a szexualitást sokszerűen értelmező Adorno éppen úgy meghökkent, mint Scholz, noha nem is lehet elképzelni nagyobb szakadékot annál, mint amekkora a jelenlegi szürke szociáldemokrata német kancellár, és a negativitás jelentéseit nagyszabásúan görgető Adorno között fennáll.

A mellpolitika repertóriuma ennélfogva igencsak gazdag, és igencsak különféle személyeket vesz célba. Szegény Scholz csak egy elem ebben a gazdag láncolatban. Talán az jelenthetne sovány vigaszt számára, hogy így egy sorba kerülhetett a nálánál mégiscsak jelentékenyebb egyéniségekkel.

Oláh Gergely Máté: *Bambi*

Sopianae, a „szívrabló város”

Ha Láng Zsolt a 2013-as kötetével nem foglalta volna le a *Szerelemváros* címet, akkor ennek az írásnak az élén is ez állhatna, hiszen a Litera-díjas Péntek Orsolya negyedik könyve: a *Vénusz jegyében/Pécs regénye* (Kalligram, 2022) annak a lenyomata, hogy a szerző gyermekkorától fogva mély, szinte érzéki módon kötődik Pécshez, elsősorban a soknemzetiségű család apai ágú horvát nagymamájához, inkább, mint az olasz–lengyel–német ősökre visszamenő budai nagyszülőkhöz. Ő ugyan Budán született, és az ELTE történelem–magyar szakán végzett, de szíve és képzőművész alkata Pécshez húzza, az alkotásra inspiráló városhoz. Jóí ismeri ezt és a limesen húzódó déli világot. Érdeklődése elsősorban kelet-közép-európai gyökerű, mely vidékeken minimum ötvenévente átsöpör a történelem viharos szele (akár idegen hadsereg vagy diktatúra formájában). A 2014-es *Andalúz lányai*, a 2017-es *Dorka* könyve és a 2020-ban megjelent *Hóesés Rómában* című könyvtrilógiájában, mely részben fiktív család- és nevelődésregény is, számtalanszor esik szó a pécsi nyaralásokról, s már a trilógia első részében lehetett tudni, hogy meg fog születni Pécs regénye. Ugyanis a főhős ikrek közül Szerke (Eszter = az író alteregója) gimnazistaként az irodalomórán Janus Pannonius költeményén elérzékenyülve a padba vés- te a pannon költő mandulafácskáról szóló sorait (72), illetve gondolatban mindig a városba menekült, ha bármi bántás érte. Ha pedig a család filatorigáti lakótelepén bolyongott, akkor a régi házakat kereste fel, melyek Pécsre emlékeztették. Az időkezeléssel a trilógia rafinált módon bánik, tulajdonképpen a harmadik darabból indul el a családi szál felgöngyölítése, majd Szerke és Dorka könyve a folytatás; ennek a harmadik kötetnek a végén olvashatunk arról, Eszter E/1. sz.-ben történő színrelépésével, hogy „akkor jutott eszembe, hogy elmondom a történetüket”, (395) mármint a szeretett fotós és a Délvidékre települt Júlia nagynénjének az életét, mely- lyel szinte átvezet a negyedik kötethez, mely – hiába Pécs regénye – ezer szállal kötődik a családi legendáriumhoz. Eszter felnőttként többször járt Rómában, Velencében, úgy ismerte e városokat, mint Pestet vagy Pécsét. Ez a gigantikus szöveguniverzum, melyben az olvasó akár elveszettnek érezhetné magát, ha nem figyel kellőképpen a kapcsolódásokra, végül szépen összerendeződik. (Ez talán részben köszönhető a könyv szerkesz- tőinek: Torma Máriának és Mészáros Sándornak is.) A történetek tabula rasaként kezdődnek, majd palimpszesztként íródnak egymásra, de követ- hetően. Gerlóczy Márton: *Mikecs Anna Altatóját* (Scolar, 2017) juttatja eszünkbe, ahol a könyv végén szintén meg kellett adni a családfa rajzát,

hogy eligazodhassunk. Péntek Orsolya esetében hasonlóképpen így van ez, mivel a szerteágazó családban horvát, osztrák, tüke, lengyel, olasz, zsidó, magyar vér csörgedezik, bennünk József Attila *A Dunánál* című versének kezdő sorait fölidézve.

A könyvterasz 2022. november elsejei interjújában Papp Sándor Zsigmonddal beszélgetve az identitás kérdését is feszegetik, melyből kiderül, hogy a szerző „leginkább egy már nem létező állam, az Osztrák–Magyar Monarchia állampolgárának tartja magát”. Pécssett érzi magát otthon, és már „szisztematikusan bejárta történetét, hogy majd egyszer” megírja. „A családtörténet egyben Monarchia-történet is, így nem tekintem lényegesen újnak a regény témáját és módját.” Ezért is gondolhatjuk azt, hogy akár tetralógiának is tekinthető e negyedik kötet, csak itt egy városra koncentrál a cselekmény elbeszélője. Ahogy Tolnai Ottó éveken át (megunthatatlanul) mesél Palicsról, vagy Oravecz Imre regél a családtörténeti regényfüzereiben, úgy ebbe a sorba is beilleszthető a *Vénusz jegyében*. Péntek Orsolyánál a város a lélek viharcentruma. Mesélésével gúzsba köti érzékeinket, fantáziánkat, helyenként G. García Marquez vagy L. Ulickaja *Médeia gyermekei* mágikus realista stílusában andalít el (főképp a török uralom leírásakor), de mindenképpen vonzás és kötődés árad soraiból. Engem, aki ötödik éve lakom ebben az ősrégi, nagy kultúrával rendelkező városban (elhagyva a limes északi Ad Flexumát, majd a fővárost), ugyanaz ragadott magával első pillanattól kezdve, ami a szerző lelkét fogságban tartja: Pécs harmonikus, logikus elrendezésű utcaképei, a változatlanul hagyott utcanevék: Janus Pannonius, Apáczai Csere János, Király utca (melynek egyik hoteljének halljában Bartók Béla is adott koncertet, s az utca elején látható Weöres Sándor ülő bronzszobra; vagy a Littke József utca (az egykori pezsgőgyárról elnevezve), az Aidinger János utca (az első polgármester, ügyvéd neve nyomán), a Zsolnay-negyed és még hosszan sorolhatnánk. A belvárosban mindenütt a monarchiabeli épületek sorakoznak, nem beszélve a török kori emlékekről s a dómról, az ókeresztény emlékhelyről. Mindezt Varga Bence is elismeri az *Egy város, ahol az ég és a föld összhangba kerül* című írásában (fidelio, 2023. 01. 06.) De megéjtőek a Kertváros szerteágazó földi (járda) csillagútjai is, melyek hiába koptak meg, de a régi római kultúra átlátható lenyomatát adják. Ezek az utak szabadságot biztosítanak a léleknek és döntési lehetőséget a szellemnek, hogy merre tovább. Pécs valóban szerethető város. A polis-rendet (a történelem viharai ellenére) az ókori morálfilozófia, Péntek Orsolya szerint a szűfizmus létfilozófiája tartja fenn. A török hódoltsági Pécs speciális helyzetben volt. Az összes szűfi rend megtelepedett itt, illetve „csak itt volt a menlevieknek, ennek az intellektuális, Rúmi tanításain alapuló, perzsául verselő szerzetesrendnek egyháza.” Nagy ajándék, mert csodálatos létfilozófiája van: az Isten közvetlen, személyes megtapasztalása által próbál rálelni Isten szeretetére és megismerésére.

Jól mondták a törökök egy csodás meséjükben (197-198): Irem, azaz mennyei lakóhely Pécs. Ahol (az érdeklődők számára) még a szocializmusból itt maradt kopott utcai hírlapárus bódékban, a sok bulvár mellett fellelhetőek a kortárs szépirodalmi folyóiratok is, s a korszellem nem ronthatja meg teljesen a városlakókat, a pingvinként totyogó, többnyire alacsonyabb növésű idősebb nőket, de a fiatalokat sem. A szerző mondta egyik könyvében Dorkának, hogy ő azonnal meg tudja különböztetni a kunságiakat az itteniektől. A város lakóira a józan gondolkodás és a takarékoság jellemző. Ebben példamutatóak elsősorban a svábok, a tükék, a rácok, a horvátok, a zsidók), mert hogy ennyire kevert a lakosság, a magyaroknak van kiktől életviteli mintát venni. Mindeközben élvezhetjük a mediterrán jelleget, a Mecsek vonulatainak védelmét, a temérdek park megnyugtató hatását. Valamikor Tallinban láttam a fenyőfákon és tölgyeken ugráló mókusokat, itt viszont a varjak és a galambok szelik át a leget csapatostul. A limeshez tartozó főbb városok, melyek az egykori Római Birodalom védelmi rendszerét alkották: Sopianae mellett Savaria, Arrabona, Alba Regia, Ad Flexum, Aquincum és még sorolhatnánk egészen az Alföldre kiterjedően is. Benedek Szabolcs recenziójában (könyvtársz, 2022. 10. 21.) kétségre vonja, hogy a regénynek lenne-e vezérmotívuma, bár azt elismeri, hogy a főszereplő maga a város, tehát valamiféle emlékéllítés, mementó zajlik a műben. De nem veszi észre a már a trilógián is végig húzódó, de itt leginkább hangsúlyos kulcsmotívumot: az otthonkeresést, az otthon megtalálását. A szerző maga mondja teljes egyértelműséggel: „a Tompa Mihály utca, amely a világ utcái közül a legjobban fáj” (pécsi nagynője egy hónapja halt meg, 2012-t írunk, és most búcsúznia kell a háztól, a várostól), „és amelyen ennyi év után sem bírok végigmenni, mert az a ház volt az egyetlen otthonom ezen a világon”. (349)

„Az imaginatív írásban hiszek” – vallja –, „már a kutatás során elkezdtem látni a korabeli Pécsket, a római korit, a középkorit vagy épp a pestis által sújtott 18. századi várost. Ezt a fejezetet a koronavírus-járvány tombolása idején írtam” – meséli tovább Péntek Orsolya az interjúban.

Adódik rögtön a kérdés: hogy alakult a kötet szerkezete? A regény a szerző személyes külső-belső utazástörténeteivel indul, négy város: Liszszabon, Róma, Zágráb, Pécs bejárásával. A kulcsszó már itt megjelenik. Egy 17. századi utazó, Evlija Cselebi úgy vélte: Irem magyarországi kertje Pécs. Az jelentheti az otthont. Péntek Orsolya ekkorra már 14 éve járta Európát az egykori Római Birodalmon belül, és mindenütt Pécsre kereszte. Csak azt érezte: Róma és Trieszt, Pula és Zágráb és Pécs egyben van. „Pest egy másik világ. Egy idegen világ. Amikor azt mondom, hazamegyek, nem Pestre gondolok. Azt hiszem, a világ bármely pontján Pécsre vagy Zágrábra gondolok, de Zágrábban Pécsre.”(17) Ezzel a bevezetővel veszi kezdetét az ókortól napjainkig tartó történelmi utazás, melynek fejezetcímei a bolygókhoz, a csillagjegyekhez kapcsolódnak, jelezve a fejezet

tartalmát. Pécs attribútuma az, hogy a Mérleg jegyében áll és a Vénusz házában. A recenzensek közül a cselekményt legtömörebben Bakó Sára (ÉS, 2023. 02. 10) foglalta össze. A szerkezet valójában nyolc nagyobb egységre osztott, ezek mentén tekintjük át a sodró erejű tartalmat, utalva közben az ábrázolásmódra és a stílus jellemzőire.

I. A *Vénusz jegyében*: az első fejezet a könyv címével azonos. A Vénusz nevét a szépség és a szerelem római istennőjéről kapta. A Hold után a legfényesebb objektum az égboltozaton. Geológiai összetétele hasonlít a Földéhez. Pannónia a Római Birodalom része, ahová szabad mozgással jönnek-mennek a könyv hősei, boldogulásukat keresve. Így kerül Sopianaéba a Száműzött és szerelme, a kelta Ulpia Ruca, akinek kék szemű leszármazottai végigkövethetőek a könyv egészében. Őt ugyan a városba betörő tatárok lenyilazzák, de gyermeke életben marad. A többieket elsöpri a történelem vihara. De annak ellenére, hogy a várost felégetik, és a lassan épülő Bertalan-templom is áldozatul esik, a kereszténység terjed, elindul lelkeket hódító útjára. Különböző rendek: Benedek-, Ágoston-rendiek, a ferencesek kezdik meg munkálkodásukat a vidéken. (90)

II. A *Nap jegyében*: Ulpia Ruca gyermeke is részese a keresztény tanok megismerésének. Felépül a Bertalan-templom, a papok lelkesen munkálkodnak, iskolákat hoznak létre.

III. *Mercurius jegyében*: a tudomány terjedését elősegíti a városban püspökként szolgáló és alkotó költő, Janus Pannonius. Őt már idősebb korában ismerjük meg, alakját a szerző sokoldalúan ábrázolja. Külön kitér a Mátyás királlyal való viszályára, mert meglátta a „Janus-arcú Mátyás másik arcát” (133), a telhetetlen hódítóét. A szerző másként mutatja be a köztudatban igazságosnak vélt királyt. Janus Pannonius menekülés közben Zágrábban leli halálát, de Pécssett hagyta kertművészetét, a megalapított egyetemet és a könyvtárat. „Mert egy birodalom megbukhat politikai vagy katonai értelemben, de a kultúra vonatkozásában hosszan fennmaradhat” – idézi a szerzőtől a Margó Fesztiválon elhangzottakat Kerékgyártó György a Magyar Hírlapban (2022. 10. 14.). Cikkében kitér arra is, hogy az említett Cselebi szerint Pécssett nyugszik Platón, akit a törökök mágusként tiszteltek, Elflátún néven. Miután Platón megelégtelt Athén nyűgét, Pannóniába vándorolt, és Pécssett kapott Nagy Sándortól földterületet, majd itt temették el egy rózsakertben. Ez persze legenda. A Pécs története III. kötete szerint ugyanis az ókori bölcselő sírja a görög Akadémia közelében, az Akadémosz hérosz ligetben található.

IV. A *Hold jegyében* című fejezet nem kétséges, hogy a török megszállásról fog szólni. Szerencsére a végvárok szerepét Pécsről átvette Kanizsa, így az oszmánok nem rombolták le a várost. Gázi Kászim, e rész főszereplője hangoztatta is, hogy „a szívrabló várost” nem akarta letarolni. A nép is kedvelte a vezért: „Kászimot, higgyétek el, az Isten küldte, ne kérdeztétek, melyik isten”. (144) Irem, azaz Pecuj, vagyis Pécs szépült: fürdők,

iskolák, templomok (dzsámik és minaretek) épültek. A fejezet hangszínén és tónusán, a leírásokon is érződik a szerző elismerése. Humorral fűszerezett helyzetrajzokban festi meg a török bazársorokat, a piacokat, a kereskedőket. Valamint megjegyzi, hogy sok-sok kis Kászimot nevelt fel a város, mivel Kászim ugyancsak hódolt a gyengébb nemnek. De a törökök dicsérték a korábbi püspök tevékenységét, mert Janus Pannonius kertművészete elragadó volt: „az a püspök, aki a kertet építtette, az égitestek járása szerint rendezte el az utakat, a Nap útján volt a Platónról elnevezett pad egy rózsalugas közepében”. (147) De milyen a magyar? „Kászimot még a Malomszeg is meggyászolta, de hamar elfeledték, és egymásnak estek újra.” (165) Aztán a naptárt akarták átszabni a pápa parancsára, hogy a kereskedők ne tarthassák meg a vásárnapokat. „Mehmed bég halálra ítélte ezeket a bűdös papokat, akik a templomaikat illatosítják ugyan, de maguk ki tudja, valaha fürödtek-e.” (165) De egyszer csak berontottak Zrínyi csapatai a városba, s a keresztény vitézek feldúltak mindent, vérfürdőt rendeztek, ezzel Pécs török időszaka le is zárult. Legfeljebb a kék szemű gyermek őrizte Idrisz baba tanítását: „a szív útja az egyenes út”.

V. A *Szatumusz jegyében* című fejezettől nem sok jót várhatunk, a hangneme is elkomorul. Sorscsapások sorozata érte a várost, két évig dühöngött a pestisjárvány. E fejezet kiemelt szereplője a horvát Martin Tomasovics, aki kitartóan hordta a hullákat, temetett, de nem kapta el a halálos kórt. Valamint fontos tevékenységet folytatott az új püspök, Klimó György, aki keményen szembeszegült a pápával is, csakhogy a városnak újra működjön az egyeteme, gyarapodjon a könyvtára, legyen nyomdája. Martint faggatta, hogy milyenek az itt élők, mire az erőteljesen megbírált a városlakókat, irigynek, fősvénynek, hiúnak, hitetlennek, bujálkodónak tartotta őket, akik jobban félnek a francoktól, mint Isten haragjától. „Az urak meg kitapossák a parasztok belét.” (193) Szerinte a könyvtár az egyetlen tisztességes hely. Klimó ugyancsak bírálta a jezsuitákat is, akik „nem akartak reformkatolicizmust”. A mise nyelve maradjon latin, a nép ne értse, csak kábuljon el. „Ők a hatalomhoz ragaszkodtak, nem a hithez” – morogta magában. Halála után a nép őt is elfeledte. Pedig az egyetemre már neves professzorokat hívtak, Johann Delling Kant filozófiájáról adott elő, de sajnos alig akadt a diákok között, aki odafigyelt volna, egy kivétellel, a kék szemű fiú lelkesedett érte. Az ő nagyapja még kertész volt a püspökvárban, az apja meg kereskedő Itáliától Kassáig. A város polgárosodott, női szalonok jöttek létre, ahol gyakran felcsendült a zongoraszó. A kottákat Bécsből hozatták. A csinos Petőné körül zsongtak az urak, de még Josef Schmidt (a diák) is megjelent a partikon Delling professzorral, hogy hallgassák a hölgy zongorajátékát. Péntek Orsolya fanyar humorral jegyzi fel Delling szavait: „jobban játszik, mint amit elismertünk. És azért nem ismerjük el, mert asszony. Mert látjuk közben. És attól, amit látunk, nem halljuk, amit hallunk”. (213) Ez a vonzó attitűd csak kérészéletű volt

a város életében, mert újra gyülekeznek a történelmi viharfelhők a város felett.

VI. A *Jupiter* és a VII. a *Mars jegyében* című fejezetekben a megjelenített történetek már nem mesélős hangneműek, bár aporiáról nincs szó, Péntek Orsolya ügyesen átlépdeli a kilátástalanságot, holott háborús és vérzivataros időköt kénytelen megfesteni. Feltűnik Rákóczi, a kuruc–labanc ellentét, de csak érintőlegesen, hogy némi időbeli ugrással az 1848–49-es forradalom- és szabadságharchoz érkezzünk. A városlakók lázonganak, a zsidókat hibáztatják az áruhiány, a sötét leves miatt. Az ifjú Josef felháborodik ezen: „inkább eszem üres levest, minthogy igaztalan legyek az embertársaimmal. Hát pár napig nem lehet kibírni a vízlevest a hazáért, egy olyan hazáért, amelyben mindenki otthon van, a zsidók is meg a német is meg a magyar? Nem azért kezdtük el ezt az egész kurva forradalmat?” (224–225) De nem számoltak az oroszral. Meghalt Petőfi, Josef pedig Amerika felé hajózik, itt hagyva Júliát és születendő gyermekét. A forradalmat leverték, gyászol a város. Ezt Péntek Orsolya így érzékelteti: „hallgatott a Mária utcai Oertzen Színház terme, ahol Liszt Ferenc a zongorához ült alig két éve”. (234)

Eltelik húsz év, a Zsolnayak bővítik a gyárat, várják Ferenc József látogatását, akit majd arcképes porcelánvázával ajándékoznak meg. (Itt érdemes megjegyezni, hogy a könyv ízléses borítóját, a Zsolnay-kerámia mintázatot Hrapka Tibor tervezte, s efféle kerámiaborítású épületeket számosat találunk a városban, például óvodákat, áruházakat, a főposta tetejét.) Péntek Orsolya pedig innentől néhány intertextussal lepi meg olvasóját. Például épp a Zsolnay-gyár előtt nézelődő Júlia, Josef árván hagyott felesége a következőt gondolja magában: „ki tudja, van-e Isten. De ha van, látja, hogy itt állok a napon.” (235) Kinek ne ugrana be rögvest Pilinszky Apokrifja? Vagy Júlia kisfia, Ádám kapcsán olvashatjuk a következőt. A gyermek az apja emlékei közt turkál a ház padlásán, majd anyja elé állva mondja: „a haza nem a magasban van”. Nem ott, ahol a szakadt zászló és a kard. „Hanem ott, ahol élünk.” (240) Majd sok lóugrással később – a szerző kénytelen nagy léptekkel haladni a történelemben – mikor már a fiúcska felnőtt, végzett jogász lesz, megnősül, sőt, az unokája, Milan is átélte az adott történelmi viharokat (világháborúkat), és 1951-ben szerb szabotőrként várja kivégzését a börtönudvaron, akkor (miközben leperreg előtte az élete) ezt suttozza magában: „így végzem hát” én is, tenénk hozzá, hogy teljes legyen a Radnóti-sor. (295)

Az olvasó szinte beleremeg abba, hogy az irodalom mennyire képes reflektálni saját korára, és az ember mennyire kiszolgáltatott a történelem felettes erőinek, és olykor bizony tehetetlen vele szemben.

Közben a szerző idősíkváltásokban, mozaikosan visszatér a korábbi eseményekhez, az első világháború utáni Trianonhoz, majd a szerbek bevonulásához, aztán a 2. világháború szenvedéseihez, az 1944-es rettenetes

élményhez, amikor a Tompa Mihály utcai gettóból sorban viszik el, és be-vagonírozzák a zsidókat, az utca lakói pedig bezárt zsalugáterekkel zárják el maguk előtt a látványt. Mindeközben az öreg Júlia, aki közel száz évet élt, hiába várja Amerikából a levelet, mert a királyi-császári posta rendre eltüntette azokat. (A megidézett háborús képekben erős áthallást érzünk jelenünkre nézve, az orosz–ukrán háború egyelőre kilátástalan jövőjére vonatkozóan.) Pécssett lassan stabilizálódott a helyzet, az egyetem beindul, a bölcsészkar meghívott neves előadója Kerényi Károly professzor lesz. Milan fiát fölvelték orvostanhallgatónak, amin maga is csodálkozott, hiszen az apját kivégezték. De jönnek az '56-os események, melyben Milan is szerepet játszik, a „mecseki láthatatlanok” közt bujdosva próbál részt venni az ellenállásban, de menekülnie kell. Sikerül átszöknie a jugoszlávokhoz, hátrahagyva kedvesét, a zsidó Annát, aki a csodával határos módon menekült meg a lágerből.

VIII. A záró fejezet a *Föld jegyében* is tartogat számos meglepetést. Mindenekelőtt a narráció, mely idáig E/3.-ban volt, most átvált E/1.-be. A szerzői énelbeszélés egy régi, megsárgult, vérpöttyös fotón látható személyre kérdez rá a nagymamájánál. Kiderül, hogy Milan van a képen, aki eltűnt '56 után. A szerző átmegy egy ismerős idős asszonyhoz, aki bővebb információval tud szolgálni. Anna, Milan kedvese elment Szombathelyre szülni, majd Pestre költöztek, de közben eltelt húsz év, és lánya visszatért Pécsre, egy szállodában pincérnő. Kalandos tehát a történet, de még érdekfeszítőbb lesz ezután. 1989-től a jugoszlávokból szerb és horvát kereskedők lettek. Ugyanis a délszláv háború, s benne Vukovár ostroma felforgatott megint sok mindent. Pécssett hallani lehetett a robbanások zaját. És itt átvált a narráció E/3.-ba. A városban megjelent egy afroamerikai NATO-békefenntartó katona, aki a Rubik-kocka kapcsán kimondja Európa metaforáját: „Európa épp ilyen összekevert kocka, amelyben minden egyforma, és mégis rejtélyes módon minden különböző”. (332) Péntek Orsolya ezután egy napjainkra is érvényes, kemény megállapítást tesz: „békefenntartó? Mintha a békét fent lehetne tartani. A háta mögött megint háború van. Mert ilyen az ember. Mocskos, undorító állat”! (333) Az afroamerikai pár napra jött át Pécsre, kicsit megpihenni, erőt gyűjteni a továbbiakhoz, mert elviselhetetlen volt állnia a halott gyermekekkel tömött sírok szélén... Apja New Yorkban sokat mesélt a fehér nagyapáról, aki még 1849-ben egy kis európai országból bevándorolt férfi leszármazottja volt. A katona betéved a Palatinus Hotelba, és szóba elegyedik a szőke, kék szemű pincérnővel, akinek meg az apja Jugoszláviába menekült a forradalom után. Itt tisztázzák, hogy az 1956-os forradalomról volt szó. Majd a rómaiakról beszélnek, mire a néger megjegyzi: „ti egyszerre éltek kettőezer évvel ezelőtt, meg ötszáz éve, meg az előző meg a mostani háború alatt, csak épp a jelenben nem éltek”. (337) Aztán a férfi – kicsit zavaros fejjel – kísétál a négytornyú templom előtti térre. És itt abszurd

pillanatok tanúi lehetünk. Összetalálkozik egy idős pappal: „a háborúból jött, fiam?” Majd a pap felemelte a kezét, a férfi pedig megértve, mit akar, „lehajolt, hogy az elérje a homlokát. Érezte az ujjait, amint keresztet rajzol velük”. Latinul mondott valamit. Péntek Orsolya a drámai pillanatot, az emberi esendőség perceit átfordítja lírába, minden érzelgősség nélkül. Ezt olvashatjuk: „ha képes lett volna megszólalni, megkérte volna, hogy védje meg. Hogy ne kelljen visszamennie soha többé. Se oda, se New Yorkba. Hogy hadd maradjon itt, a négytornyú templom alatt, a dédapja városában. [...]Milyen lehet itt itthon lenni? – gondolta, és megindult az Irgalmasok utcáján lefele”. (340)

A regényt lezáró gondolatok újra E/1.-ben íródnak. A szerző életében ismét eltelt 10 év, becsavarogta Európát, ingázott Pest és Pécs között, nála volt az a régi fénykép. Egy hónapja halt meg a pécsi nagymamája, most tulajdonképpen búcsúzni jött a háztól, a várostól. Betért a Palatinusba, hallotta az előzőleg elhangzott párbeszédet. A fotót egy pincérkollégának tudta átadni, mert a kék szemű lány épp eltűnt a konyha mélyén. A szerző kiszédeleg a szállodából, és eltöpreng: „...tébláboltam gyermekkorom emlékfoszlányai közt. Pécsi lettem volna mégis, én, aki a városok közt ragadtam? Nem tudom, hogy történt, és mikor. Hogy egyáltalán voltam-e valaha valami más”. (342) Ezután látomásos képek sora következik, a kert leírása, Pécs történelme gyorsított filmkockákon elperegve, majd egy szép, vigasztaló képpel zárul a könyv. A Zsolnay-negyedben (január 29-én) meglát a falon egy napozó lepkét. Mint a délvidéki városokban. „Nincs otthonom. Vagy ha van, hát 10-20 város ugyanannyi utcájában lakom a limesen belül. De a világ immár bejárható”. (352) Ez épp oly ritka csoda, mint ez a lepke a falon télvíz idején. Vagy az, hogy valaki idetéved Ad Flexumból, és pont az erkélyével szemben ott pulzál, sziporkázik, ragyog a Vénusz a felhőtlen éjszakákon az égboltozaton, mint személyes védője, mint a város oltalmazója. Ez a város a Mérleg jegyében és a Vénusz házában áll. Magam is hazaérkeztem tehát.

(Péntek Orsolya: *Vénusz jegyében/Pécs regénye*, Kalligram, Bp., 2022)

MOSONYI KATA

A „saját akna”

A *Takarító férfi* fő színtere Norvégia. Kun András két korábbi művével, a *Boldog Északkal* (2014) és a *Megint hazavárunkkal* (2016) képez trilógiát. Az elbeszéltek sok részlete megegyezik az író életének eseményeivel és epizódjaival, ezért autofikcióként is olvasható. Főhőse és elbeszélője ugyancsak családós férfi; egyes szám első személyben meséli el kivándorlásuk, beilleszkedésük, idegenségük és új kötődéseik történetét, ugyanak-

kor azzal, hogy Medárdusnak nevezi, a szerző el is távolítja magától hőse életét és alakját.

Medárdus és családja, miután elhagyják Magyarországot, rövidebb franciaországi tartózkodást követően Északon, az Isten háta mögötti Kakashalmán kötnek ki, amelynek gondoskodóközpontjában segíti az ápoltak étkeztetését, és ugyanilyen megbízásból takarít is a rászoruló jogosultaknál. Furcsa módon, noha íróként határozza meg önmagát, és hazájában így is tartják számon, nem érzi különösebben megalázkodónak munkáját, mi több, megértéssel igyekszik környezetéhez, a demens vagy autista gondozottakhoz viszonyulni. Egyfajta terápiaként éli meg a reá szabott feladatokat, ugyanis identitásproblémái, alvászavarai és halálféltelmei vannak. Hajnalonta azonban regényt ír. Ha a *Takarító férfit* ön-életrajzi elemeket (is) tartalmazó műnek fogjuk fel, akkor a kéziratot, a százezer szavas regényt, amellyel időközben elkészül, majd meg is jelentet egy magyarországi kiadónál, a *Boldog Északkal* vagy a *Megint hazavárunkkal* azonosíthatjuk.

A narrátor első mondata – „A kanyarban életem végére értem.” – egyfajta „halálperspektívát” nyit az elbeszéléshez, s bár a baleset, amely életre hívta, nem végződik tragédiával, senki sem sérül meg, minden további történet és esemény ennek árnyékában bontakozik ki előttünk. A nyitó mondat tehát csak metaforikusan igaz; de azzal, hogy ez a „vég” képi-
leg is manifesztálódik előttünk, mitikus jelentést vetít a történetre: „Az a nagy sötét tömeg volt ismeretlen, ami hirtelen felbukkant előttem. Szögletes formája alapján kamionnak tűnt a szembejövő sávban” (9). Kiderül ugyanis, hogy amit a baleset pillanatában maga előtt látott, mégsem lehetett teherautó, mivel az mögöttük jött a kanyarban. Ez az ismeretlenül továbbballó, titokzatos kamionsofőr egy órát és egy homlokpántot ajándékoz neki, amelyek révén a továbbiakban figyelmeztetést kap, ha vezetés vagy bármilyen más tevékenysége során váratlanul – mint a baleset idején – bealszik. Azért is misztikus mozzanat, mert a valóságban – a *Takarító férfit* több recenzense is kifejtette – nem biztos, hogy létezik ilyen szerkezet.

Az említett „feketeség” a továbbiakban az őszintétlenség foltját is jelenti majd a lelkiismeretén, mivel az igazságot, hogy nem a szembejövő sávból áttért kamion miatt rántotta félre a kormányt, nem vallja be sem a feleségének, Borinak, sem legjobb barátjának, Justinnak, noha több alkalommal ők is felfigyeltek már hallucinációira és zavartságára, amit ön-maga előtt kimerültségével és kialvatlanságával igyekszik igazolni. „Takarító férfi”-ként való megnevezése az elbeszélésben nem jelent feminista vagy a nemek egyenrangúságára vonatkozó reflexiókat, a foglalkozását jelöli csupán, miközben a lehető legtermészetesebb módon és elhatározással vállal részt – negyedik gyermeküket váró – felesége mellett a házimunkában és a gyermeke-nevelésben is. Ennek következtében azonban csak hajnalonta van ideje írásra, arra az intellektuális tevékenységre, amit leg-

főbb hivatásának tekint, s amellyel azonosulni tud. Munkaideje szabad perceiben olvas, s a takarítások kimaradása vagy gyorsított tempója révén nyert szabad intervallumokat fordítja testmozgásra: egy erdei úton, ahol rendszerint csak egy autista gyermekét sétáltató férfival találkozik, futni szokott. A munkaidőben történt könyvolvasás miatt azonban – noha csak a munkája elvégzését követően teszi – megróják az igazgatóságon, utóbbi tevékenysége közben pedig folyton a lebukás veszélyétől retteg.

A Kakashalma megjelenítette norvég közösség sajátos módon viszonyul az idegenekhez: segítőkész, törvénytisztelő, de korántsem befogadó. Nem, vagy alig sikerül baráti kötődéseket kialakítaniuk a helyiekkel. Jellemző eset a feleség példája, aki – mert jobb kompetenciákkal rendelkezett – a presbiter lánya ellenében nyert diakónusi alkalmazást a helyi egyházközségben, de a munkahelyén elutasítás és kirekesztés várja. Fokozza ezt, hogy a család képtelen eljátszani e teljes mértékben fogyasztóivá és kommersszé vált világban a buzgó hívők szerepét, ezért csakhamar kiközösítik őket.

Ellentmondásos, képmutató, illetve a mi számunkra (azaz kelet-közép-európaiak számára) szokatlan viselkedésformákat, természetesen, a norvégok is produkálnak. Öniróniájukra vall, hogy egy kanadai francia szerző, *Bevezetés a norvégok közé* című könyvét osztogatják a tanfolyamon, amelyet a magasan képzett bevándorlók integrálására szerveznek. Munkája során Medárdus is szembesül e világ számos kétarcúságával. A művelt Északról alkotott képünkkel ellentétben a lakások többségéből hiányzik a személyes könyvtár, s csak néhány sajátos kiadványt találhatni a polcokon, mint a *Két tucat gerinctúra a kakashalmi havasokban* vagy *A tűzifa története* című állítólagos bestseller, szakácskönyvek, elvértve egy-két norvég klasszikus; többnyire a *Viking Tülok* című helyi lapból tájékozódnak. Az olyan intellektuális igénynek, mint az olvasás, csak igen ritkán látja nyomát, például Astri, egy idős szállodatulajdonos lakásában, ahol ugyancsak takarítói munkát végez. Nem véletlen, hogy ő lesz azon kevés helyiek egyike is, akivel sikerül közelebről is megismerkednie, akinek sorsa Justinével, a költő és mesterszakács haiti menekültével, Medárdus testi-lelki jó barátjával is összefonódik. Ő hozatja a haiti földrengésben megsérült fekete férfit – mivel fia elhunyt a természeti csapás során – Norvégiába, fizeti gyógykezeltetését és a beilleszkedésben is támogatja. És annak a két helyi lakosnak egyike is, akik – a menekültkolónia tagjain kívül – nem hivatalból jelennek majd meg Justin temetésén.

Feltűnő, hogy bizonyos helyzeteket mennyire másként ítélnék meg az ottaniak, illetve Medárdus és a hozzá hasonló bevándorlók, mi több, a magyar olvasók többsége is inkább utóbbiak meglátásaival tud azonosulni. Egyik jellemző példa Reidun, az autócenter (javítóműhely, használtautó-kereskedés és roncstelep) tulajdonosai, Karen és Ingelin fogyatékos lányának esete. Jómagam is visszalapoztam az első, róla szóló részletek-

hez ellenőrizni, nem emlékszem-e rosszul arra vonatkozóan, hogy lánygyermekről és nem fiúról van-e szó. Medárdus ugyanis idővel nemcsak takarítja Reidun lakását, hanem a céllövöldébe is ő kíséri el, ami az autista gyerekekben felgyülemelő belső feszültség levezetésére szolgáló terápia, minként a roncstelepen folytatott munkája is, melynek során hegesztővel sajátos roncsszobrokat készít. Később a házi kisegítőnek alkalmazott férfi Reidun gondozását is maga végzi: segíti tisztálkodását, pelenkázását, öltöztetését és hajának gondozását, sőt, burjánzó arcszörzetének borotválását is elvégzi – mindezt szüleinek jelenléte nélkül. Ugyanakkor azonnal feljelentést tesznek ellene, amikor fényképeket készít a lány különleges szobrairól, hogy művészi tevékenységére felhívja az oslói galériák figyelmét. Ezek közül az egyiken, amelyet egyébként nem küld el sehova sem, véletlenül Reidun alakja is látszik hátulról, nyári, lenge öltözetben, kilógó pelenkával. Pornóképek készítésével vádolják meg. Később azonban mégsem viszik jogi útra a dolgot.

A magyarországi állapotokkal, párhuzamos helyzetekkel való összehasonlítások során azonban mégiscsak az előbbi, a furcsa szokásokkal, de öniróniával és belátással is rendelkező norvégok javára billen az összevetés mérlege. De a *Takarító férfi* más kirívó esetek révén is reflektál az elvándorlás aktuális kérdéseire. Kakashalmán például elkeverték házuk kulcsait, ezért sohasem zárják az ajtókat, de akkor sem fosztja ki őket senki, amikor nemcsak nem zárják be a bejáratit, hanem véletlenül napokra tárva nyitva hagyják. Budapesten viszont szerződéses albérlőjük veri át őket, mi több, mert időközben elhunyt, a közműveknél okozott hiány költségeit is rájuk hárítják. Még jellemzőbb példa, hogy lomtalanításkor saját pénzükön rendelnek konténert, amit az éj leple alatt szomszédaik degeszre tömnek szeméttel, majd az erődben lakó hajléktalanokra fogják a dolgot. Egy végeláthatatlan és bürokratikus honosítási eljárás útvesztőit megjárva, gyerekeik kiábrándultságát látva, a szülők végül úgy döntenek, ahelyett hogy kívánnák ügyeik bizonytalan kimenetelű és idejű rendezését, egyszerűen „visszaszöknek” Norvégiába.

Nagyon érdekes a norvégiai táj leírása és megjelenítése a regényben. Egyszerre lenyűgöző és fenyegető, amit ún. beszélő nevek jeleznek. A Gyilkos kőnek hívott kőtomb a legendák szerint a helyieket szorongató dán adószedőkre zuhant, s csak több évszázaddal később derült fény az igazságra, nevezetesen, hogy a meggyilkolásukkal vádolt kakashalmiak ártatlanok. Nyugtalan zug a neve annak a településrésznek, ahol Medárdusék háza is áll, s ahol a hegy állandó kőomlással veszélyezteteti lakóit. Tavaszi olvadáskor a gleccserfolyó, vagy maga a gleccsermező leváló jég tömbjei okoznak tragédiát. A bevándorlók életében tehát nemcsak a belső, lelki táj omolhat össze, hanem a külső is állandó veszélyhelyzetet hordoz magában.

A baleset során átélt halál közeli élmény mellett az elbeszélő többször is tematizálja vagy reflektál erre a létélményre. Magyarországon és Kaskashalmán is „arat” a természetes vagy a tragikus halál. Bori ugyancsak terhes ikertestvére – mint hajdan édesanyjuk – érfalgengesség következtében vesztí váratlanul életét, ami – egészen a Londonban elvégzett genetikai vizsgálatok eredményeiig – szorongással tölti el a házaspárt. Egy egész sor haláleset és temetés történik norvégiai életükben is. A gondoskodóközpont ápolottjai sorra elhunynak; sírba viszik különös vagy szomorú sortörténetüket, furcsa szokásaikat és bogaraikat, helyi legendákat és történeteket. Egyik otthoni gondozott, Justin szomszédja, Joard után viszont egy kutya, Birk marad gazdátlanul. Őt veszi magához a négygyermekes család, s lesz majd az állat valamilyen összekötő kapocs az elhunytak és a reájuk emlékezők között. Ugyanis – viperacsípés következtében – maga Justin is elhalálozik, nagy, fekete úrt hagyva maga után elsősorban Medárdus és nagyobbik lánya, Erzsi lelkében. Feltéve, ha egyáltalán létezett, s nem csupán a főhős-elbeszélő egyik énje, identitásának egy kevésbé mutatott része tűnik el az életükből úgy, hogy a lehető legmélyebbre temeti önmagában ezt a személyiséget.

Justin alakját már a kezdetektől sok furcsaság övezi. A beilleszkedési program keretében nyelvtanulás céljából különböző munkahelyekre beosztott férfi a legváratlanabb helyeken tűnik fel: az autócenter szerelőműhelyében, a bevásárlóközpontban, ahova járnak, és kislányuk, Erzsi azonnal bizalommal fordul hozzá, az ölébe ül, édességet fogad el tőle, később nagyon bensőséges viszonyba kerül vele. S noha kezdetben kicsit idegenkedik tőle, sőt, egyik álmában a gyermekeit (a családját) veszélyeztető halál képében jelenik meg, később maga is nagyon intim, a férfibarát-ság határain is túlmenő kapcsolatot ápol vele; Bori kórházi tartózkodása idején Justin egyszerűen beköltözik az otthonukba. A feleség megnyugtatóására ugyanakkor Medárdus nagyon felemás – reális viszonyok között egyáltalán nem kielégítő – magyarázatot ad: „Beköltözött hozzánk egy franciául beszélő néger menekült, aki most Misi ágyában alszik. Tök egyszerű. Mit kell ebből ügyet csinálni” (176). Korábban viszont a feleség gondolja, hogy az a néger lakik most náluk, aki a férj egyik regényének hőse: „Eddig úgy tudtam, hogy csak a regényedben létezik” (146). „Ez a néger nem az a néger. Véletlen egybeesés. Egyébként semmiben sem hasonlítanak” – feleli Medárdus. Aki Kun Árpád előbbi két regénye fölöl (is) olvassa a *Takarító férfit*, tudja, hogy az említett fekete férfi a *Boldog Észak* című regényben szerepel. Az is furcsa, hogy amikor munkája során Justin lakásában takarít, s a férfi távollétében belepillant az íróasztalán levő iratokba, illetve szétnéz a könyvespolcán, rájön, hogy egy költővel van dolga, aki szinte ugyanazt az irodalmat, ugyanazokat a költőket és verseket kedveli, mint ő. A kritika (Bonivárt Ágnes, Kortárs, 2023/2, 94.) arra is felhívta a figyelmet, hogy a regényben Justin Walternek tulajdoní-

tott vers valójában Kun Árpád költeménye. A két férfi különleges kapcsolatba kerül egymással: együtt élnek, gondoskodnak Medárdus családjáról, Justin együtt főz Erzsivel, a férfiak együtt mennek és meztelenkednek az uszodában – igaz ez utóbbit csak véletlenül, mert elsietve az automatikus mozdulatokat, már az öltöző ajtaja előtt letolják a fürdőnadrágjukat –, sőt, egy sítúra alkalmával egyszerre kapnak gyomorrontást, ürítenek és ragadnak a hóviharban a hegyi menedékház budijában. Ezt értelmezve, az olvasóban is felmerül, amivel maga az elbeszélő is kénytelen szembenézni, tematizálni a kérdést: minek során többször is elutasítja a gyanút, tagadja (maga előtt is?), hogy homoszexuális vonzalmai lennének. A hatás azonban épp a fordítottja lesz, mintha e többszöri tagadással éppen igazolná a feltevést. S ennek nyomán gondolhatjuk, hogy az a folytonos „menekülés”, amire Bori céloz vele kapcsolatban, erre vonatkozik: „Hova akarsz még menekülni?” (321). Ebben a kontextusban már sokkalta inkább érthető az elbeszélésbe iktatott, Haitin játszódó epizód, amit egyébként nemcsak irreálisnak és feleslegesen túlírtnak gondolunk, benne csodálatos gyógyulásokkal, romantikus sorstörténetekkel, Justin állandó „jelenléte”-vel, valamint különleges műhelyekkel, raktárokkal és az óceánig vezető, részletesen leírt alagúttal; amelynek kijárata egy partra vetődött (másutt meg egy mozaikképen szereplő) bálnához vezet, amit azonban nem sikerül megmenteniük, mert a helyi halászok egyszerűen lemészárolják és feldolgozzák. Ha Justint csak Medárdus énje egyik kivételésének tekintjük, azzal az ugyancsak különöc Erzsí viselkedése is érthetővé válik; miért nem találják szokatlannak a szülők, hogy kislányuk egy, a negyvenes éveiben járó férfivel ápol bensőséges kapcsolatot, aki még a gyerekek altatásában is szerepet vállal, magyarázat arra is, hogy miért vált ki nála eltűnte (halála?) mély gyászt, viselkedésében visszafejlődést. Mert a kislány az apjának inkább ezt az énjét szerette, ezzel volt egy hűlámhosszon. S nem utolsó sorban ott van Justin furcsa temetése is Joard, a volt szomszéd parcellája mellett, amelyre csak a központ főszakácsa, aki mesterfogásokat szeretett volna elsajátítani a főzésben kiváló férfitől, illetve Astri jön el, akivel a takarító férfinak közelebbi barátságot sikerül kialakítani. Mert a férfinak ezt az énjét a helyiek közül csak ők ketten ismerték?

S hova is temetik el Justint? Valóban a jelölt helyre, vagy pedig a Medárdus által vitt koszorú versfelirata adja meg a választ: „Zuhanok és / zuhanok / a saját aknámban / önmagam / rétegein át...”

(Kun Árpád: *Takarító férfi*. Magvető, 2022)

BENCE ERIKA

A verselés és a szóhasználat varázslatában

Tomaji Attila¹ versei a folyó hangjának, hangfolyamoknak, és folyóhangoknak az asszociációi, melyben a költő személyes legendája szép, veszélyes és megérthető kompozícióvá alakul.

A *Poros párdúc* ciklusban felidéző jelleggel emlékezik a gyerekkorban történetek pontos részleteire, az egykor voltra, és fájdalommal ír az elmúlásról. Szövege kifejezi: „Futásban élek / hosszútávban, aranymetszésben, sehol se maradásban, / ugyan mit mondhatnék a valóságról, ha sose láttam. [...] A közlőről nézett, időtlenített tér csendes alakzatai” (*Tékozló*) rajzolódnak elénk. Evilági létezése végén a keresett-vágyott állapot részben elhossa a kiteljesedést, ami Kosztolányi Dezső *Boldogság* című novelláját idézi fel, és Tomaji is folyamatosan kérdezi-kutatja az élet értelmét, rejtett vagy felszíni boldogságának körvonalát, mely „talán nem is egyéb, mint a szenvedés hiánya” (Esti Kornél²). Mindez a gyerekkorra és felnőttlétre is érvényes, az én megteremt egy sajátos boldogságot. Az álmodást megtanulja a vér, a szobák, a környezet szagának ismeretében, amelyre a tárgyi és érzésekkel társított szimbolika (vargabéles, homok, tollpihe, dinnye, lavór, tükör), épületek, szagok és színek asszociációja is felépül. A felidézhető és az elmúlt kettősségében, a föld és az ég kettősségében, ahol egyik a másik nélkül nem létezhet („Föld akart lenni, meg ég, főleg ég, hogy kitisztuljon / belőle a világ, ami sár [...]” *Apacsok*).

Ebben a létállapotban eljut a szabadság egy konkrét fajtájához, és itt lezáratlanság alakul ki, a jövőtől való félelem, mely áthatja a verseket. Tartózkodás, kérdések és belső dilemmák sora képződik, a jövő elgondolhatatlan vagy vállalhatatlan lesz. Fokozatosan elszigetelődik az én, folyamatban, mozdulatban lévő cselekményeket idéz fel filmszerűen. Az elidegenedés és elszigetelődés a halálközelséget is magával vonja a hábo-

¹ Korábban megjelent *Pentimento* (Fekete Sas, 2019) című kötetében is hasonló a versek világa. Báthori Csaba fogalmazza meg a *Pentimento*-hoz: „a költészetet ősidóktól talányos jövő időig egyetlen szellem írja, amely számtalan változatban dereng át a világon, de soha nem ragad meg efemer jeleknél, hanem azt keresi, ami végleges és végtelen. Tomaji Attila időtlen merülése [...] archaikus alapokat megidéző gesztusrendje ritka higgadtságot áraszt: fátyolos-elégikus hangon fedezi fel és őrzi meg egy-egy pillanatra a versben életének emlékezetben hullámló alaptudását, és rendületlenül tudja, hogy minden egyszerű, ami örök. [...] Az ő égi világa sötétíszta földi fényekből szövődik (lépten-nyomon Rilke jut eszünkbe olvasás közben), és kedvenc tündér eszményeit nem a világ néhány pontján keresi, hiszen immár mindenütt észlelni képes – olyan erővel szól, mint aki egyszer s mindenkorra megtalálta a belső forrást [...]”

² Kosztolányi Dezső: *Boldogság*. In: Uő: Esti Kornél kalandjai, 1932. „A boldogság csak ilyen. Mindig rendkívüli szenvedés tövében terem meg, s éppoly rendkívüli, mint az a szenvedés, mely hirtelenül elmúlik. De nem tart sokáig, mert megszokjuk. Csak átmenet, közbjáték. Talán nem is egyéb, mint a szenvedés hiánya.” Magyar Elektronikus Könyvtár, <https://mek.oszk.hu/00700/00745/00745.htm>

rú közvetett megjelenésével, ahol „szorongó tárgyak között” (*A kisfiú*) élt, és „teljes testével sorsa felé fordult” (*Apacsok*). Indiánlelke motiválja tovább. Maga az élet, amire ez az én ráeszmél, a történelemmel, természetel, betegségekkel, biológiával, állatokkal és emberekkel vegyes környezet. Ebben a közegben: „valaki útra vált belőle, levált arról a sok-sok énről, / aki addig volt, onnantól van neki is neve, de az titkos, ti / nem tudjátok, az az ő igazi nagy neve, romolhatatlan / papírra írva lapul Isten mándlijának zsebében, s ha kérdezitek, / ki is ő, azt feleli, mindig az, amivé majdan válik –” (*Apacsok*). Isten zsebében (kezében) a neve, stabil(izálódó) identitása. Az élet és halál (fiatalság és elmúlás összefonódása) erőteljes szimbolikus háttérben az ember „aznap / született srác”, aki „már friss halottként szállt el a semmibe” (*A Moszkva tér*).

Tomaji jelenetei filmszerű, kamerával körbefogott megfigyelések. Szembenéz(nek) a karakter(ek) saját múltjukkal, életükkel, harcaikkal, örömeikkel és bánataikkal. A másik ember maga is egy kamera(jellegű entitás), amelybe bele lehet látni, és ott szétnézni, vele és általa szemlélni a világot. A rögzítés jegyében fogalmazza meg Tomaji: „fényképezzünk / ismeretlen arcokat a felhők árnyéka alatt” (*A Moszkva tér*), ismétlések használatával (például azokkal a sorokkal, melyeket az adott versben megismétel: „honnan is tudhatta volna” *A gyerek*; „Lement a boltba, eltelt tíz perc” *Szerelem*; „Emlékszem” *Majd nem emlékezem*). A látás és láttatás kettőssében az én megvallja: „Romló látásom kifelé, ez az ára annak, / hogy pontosul a kép, és mintha örök lenne, / bár semmi sem az, még az űrszél sem” (*Lévisz, kora ősz*). A homályos (*A Moszkva tér*) és a romló (*Lévisz, kora ősz*) látás a jelenben megélt látásproblémákat ábrázolja, szimbolikus és fizikai értelemben is, a mindennapi élettel és a körülményekkel kapcsolatos problémákat (*Cirkusz*), moralitást, nyugtalanító helyzeteket és eseményeket, valamint a megélt emlékek elhalványulását. Önvallomás jelleggel tárja fel világát: „nem jöttem, csak lettem. Álmodtak már velem / sokan, századokon át. Én nem álmodom senkivel, / sose törtem meg az álmok falát. Magam vagyok / magamban, szirmaim pillák, héjam alatt nem / vergődik a tört idő, egy kép vagyok, tárgy, rég / kihűlt, mégis izzó világok látója [...] elvirult arcodat / én látom utoljára, megmutatom magam üres szemednek, / őrzöm bomlásod s álmodlak tovább, mert rózsza vagyok, / a rózsza.” (*Hübrisz*).

Az én hangja, személye kitekint az amerikai, tengerentúli, illetve nyugati világ felé is („egész nap szólt az It’s a Hard Rain’s A-Gonna Fall, első saját halottunkért” *A Moszkva tér*). Budapest – mint városi közeg Közép-Kelet-Európában, a maga ikonjaival, mint Cseh Tamás vagy Tándori Dezső – „nem egy hely, hanem / egy állapot” (*A Moszkva tér*), benne a gyerekkortól felnőttkorig minden fontosabb állomással, valamint az önábrázolással (*Maréknyi apró*) együtt. Ezek a történetek epikus jelleggel megírt versek, balladáinak vagy kisregénynek is tekinthetők, bennük

a közösen megélt eseményekkel. A személynevek használata (Berkes, Hajnóczyné) inkább általános személytelenséget mutat fel (*A Moszkva tér, Cigányfiú*). A közösen megélt eseményekben a részletek a fiatalságon belül maradnak, az italozások, barátok, beszélgetések („mentünk elnyútni, / kétségbeesve” *A Moszkva tér*) mind a halhatatlanság szimbólumai lesznek: „Tandori [...] csak felismerte s félt az örvényt, ami erősebb nála, / s próbálta kicselezni démonjait, szorongásait [...] s kilovagolt belőle a halál, ezért nem írta meg soha, / amit pedig csak ő írhatott volna meg” (*A Moszkva tér*). A sokszor mindent átható kétségbeesés kihat az énré és a környezetére: „És sírtak az eltévedt tárgyak, mert az egyik kéz / nem találta a másikat. A fogak féltek, üregükben / elszakadtak a gyulladt gyökerek. Szürke lett az őské. / Elforgott fölül a nap. Madarak hulltak röptükben.” (*Mitévők legyünk*, Pentimento, 2019, 87). A legendában, történetekben „köpéssé sűrűsödött össze szánkban a kába / sors, és a hétköznapiak” (*A Moszkva tér*), és a költő befejezésképpen mesévé formálva az emlékeket, így zárja le a budapesti múltat: „aztán történt, ami történt, volt is, meg nem is, aki / nem hiszi, annak nincs is hite” (*A Moszkva tér*).

Az én életében *Sára* személyét különleges Szent Grálként is el lehet gondolni, a költőt ekként szólítja meg: „véremlen rohad a végzetem, akkor jöttél, / hogy gyönyörű és halálos gyerekkoromból végleg kinőjek, s életre teremtsz, s csak később, sokkal / később érttettem meg, te szültél engem [...]” (*Sára*). Jelképezi mindez a krisztusi ént, és vele a gyermeket, a Grált, a leszármazottat, Krisztus szubjektív követését, vagy éppen elhagyását, elkerülését, amelyet a „rózsabokrok, tövistelenek” (*Fiaim, lányaim*) szimbolikája is kifejezhet. A gyermek, őt magát („te szültél engem”) prófétává, tanítvánnyá emeli, és a költő egyszerre hordozza a krisztusi ént, válik önmaga követőjévé, jelképévé, vándorrá is. Az édesanya alakja (*Anyám, Még mindig anyámról*) hasonlóképpen stabil és fontos pozícióba kerül. „De a meleg, amit tőle kaptam, / táplálgat odaát is, s ahogy itt a / madarat egy-két vékony ág is tartja, / felröpít, ha végre ellobbantam –” (*Anyám*). Emellett megmarad a súlyosabb dekadencia is (*Trauma*), ahol a szürreális (tengeri és természeti) terek váltják egymást, Tomaji megfogalmazásában az én rohan egyik térből a másikba, „önmagába ájult emlékezet bozótosában, a szűkülő / ég homloka alatt, mielőtt széthull minden s kilobban [...] suttogni csak, soha már, soha többé és örökre –” (*Trauma*). A gyermek és a szülők tükrök, visszaverődnek önmagukba, az életében, az emlékekben. A befelé és kifelé látás és élés egyszerre nyomaszt és felszabadít.

A felidézés, a létezés megismert létezéséi és a halál egymás mellett létezik az idő nélküli állapotban. „Az ég arcára / gondolok, a szélbe temetettek porára, az elhurcolt más / nyelvűek jajsavára, akik a nekik idegenbe hoztak hazát, / s egy fiúra, mikor apjának azt mondja: *mindig a világűrben / vagyunk [...]*” (*Kálmor*) A világűr a semmi, a lét és a minden, a

történelem és a jelen kapcsolata. Itt a kilátástalanság és a látás nélküliség állapotában találja magát az én. Ami elmúlt, azt már csak az elme idézheti fel, de fizikai értelemben már nem látható: „aki feledte a perspektívát, hogy minden egy szinten legyen, ahogy itt is az erdőn, együtt látni a fák közt a hegyet [...]” (*Kálmor*). A mindig gyönyörű, és mindig változó természet hozza az „egyforma napokat és / sokféle éjszakát, a föld arcára hajolt eget, itt találkozik / a Duna a tükörbe lógó fákkal, fénnel teli parttal [...] de erősebb a vonzás, hazaérni a vízbe, csak az / ember lépett ki végleg a sodrásból, maradni akar, de / elvágynak [...] saját / látszatával keveredik s mások sötét porával” (*Otthon*). A természettel és a történelemmel összeolvadva alkotja meg a sokféleség, a teremtés és az elmúlás körét, világmintázatát. Teremtésében Isten és az anyag egy az emberrel magával is. Egyszerre tartozik hozzá a szépség és az iszonyat, a személyes és kollektív pusztulás köre: „mégis árnyak szemét keresed, kigúnyolt árnyakét, / becsületét, barátságét, a gyöngék, percben teremtettek / árnyait, keze vagy, szeme a formát hasító akaratra, torzók közé hatolsz, feltöltödsz a lélekkel, szakadoznak, / s visszafejlődnek [...]” (*Otthon*)

A látó szerepében van és marad (egyik szám első, második és harmadik személyben is láttatja önmagát), beszél és számonkér önmagától (*Hübrisz*), emlékezik és látja a jelent, régmúltat, és egzisztenciája nem sérül, nem kerül rossz pozícióba. Az ember teljessége, tökéletessége a maga torzóságában, torzultságában is jelen van, a költő összehasonlító jelleggel fogalmazza meg önmaga és a látott egymásnak ellenszegülő voltát, a múlt és jelen ismeretében, képében, megtapasztalásában: „s csak bámulom, hogy a torzó is /a teljesség villanása, se több, se kevesebb, mint amit / remélhetek [...] jó elhagyni a lélek káoszát, a / szavaktól nehéz szobát, lélegezni csak, míg lehet [...]” (*Rozi*). A szöveg romantikus-szimbolista vízióvá alakulva magyarázza el (próbálja képivé tenni) a belső tereket: „csont és csönd, s azok a keserű, végig járt, ragyogó / ösvények –” (*Rozi*). Az emberi lét szenvedései és örömei fogják össze a korszakokat, ahol elfolyik végül a pillanat, a hang és a szó, amelyek valahol máshol, megragadatlanul maradnak magukra, a költővel együtt, „míg csont marad belőle s néhány hajcsomó” (Radnóti Miklós: *Tétova óda*). Tomajnál a teremtés gesztusa a szavakban és a költészetben körvonalazódik: „mert folyik csendesen, szenttelen, sose izgatottan, / s nem ismeri bűneid, nem ismeri a szerelmet [...] vízre írt nevedet, öngyulladásba fűlt versedet, / nem ismeri a port, a fákat, a sírást, az életed, / s nem nézi a benned áramló, kifulladásztott képeket [...] hogy mi marad itt, ha végre te is vízre szállsz, posztumusz” (*Duna*). Tomaji megosztja az érzést, „az égre írnék, ha minden összetört” (Radnóti Miklós: *Negyedik ecloga*). Párhuzamba állítható a Dunának, mint elnyelő közegnek a megformálásával. A vízbe merülés, elnyelés és elnyeletés (*Duna*, *Fekete arc*) az arcok, nevek nélküli lények, entitások, emberek misztikus jelenlétét is sugallják, „távolodó, messze

inaló sorsba” (*Duna*) fojtva az emléket, az egykor jelen lévő dolog vagy személy felidézését, mely „hiába van újra itt, ha egyszer nem tért vissza soha” (*Duna*).

Tomaji szövegeiben a lélektől való eltávolodás egyre mélyebbre jut. József Attilát felidézve, Tomajinál is „kihűlőben lévő szerelem / még langyos tetemét a hátsó polcra tette [...] a / bőr felszínén fáradt árnyékok futnak ide-oda, míg / árkot nem vésnek a testbe [...] de a szív, emlékszel, kis teste hangtalan vacog, / mivel csak egy izomcsomó, hogyan is érthetné, mi / történik, nem hiányzik neki a szerelem, löki a vért / tovább gyanútlanul, mintha jobb dolga nem is akadna, / az arcpírt is ő okozza, nem a másik vágyott hangja [...] a forró / könnyek is a félig víznemű, gömbbe ágyazott porózus / telepből folynak, nincs lélek tükre, csak szemcsatorna” (*Ősz és szerelem*)³. Egyszerre szelíd és izzó énje felismeri a természetben meglátott és megérezett többlet, az élőlények és az ember között felfedezett kölcsönhatás fontosságát. Ezt az észrevételt, felfedezést saját szellemi és lelki épülésére fordítja, a Másik és önmaga stabil jelenlétével együtt fogadja magába. (*Madárhalál, Szajkó, Szeretők*). A *Körkörös kertek* ciklusban folytatódik az emlékezés, de közelebbi a kölcsönhatás a Másikkal, a felnőtt ember kőkemény és őszinte felismeréseinek birtokában. Önmagát és egy Másikat egyszerre megkettőzve kérdezi: „Ki vagy te? Mára felzabáltad életem [...] Ki vagy te, ki sebes időmbe mérgeket / csorgattál, hogy különös dalokat növesszen / hogy csodáljam fényt ivó sötét szépségedet [...] Szólítgatlak most is, de nem tudom neved. / Egy ismeretlen nyelv betűi ragyognak / ott elolvasom, ha majd halott leszek.” (*Szólítgatlak*).

A világhoz Isten („isten”) meghatározhatatlan minősége társul, ahová „rettegő / madarak viszik csőrükben a halált visszaadni [...]” (*Visszaadni Istennek*). Verselése átalakul, akárcsak az emberek, és nem „beszélhet a száj tele szavakkal: fuldokol, / öklendezik inkább” (*Hübrisz*). Igazság- és boldogságkeresése zárt, korlátozott térben és időben (szubjektív dimenzióban) valósul(hat) meg: „Hol a keserves istenben van az, ami / miatt éltem én is, mint a szarvasok. / nem marad utánam semmi, se valami / csak betelt jóslatok. Meg a csillagok.” (*Semmi és valami*). A világ alakulása az emberen múlik, mutat rá Tomaji, mert „istenből van az ember” (*Új évezred*), és olyan világban van jelen, ahol „Üres pohár röpül a víz fölé, sose esik le. / Halálig tart a születés. Szelíd gabonát / darál egy gazdátlan sötét malom, kerék / surrog, s fütyüli a világ eszelős dallamát –” (*Délutánok*). Saját életének halmazállapotában „meglátja / a víz felett suhanó fényalakokat” (*Ha emlékezne*), amit csak kevesen, és csak a belső látással képesek érzékelni. Itt Kosztolányi Dezsőével rokon a verselése: „Olyan sokáig / bámultam az égbolt gazdag csodáit” Kosztolányi Dezső: *Hajnali részegség*) Az én egyszerre szól önmagához és egy látható-láthatatlan Másikhoz

³ Továbbá „közeli rokona Rilkének, Pilinszkynek, Dobai Péternek, ugyanabból a perspektívából beszél.” Győrffy Ákos fülszövege a Folyóhanghoz.

(„Elmondanám ezt néked. Ha nem unnád.” Kosztolányi Dezső: *Hajnali részegség*), Kosztolányi versének kettős megszólítójához, narrátorához hasonlóan: „Hullám verte bordáidat mind megszámlálom, / beszélek hozzád, míg bőrdöd átszakad / s szíved sűrű árnyéka a nap elé szalad: / még forró helyére magamat tetoválom.” (*Ha majd megbontom*). Tomaji Attila felhoz a test keresett és megtalált legrejtettebb mélységeiből, majd átadja a saját víz felett suhanó fényalakokat, a pillanatban élő végtelenséget.

(Tomaji Attila: *Folyóhang. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2021*)

HÖRCHER ESZTER

Oláh Gergely Máté: Szindbád tér

Oláh Gergely Máté: Római part

Oláh Gergely Máté: Keszthely

Oláh Gergely Máté: Nullkilométer

Oláh Gergely Máté: Izabella utca

Oláh Gergely Máté: Keszthely

DEBRECZENY GYÖRGY

mandala

R.-V. I nyomán

Párizsban halt meg az a M. nevű
különös ember akiről senki sem tudta
hogy melyik országból származott
és mi módon került oda

tökéletesen beszélte a latin az ó
és az újjörög szláv arab szanszkrit
perzsa olasz magyar és francia nyelvet

minden megmaradt a fejében
amit elolvasott fel is tudta idézni
nem csak a mű címét és a szerzőt
de az oldalszámot is

ócska szürke katonakabátot viselt
veres hajtókéval lábán fapapucs volt
ágya kevés szalma deszkakeretben
műveit palatáblára írta
és amikor a tábla megtelt
fogott egy szivacsot és letörölte

felíratni az eseményt

ne a bevásárlóközpontban
vedd meg a kotont mert másutt jó
val olcsóbb és te magad húzd fel
ne engeddd hogy a nő adja rád
mert a körmük hosszú és piros
és ha összezsippenti könnyen
kilukaszthatja és kész a baj
az esemény utáni tablet
ta pedig sajnos vényköteles
és ráadásul még drága is
ülhettek órákig az agg nő

gyógyász előszobájában és
jó ha egyáltalán hajlandó
felírni az eseményt vagyis
esemény utáni tablettát

hülyék vagytok

Demeter József nyomán

ti tényleg hülyék vagytok
még mindig párolog a gané
illata terjed mint a hajnal
kinek írjak verset
e sártekén
kinek vegyem fel a maszkot
amikor gyalogosan jön a koronavírus

az én síromat ne gondozzák
Krúdy Gyula uram
majd gondozza a csillagverőfény
és a fájdalom
a muskátlis lány felmászik a fűzfára
amikor nem vagyunk együtt
aztán majd lemászik

ha Micimackó fázik mindegy az is
holdkóros poéták
hoznak majd nekem mézet
és Budapestre költözöm egyszer
ablakom alatt 70 ecetfa nő
ti tényleg hülyék vagytok
párolog belőletek a gané

nem süllyedek el

Jorge Semprun nyomán

tündöklő nyaraink galambjai
vállamra ülve le is szarhattak volna
a Montsouris park zöldellő hajlatai közt
megmondjam nektek az igazat?
két apáca vette leltárba a holmimat
de nem negyedszázaddal később
amikor a morc és szakállas Ernest Hemingway
Madridba látogatott és azt mondta
a halál köti össze magukat
de engem még tizennyolcadik
születésnapom előtt az életbe kieresztettek
fehér fehérneműben és
fehér hajón jártam körbe a Zürichi-tavat
és a fiatalabbik nővér újabb alsóneműt
nyújtott át az idősebbnek
azt mondta hogy Hemingway vizespohárból
itta a konyakot és elektrosokkot
írt fel neki a doktor
és Ketchumban (Idaho, USA. zip code: 83340)
a halál kötötte össze őt velünk
megmondjam nektek az igazat?
a tündöklő guano galambjai alliteráltak
és egyáltalán nem frankó
hogy Franco került hatalomra
hajónk a wädenswilli parton kötött ki
és eszembe jutott a IV. Henrik Gimnázium udvara
ahol nem voltak fehér kövek
és nem száradtak fehér alsóneműk
a háború után lányintézet lett belőle
kinyitottam találomra a könyvet
és elolvastam az első mondatot
az esthomályba belevesző augusztusi fényben
de ennek semmi köze nem volt ahhoz
hogy a versírás művészete
az irodalom karácsonyfacsúcsa csúcsdísze
díszmagyarja és hamarjában
halkan elmormolok
néhány szót a fehérneműről
de nem süllyedek el a cselekményben

BOJTOR IVÁN

A kör bezárul

Erik Thorvald autóbalesetben hunyt el 2022. október 19-én Belgiumban, Ypres-től nyolc kilométerre. A helyszínelők szerint elaludhatott a volánnál, azért került át a másik sávba, vagy pedig öngyilkos lett, és szándékosan rohant bele a szemből érkező kamionba. A vizsgálatot lezárták, pedig...

Most írhatnám azt, hogy jól ismertem, de ez nem igaz, csak néhányszor találkoztunk, akkor is többnyire inkább vitatkoztunk, mint beszélgettünk. Thorvald azt állította, hogy az írók jelenleg képtelenek ábrázolni a „valós” világot, mert nincs meg hozzá a szókincsük. Egy teljesen új nyelvet kell alkotnunk, amit évszázadok vagy évezredek alatt talán lassacskán megért mindenki. Egy olyan nyelvet, amelyben semmi sem utal az időre. „Ez lesz az evolúció következő lépése!”

Fizikus volt, és tagadta az idő létezését. „Az idő egy felesleges mankó számunkra, és amíg el nem hajítjuk jó messzire, addig sántítani fogunk.”

Mit is hozhattam volna fel ezzel szemben?

Hiába hivatkoztam mindenféle általam ismert elméletre, minden ellenvetésemet lesöpörte. Tulajdonképpen a halálával győzött meg arról, hogy igaza van, hogy csak a „változás” létezik, az idő pedig nem. Illetve nem is a halálával, hanem egy videofelvétellel. Talán, ha ezer évvel később élnék, le tudnám írni Thorvaldnak és két társának, Ralf Wisenmayernek és Hans Schüsslernek történetét úgy, ahogy ő gondolta, de mivel az a nyelv még nem áll a rendelkezésemre, most csak egy kétségbeesett próbálkozás, egy zavaros mozaik vagy inkább kollázs következik.

Amire bizonyíték van

Douglas Haig, aki akkor „még csak” a Brit Expedíciós Hadsereg I. hadtestének parancsnoka volt, 1914. október 24-én és 25-én a következőket írta naplójába:

„Az ellenség ötször intézett ellenünk tömegtámadást. Az oxfordiak vártak a tüzeléssel addig, míg az ellenség 50 yardnyira megközelítette őket, azután a szó betűszerinti értelmében lekaszálták őket.”

„Rising kapitány elmondta, hogy a németek, egészen fiatal legények, bátran jöttek előre. Egy lovastiszt buzdította őket a támadásra, egészen addig, míg a tűzvonalkunk előtt, őt magát is le nem lőtték.”

A rendelkezésemre álló adatok alapján készült rekonstrukció

Ralf Wisenmayer őrvezető – akinek ugyanabban a tömegsírban kellett volna végeznie, mint háromezer másik névtelen társának, akik beleszaladtak a Brit Expedíciós Hadsereg tüzébe – a huszonötödikére virradó éjszakát egy erdőben töltötte. A *Gefreiter* földön ült, hátát egy fatörzsnek vetve, amikor is előkaparta zsebéből jegyzetfüzetét, és egy alig pár centis tintaceruzát, majd a vaksötétben írni kezdett.

„*Tegnap huszonnyolc kilométert gyalogoltunk. Végre ideértünk a kiindulási körzetbe. Hajnalban támadunk. Mindenki bizakodó. A hadnagyunk azt mondta, hogy már csak két hét és vége a háborúnak, de hogy így legyen, ahhoz reggel el kell foglalnunk az előttünk lévő falut. Elfoglaljuk! Eddig is elfoglaltunk mindet, amit csak akartunk.*”

Talán már egy perce bámulhatott a feketeségbe, amikor érezte, hogy lassan lecsukódik a szeme, és a füzet kicsúszik a kezéből. Álmában újra az egyetemen volt, és matematikából vizsgázott. Kétségbeesve próbálta meg újra és újra megoldani az előtte fekvő, papírlapra írt feladatot, de nem tudta elolvasni, mert hol az eleje, hol pedig a vége folyt össze egy kékszínű pacává. Amikor pedig a lapra rá akarta írni a nevét, rádöbrent, hogy nincs is nála ceruza. Körülnézett, hogy kitől kérhetne egyet kölcsön, de a teremben csak egy furcsa öltözetű fickót látott, aki a táblánál állt, neki háttal, és ronggyal éppen egy egyenletet törölt le. Tisztában volt vele, hogy annak az egyenletnek semmi köze a feladathoz. Felismerte. Egy fizikai probléma felvezetése. Biztosan tudta, hogy még nem oldotta meg senki... senki a világon. És ő akkor... abban a pillanatban rájött a megoldásra. Akkora öröm töltötte el, hogy felriadt.

Robertson hadnagy emlékirata

1940. május 26-án este 10 órakor Williams őrnagy telefonon jelentett felettesének:

– A német tankok áttörték az első két védelmi vonalunkat, és tovább száguldottak Ypres felé. Szerencsénkre a gyalogságuk lemaradt, és azt a jobbszárnyunkon álló két zászlóalj feltartóztatta. Így lehetőségünk nyílik... Hogy felrobbantottuk-e a hidat? Miféle hidat? A térképen nincs semmiféle híd. Ez valami...

A vonal megszakadt. Williams tulajdonképpen engedélyt akart kérni, hogy visszavonulhasson a már előkészített harmadik állásba.

Az írnoke felnézett az írógépe mellől, majd megkérdezte: – Rádión?

– Ugyan! – legyintett az őrnagy. – Azt már szétlőtték.

Ez csak képzelgés

Korom sötét volt. Hans Schüssler a többi *Soldattal* egyetemben lemászott a teherautó platójáról. „Mi van már megint?” Az autójuk aznap

már harmadszor romlott el, lemaradtak a századuktól. A sofőr szerint az üzemanyaggal lehet valami. A *Feldweibel* parancsára nekigyürkőztek mind a tizenketten, és letolták az autót az útról, majd lökdösték tovább a feketeségben, át a réten a vagy húsz méterre felsejlő kis erdőig. A sofőr felnyitotta a motorháztetőt és két másik katonával nyomban nekiláttak a szerelésnek. Lámpát nem mertek gyújtani. Hans csak most döbrent rá hajdani gyakorlatozásuk értelmére, amikor ők hárman bekötött szemmel szerelgették az autót. Akkor nevetségesnek tűnt, el sem tudták képzelni, hogy valaha ilyen helyzetbe kerülhetnek. Az őrmester két katonát visszaküldött az út mellé: „Hátha jön a mieink közül valaki.” Kettőt pedig előre kísért őrségnek, az erdőtől vagy száz méterre, és bokrokba bújtatta el őket. Hans nem sokat gondolkodott – a szereléshez nem értett, az őröket meg úgyis csak egy óra múlva kellett leváltani –, ezért úgy ahogy volt, rohamsisakostul, géppisztollyal a nyakában leült egy öreg fa mellé, nekitámasztotta a hátát, egy kicsit még izgett-mozgott erre-arra, hogy kényelmesebb helye legyen, és már aludt is.

Álmában újra diák volt, és krétával egy nagy fekete iskolai táblára írt. Az egyenlet eleinte megoldhatatlannak tűnt, de hirtelen... rátalált a levezetésre. Egymás után írta a sorokat. Furcsa érzése támadt. Figyelik? Hátra nézett, egy másik fiú is volt a teremben, az első padban ült, de nem őt nézte, hanem kifelé bámult az ablakon, a parkba. Felkapta a krétapóros rongyot és kapkodva letörölte, amit felírt. Még csak az kellene, hogy valaki észrevegye, hogy ő ilyen nem árja fizikával foglalkozik, biztos kicsapnák.

– Roham! – harsant fel az üvöltés. Schüssler ösztönösen felugrott, és kiszaladt az erdőből. Már derengett. Egy lövészárkot látott maga előtt, ahonnan rá tüzeltek. Rohant előre, közben hol jobbra, hol balra leadott egy-egy rövid sorozatot. A lövedékek az árok előtti földhányásba csapódtak. Még mindig nem látta, hogy honnan lőnek rá. Olyan érzése támadt, hogy csak álmodja az egészet. És akkor eltalálták.

Rekonstrukció

Douglas Haig még mindig a térképet bámulta. Azon törte a fejét, hogy a hova vezényelje a hadtestének tartalékát, a Monro tábornok parancsnoksága alatt lévő második hadosztályt. Egy pillanatra még az is megfordult a fejében, hogy leváltja velük a frontvonalban álló csapatokat, hogy azok a négy napja tartó, öldöklő, nem egyszer kézitusáig fajuló harcok után hadd pihenjenek, de ezt rögtön el is vetette.

Taylor százados, aki percek óta ott toporgott mellette, elunta a várakozást, és szó nélkül távozott. Tulajdonképpen csak azt akarta elmondani, hogy az egyik roham után a lövészárok előtt találtak egy fegyvert, egy újfajta sorozatlövőt, amelyet a németek addig még nem használtak. Tudta,

hogy Haig nem sokra becsüli az olyan új csodadolgokat, mint a géppisztoly meg a golyószóró, mert mi tagadás, megbízhatatlanok, szinte mindig akkor mondanak csődöt, amikor a legnagyobb szükség lenne rájuk. Mindenesetre azt a német fegyvert elküldte egy futárral Le Havre-ba, hogy vigyék át a csatornán, vizsgálgassák csak az otthoni nagyokos szakértők, akik nap mint nap előállnak valami használhatatlan ötlettel. Fogalmuk sincs a valóságról, erről a mészárszékről. Pajzsokat meg vasvérteteket ajánlgatnak, miközben a németek 420 milliméteres mozsarakkal lövik az állásokat.

Jegyzőkönyv alapján

Ralf Wisenmayerre három puska szegeződött. A *Gefreiter* felemelte a kezét, felállt és ment amerre lökdösték.

Mi történhetett? Átaludta a támadást? Vagy nem is volt támadás? Az ágyúzásra biztos felébredt volna. A többiek éjszaka visszavonultak, őt meg ott felejtették?

Egy alacsony falú házba vezették, lelőtték egy székre, egy angol tiszt elé, aki németül az egysége után kérdezősködött. Persze nem válaszolt egyetlen kérdésre sem. Közben körbebámult a szobában, és a tekintete megakadt egy díszes falinaptáron. Érezte, hogy valami furcsa rajta, de eltelt néhány másodperc, mire felfogta, hogy mi az. A naptár tetején az évszám 1940 volt. Talán nyomdahiba? Vagy valamiféle öröknaptár, csak annál az évnél nyitották ki? Vagy tényleg 1940 van, és még mindig tart a háború? De hát nem emlékszik az eltelt huszonhat évre! Vagy fejsérülése van, és csak képzelődik erről az egészből? Vagy még mindig álmodik?

A távolból tompa dörrenést hallott, magas süvítést, és egy hangos, közeli robbanást. Az épület megremegett. Újabb mély „buff” következett, újabb süvítés, és egy újabb robbanás. Aztán egyszerre három messzi baljós „buff-buff-buff”, a lövedékek visítottak, szinte kánonban, végül a három dörrenés egybefolyt... A légnyomás belökte az ajtót.

Az angolok idegesen toporogtak, össze-összedugták a fejüket, közben rámutogattak. Tudta, hogy róla beszélnek, a sorsáról döntenek, de nem értett belőle egy mukkot sem.

Közben többször is bekiáltott egy kint álló katona valamit. A következő robbanás után a tiszt legyintett egyet, és mindnyájan kirohantak a házból. Ott hagyták egyedül. Motorzúgást hallott. Elóvatoskodott az ajtóig, és még látta a porfelhőben távolodó teherautót.

Elmenekültek!

A *Gefreiter* úgy döntött, odakint elbújik, és bevárja az övéit. Nem lehetnek messze, ha... Két távoli ágyúlövést hallott, az egyik lövedék annyira közel csapódott be, hogy megrázta a házat. Wisenmayer a padlóra lapult, várta a második becsapódást, de...

Talán így történt

Hans Schüssler egy ágyúlövedék vájta gödörben tért magához. Éjszaka volt. A bal karja iszonyúan szaggatott, de... „katonadolog”, épphogy súrolta a lövés, csak a bőrét tépte fel. A begyakorolt, gépies mozdulatokkal átkötötte, majd a géppisztolya után tapogatózott a sötétben, de nem találta. „Vissza kellene küszni a mieinkhez!” De merre? Ha rossz felé indul, elfogják. Ott feküdt hajnalig.

Tények

A tudósvilág legnagyobb megdöbbenésére Erik Thorvald az Abel-díj, a matematikai felfedezésekért kapható legmagasabb kitüntetés átadása előtt kilenc nappal, egy tv-interjúban úgy nyilatkozott, hogy az egyenlet mindkét új megoldását tulajdonképpen Maurice Genet újságírónak köszönheti, mert a benne szereplő konstans az ő kutatásainak eredménye. A nemzeti tudományos akadémiák persze rögtön felháborodva reagáltak állítására, mondván, hogy annak a „sarlatánnak”, „képzelgőnek”, „áltudományos szélhámosnak” semmi köze nem lehetett a felfedezéshez. Néhány kollégája ugyan védelmébe vette Thorvaldot, miszerint: azt a megjegyzést biztosan csak viccnek szánta, de Genet egyik unokája megerősítette, hogy nagyapja annak ellenére, hogy nem sokat könyitott a magasabb matematikához, valamilyen rejtélyes okból kifolyólag évekig foglalkozott a most közérdeklődést kiváltó egyenlettel.

A sajtó ráharapott a hírre, a könyvkiadók pedig egymással versengve jelentették be, hogy újra megjelentetik a már rég elfeledett író műveit.

Maurice Genet tizenhat „népszerű tudományos” könyv szerzője volt. Ő írta többek között a *Rádióantenna-rendszer az ókorban*, a *Numa király elektromos kísérletei*, és az *Ókori lézervágók* című műveket. 1992-ben, amikor kiadója két könyvének kéziratát is visszaküldte – úgymond: „Ez már mind lerágott csont!” –, belátta, hogy az ókori történelmi rejtélyekről már tényleg nincs mit lehámozni, és abbahagyta az írást. Évekkel később, amikor a hosszú évtizedek alatt felgyülemlett jegyzeteit rendezgette, a kezébe akadt egy cikk, amit valamikor a '70-es években ollózhattott ki egy angol lapból. Elmondása szerint, még csak nem is emlékezett rá. Egy dél-angliai kisváros első világháborús gyűjteményében a relikviák között egy második világháborús német géppisztolyra akadtak. A nyolcvankét éves James Roberts, a múzeum hajdani kurátora megesküdtött arra, hogy az a fegyver már 1928-ban ott volt, gyerekkorában nemegyszer látta. Miután egy helyi lapban megjelent cikkben hosszasan gúnyolódtak Roberts memóriáján, az öreg megmutatta a katalóguscédulát, amelyen valóban az 1928-as évszám állt.

Genet úgy érezte, eljött az idő a visszatérésre: talán még egy utolsó rejtélyt felderíthet. Azt tervezte, hogy ebből a történetből majd valamiféle időutazással vagy időtöréssel kapcsolatos cikket kerekít. És ha még talál mellé

néhány hasonlót, akkor akár még egy könyvre való anyag is összejöhet. Átutazott Angliába. James Roberts már elhunyt, de utóda Norris Thompson készségesen segített neki. „Nem árt egy kis reklám a múzeumunknak! A nyári hagyományörző játékok két napján kívül alig akad látogató.”

A keresett tárgy egy MP 38-as géppisztoly volt. Thompson a hajdani cikkben leírtakat csak annyival tudta kiegészíteni, hogy egy 1914-ben elsüllyedt komiban találták egy vízmentesen lezárt vaskazettában. A roncsot 1928-ban emelték ki. „És volt a fegyver mellett még valami!”

A poros raktárban negyedórányi kutakodás után találtak rá a naplóra, vagy inkább jegyzetfüzetre, amelyhez spárgával egy apró kis ceruzát kötöttek. Maurice Genet felismerte, hogy a szöveget németül írták, de mivel lefordítani nem tudta – „Majd otthon!” –, sorban lefényképezgette az oldalakat.

Miközben hazafelé tartott, eszébe ötlött egy másik világháborús rejtély is. Talán Peter Kolosimo valamelyik könyvében olvasott róla. 1958-ban Nápoly egyik utcájába egy világháborús ágyúlövedék csapódott be, és robbant fel, nagy pánikot keltve. Napokig rágódott miképpen tudná ezt a két eseményt összekapcsolni. Nem talált megoldást.

„Hm, lesz még több is, csak kutatni kell.” És kutatott...

Az Abwehr 2127/1940 számú aktája alapján

Alfred Werner, a Wehrmacht 7. hadosztályának századosa elképedve bámult a széken ülő, vérző orrú alakra: „Ez nem normális!” A férfin német egyenruha volt, csakhogy az előző háború német egyenruhája. „Ez most mit jelent? Így tiltakozik Belgium megtámadása ellen? Vagy talán gúnyolódik? Vagy a *Gefreiter* tényleg sültbolond?”

Leült, és végigolvasta a néhány soros jegyzőkönyvet. A foglyot kihallgató hadnagy a lap szélére megjegyzéseket is írt.

Fegyverrel a kezében fogták el. A puskája egy Gewehr 98-as volt, német gyártmány. (Itt maradhatott még annak idején, 18-ban a visszavonuláskor, miként az egyenruha is.)

Iratai nincsenek. Azt állítja, hogy 1893-ben született. (Nem néz ki, még tizenhét évesnek sem. Inkább tizenhatnak!)

Kifogástalanul beszél németül. Az általa megadott egység száma a valóságban is létező csapatszám. (De nincsenek itt ebben a térségben. Még nem tudtam felvenni velük az összeköttetést.)

A százados az asztalra dobta a cetlit: – Más egyéb?

– Egy jegyzetfüzet volt nála, tele mindenféle jelekkel. Csak egy norvég falu, vagy város nevét sikerült megfejtetni, illetve azt nem is kellett megfejtetni, csak elolvasni.

– Úgy! Jelekkkel – mondta elgondolkodva *Hauptmann* Werner, majd legyintett: – Nekünk most erre nincs időnk. Adják át az Abwehrnek!

Genet unokájának elbeszélése

Nagyapámnak 1994-ben akadt a kezébe Von Dintzl ezredes 1962-ben kiadott könyve, amelyben a szerző a második világháborúban alkalmazott rejtjelező technikákkal foglalkozott. Az Abwehr, a német katonai hírszerző és elhárító szervezet hajdani kódfejtője, mint érdekességet említett meg egy kódot, amit matematikai egyenletnek álcáztak, és amelynek megfejtésére ugyan hosszú időt áldoztak, de nem sikerült feltörniük. Még néhány sort is közölt belőle. A jeleket látva nagyapám majdnem kiejtette kezéből a könyvet.

Amikor lefordíttatta az Angliában talált jegyzetfüzet tartalmát, a fordító kétségbeesve mentegetőzött, mert három oldallal nem tudott megbirkózni. „Talán valamiféle titkosírás lehet.” Hát, ezek szerint: nem az volt.

Talán így történt.

Hans Schüssler azt hitte álmodik. Az őt kísérő örök a hajdani császári gárdaezred ruháját viselték. Próbálta elmagyarázni, hogy míg sebesülten, ájultan feküdt, akik arra járhattak, talán azt hitték, hogy meghalt, és elvitték a fegyverét, az iratait, a cigarettáját, a jegyzetfüzetét, mindenét...

Az őt kihallgató tisztek közül az egyik az elmondottak hallatán kényszeredetten mosolygott, a másik meg olyan dührohamot kapott, hogy belevörösödött a feje.

– *Franc-tireur!* – üvöltötte.

Erik Thorvald

Álmomban a Heidelbergi Egyetem egyik ódon, üres termében krétával a kezemben álltam a tábla előtt. A táblán a Schrödinger-egyenlet díszelgett. Sohasem jártam Heidelbergben, de mégis biztos voltam abban, hogy ott vagyok. Az egyenlet meg... Néztem, csak néztem, és az járt a fejemben, hogy hibás, illetve nem is az, hogy hibás, hanem hogy csak egy kiindulópont, egy alap. Aztán eszembe jutott, hogy Born és Oppenheimer az egyenletet már egyszerűsítették, az elektronok mozgását elválasztották az atommagoktól, mivel azok nagyon különböző tömegűek. Nekem azonban váratlanul egy másik ötletem támadt. Húztam egy vonalat az addig felírtak alá, majd a tábla jobb szélére odafirkantottam, hogy Erik Thorvald, jelezve, hogy onnantól lefelé az már az én elgondolásom. Az addig ismert helyett egy teljesen más utat választottam, és már bele is kezdtem a levezetésbe, amikor kintről lövöldözést hallottam. Az ablakhoz siettem és kibámultam. Nem láttam semmi rendkívülit. „Képzelmű?” Visszafordultam. A táblánál egy furcsa öltözetű fickót pillantottam meg, aki a félbehagyott levezetésemhez már további négy sort írt. A fiatalember keze megállt a levegőben, megvakarta a fejét, és se szó, se beszéd kiment

a teremből. Magamnak sem tudom megmagyarázni miért, de utána indultam. Persze az álmok logikátlansága vagy logikája közbe avatkozott, és amikor kiléptem a folyosóra, egy forgalmas utcán találtam magam. Megrettenve visszafordultam, és visszairamodtam a terembe. Erre-arra leágazó folyosókon rohantam, majd egy végtelennek tűnő lépcsősoron trappoltam felfelé. Rátaláltam a terem ajtajára, benyitottam, és már majdnem beléptem, amikor megláttam, hogy ketten is vannak benn.

Az egyikük, az, akit követtem a táblánál éppen a levezetését folytatta, írta tovább, majd váratlanul letörölte az egészet, a másik pedig, aki az első padban ült, megdöbbenve, félig nyitott szájjal bámult a szálló krétapor felhőre... Felébredtem.

A sajtó

Egy újságíró a sok közül, aki volt annyira lelkiismeretes, hogy megpróbált utánajárni a történetnek, Angliában megtalálta a jegyzetfüzetet, és a teljes tartalmát nyilvánosságra hozta. Erik Thorvald egyik levezetésének nagy része betű, illetve szám szerint megegyezett az abban leírtakkal. Kibört a botrány.

Az újságírók farkasfalkája rávetette magát a koncra. A szerkesztőségek egymásra lícitálva oldalanként vásárolták fel Maurice Genet hajdani jegyzeteit, a család nagy öröme.

Persze Von Dintzl ezredes könyvére és az abban olvasható levezetésre is ráakadtak. Mindenki számára világossá vált, hogy Thorvald a másik levezetését is úgy másolta. Az Abel-díj jelölőbizottsága törölte nevezését, több egyetem pedig visszavonta díszdoktori címét.

A beindult gépezet nem állt le. Mindenki tudni akarta, hogy kik lehetnek „azok a zsenik, akik korukat megelőzve megoldották az egyenletet”, azt az egyenletet, amelyből amúgy néhány tudóskoponyán kívül senki sem értett semmit. Felforgatták a levéltárakat, sokmilliónyi oldalt lapozgattak át, de nem találtak semmi nyomot, ami Ralf Wisenmayerhez és Hans Schüsslerhez vezetett volna.

Thorvald két hétig hallgatott, elrejtőzött a nyilvánosság elől, álnéven egy vadászházban húzta meg magát valahol a Fekete-erdőben, majd az egyik tévécsatornában közzétett felhívásra válaszolva beleegyezett, hogy részt vesz egy élő, beszélgetős műsorban.

Végül is semmiféle beszélgetésre nem került sor.

Felvettem az adást. Íme!

(Stúdió: asztal, négy szék, a háttér egy hatalmas, három részre osztott kép alkotja, rajta középen Thorvaldnak az Open Mathematicsben megjelent levezetése, tőle jobbra egy Von Dintzl könyvéből kimásolt oldal, balra pedig az angliai jegyzetfüzetben talált sorok fényképe.)

A műsorvezető (önjelölt világsztár) szabadkozik, hogy sajnos a másik két meghívott vendég bizonyos meg nem nevezett, halaszthatatlan okokra hivatkozva lemondta ezt a nagyszerű lehetőséget, hogy személyesen tegyék fel kérdéseiket Erik Thorvaldnak.

Közben azt mutatják, hogy Thorvald fészkelődik a kényelmetlen széken.

Meleg lehet, mert homlokán az izzadságcseppek átszillannak a púderon, amit előtte az arcára ecseteltek. Belenézne a kamerába, de a reflektorok fénye valószínűleg a szemébe világít, csak hunyorog, pislog. Hátrafordul, bámulja a háttér.

A műsorvezető még az Abel-díj alapításának körülményeiről beszél, amikor Thorvald feláll, és indulatosan közbe vág:

– Azt meg tudják magyarázni, hogyan került a nevem mindkét múlt századi dokumentumra? Nem? Hát persze, hogy nem! Schrödinger szerint az egyéni tudat az univerzumban terjedő egységes tudatosság megnyilvánulása. De ezt persze hiába magyarázom! – Ezután felszegett fejvel, színpadias lassúsággal kivonul a stúdióból.

A kamera hol a bal, hol meg a jobb oldali levezetést mutatja. Az egyiken, középen az áll „Thorvald” a másikon pedig aláhúzva az, hogy: „Erik Thorvald”.

Azóta csend van

Évtizedek múltán kiderült, hogy Thorvald sokkal többet tudott, mint amennyit elárult. Íróasztalának egyik fiókjában ott lapult egy dosszié, benne Maurice Genet kutatásainak összes eredményével. Az idős újságíró alapos munkát végzett, akár egy titkosügynök, minden dokumentumot összegyűjtött és eltüntetett, ami a rejtély megoldásához vezethetett volna. „Ez a sztori az enyém! Csak az enyém!” Eszközeiben nem válogatott: lefizetett könyvtárosokat, levéltárosokat, ha kellett betört, és lopott.

Amikor Thorvaldot felkereste, és átadta neki a dossziét, búcsúzáskor valami olyasmit mondott neki, hogy: „Félek, hogy ennek a történetnek még nincs vége.”

Zavaros elméletek csapdájában

Genet eleinte tévúton járt. Úgy gondolta, hogy valamiféle szárazföldi Bermuda-háromszögre utaló nyomra bukkant, ahol mások az idő szabályai. Ezt az elképzelését a lueri Ördög-híd legendájára támasztotta, és öt évet pocsékol el annak dokumentálására.

Egy cikkbe bele is kezdett:

„Emlékszem, elnézően mosolyogtam arra, akitől először hallottam a rueli hídról. Mi is ez, vicc, novella, legenda? Utánajártam.

Állítólag az Ördög-hídja minden évszázadban néhány napra felbukkan, majd eltűnik. Elsőnek Aulus Hirtius, Julius Caesar alvezére említett egy két domb közé épített, sehonnan sehová sem vezető hidat. Ő, Gallia ismerőjeként, görög vagy etruszk építménynek tartotta, ami már első pillanatban is nevetséges állításnak tűnhet. Sok évszázaddal később Einhard mester Nagy Károlyról írt életrajzában megjegyzi, hogy az uralkodó serege, miután a pogány szászokat legyőzte, valamiféle olyan híd alatt vonult el, amit azóta ellopott az ördög.

A középkor elején római vízvezeték maradványának vélték. Később furcsaságai miatt az a különös vélekedés alakult ki, hogy a híd és a két domb, egy, az isten által eltörölt gonosz világ maradéka. A környéket elátkozott helynek tartották. Ez a nézet csak akkor változott meg, amikor a híd két végén megjelentek a homokkő szobrok. Ha az 1800-as évek valamelyikében készült dagerrotípiák nem hamisítványok, akkor a négy evangélistát: Mátét, Lukácsot, Márkot, és Jánost ábrázolhatták.”

A szellemhidat a második világháború alatt kétszer is lebombázták: 1944-ben az amerikaiak, 1940-ben az angolok. A történet szempontjából azonban csak a második adat lényeges. A lueri szellemhíd lehetett az, amiről Williams őrnagyot kérdezte felettese.

Ötévnyi helyben topogás után Genet az egyetlen olvasható szóra összpontosított. A Thorvald nevet először földrajzi névnek vélte. Ám amikor a neten rákeresett Erik Thorvald nevére, és megtalálta életrajzát, már megsejtett valamit: „Ez ám az időanomália!”

Mi is történt?

Genet összegyűjtött aktáiból kiderült, hogy Hans Schüssler 1914. november 18-án hajnalban végezték ki, Ralf Wisenmayert 1940. június elsején délután kettőkor. Mindkettőt kémkedésért ítélték halálra. Sírjaik alig négy kilométerre vannak egymástól.

Thorvald autójának roncsa hozzám került. (Hogy miképpen, azt most hagyjuk!) A helyszínelők jegyzőkönyve szerint a beépített kamera nem működött a baleset előtt, valószínűleg kikapcsolta, vagy talán már előtte meghibásodhatott, mert csak valamiféle régi felvételeket tárolt.

Az elsőt látni, hogy azon a napon (rajta a dátum és az időpont), fél órával a baleset előtt egy útkereszteződésnél, ahol építési munkálatok folytak, a kocsit egy földútra terelték.

Azon zötykölődött már néhány perce, amikor valamiért hirtelen eltűnt a kijelzőről a dátum és idő. Nem! Nem kapcsolta ki. A kamera továbbra is azt az utat mutatta. Elhaladt egy tanya mellett, majd átgurult egy keskeny, korlát nélküli hídon. Ment, csak ment. Közben nem találkozott egyetlen járművel sem. Egy lélekkel sem! A felvételben egy időre valamiféle zavar támadt – csíkok ugráltak rajta keresztül-kasul –, majd megint a földutat

mutatta. Előtte talán harminc méterre nagy porfelhő támadt, mintha valami felrobbant volna. Thorvald balra kapta a kormányt... A felvételen még egy pillanatra felvillant a baleset dátuma, majd elsötétedett minden.

Mit kell még ezen magyarázni?

A tanya, amit a kamera felvett, már nem létezik, de 1914-ben még megvolt, az első világháborúban pusztult el. Fényképem is van róla. A hídról nem tudok mondani semmit. Máig rejtély. A Thorvald előtt felrobbant lövedéket 1940-ben lőtték ki. Az lehetett az, amelynek robbanását Ralf Wisenmayer *Gefreiter* (az Abwehr jegyzőkönyve szerint!) hiába várta.

Ez a történet a 62 év múltán felrobbanó lövedékről bizonyára Maurice Genetnek is tetszett volna.

Az egyenlet megoldására mindhárman ugyanazon az éjszakán találtak rá, még ha az az éjszaka 1914. október 25-én, 1940. május 26-án, vagy 2018. május 9-én is volt.

Thorvald segített megoldani a két levezetést Schüsslernek és Wisenmayernek, akik – Dintzl ezredes és Maurice Genet közvetítésével – segítettek Thorvaldnak azoknak a megoldásában.

A kör bezárult.

Beismerem, hogy a kísérletem, amelyben a „valóságot” akartam megfogalmazni, csúfos kudarcot vallott, mivel az időtagadó Thorvald értelmezése szerint a világban mindössze csak egy egyszerű kis esemény, egy változás történt, és én annyit írhattam volna le, hogy: *az egyenlet megoldódott.* (De még ebben is ott az az időre utaló fránya két té.)

BÚZÁS HUBA

Új korba landolunk

a hang magasból: *atterrissage, Orly* – tapsok – üzenetek
a laptopomra – századéve? – micsoda hajnali magömlés éberen,
röhécselünk, napfény esője passog, poros bulvárokon
kalaplevéve, előttem sohse már Jacques Prévert-em,

habár... te vagy a standok szuvenírje néhol – tücsökmadarak
égi pirregése, kelj fel! – kígyójával az isten, ládd, munkát keres
megint... kiűzetés? halld sustorékol és hömpölyög
a Szajna és az Eiffel, pár szüfrazsett és néhány esperes...

emlékeztet a guide: sokakat fejbe vertek e tájt öt szúért, hát,
vigyázzatok, ha késünk vagy összezördültök akárki régi nőn
a toilletten... új lányok, keverték... ily képtelen eset
a létezésünk, ha bőrünkéből kimászunk szisszenőn

Hívatlanul a Marché de la Poésie-n*

ma már csak vizuál-hang-computer-poézis? bla-bla... leócsált
költők révülete rója a könyvhegyet – ülök egy papírsás-padon –
pár napra tábort itt ütött – meg én is – a Saint-Sulpice
úgy kétszáz kiadója – Bouchet-t, Jacques Derridát fordítgatom –

hogya senki, szájtáti vagyok, pofám elárul biza, valaki sztár szaval
– talán a szózat? – aztán a másik mondja, hetyke-mód kiáll,
hát, szenegáliul meg franciául, diáksínyekből tákolt
rémbóhózat, hja, Jarrytól a jó Übü király...

fejemben stúdió, riporterek nyüzsögnek és dialógot rendezek
– na, néha szánnak – esetleg Barraqué-t, ha közvetítenék?
– jövőre – pampogom e fűevőknek – *je m'excuse* – eh,
a sajtóirodámnak, hívatlanul is dolgom épp elég...

* a költészet piaca Párizsban

Lenbachhausi expressio

fantáziaképek a Blaue Reiter kiállításán Münchenben

fölsejlések és áttűnések napszegélyén,
hol még a színeken a semmi árnya ül,
de már a fényt is mintha újra élném,
formákat elme szül testetlenül,
ím' megvalósulok megest,

mikor a végtelen iramlík kinn, belül,
fülembé borzadályt fujong, ha fest,
e száguldásra soha zablát!
mily átlátszó anyag a test,
mit látóként a vak lát,

a messze kéklő mént, az almazöld öbölt...
honnán szivárogo rajtam át? na, halld hát:
lenn-fönn rohanva reng velünk a Föld,
rivalg a kozmosz-szín-kavalkád,
lót-fut a lélek – testet ölt

Szökőkút a Breitscheidplatzon

...és sírt ásunk a szelekbe feküdni van ott hely...

(Paul Celan)

szerencsenap: Celannak lábnyomát találtam, német volt? lírikus
és majdnem-majdnem isten, planétái szimbólumok, próféciák,
Halálfugája mítoszok, haláltan, lélegzetváltását
üzenete innen: estéink ittas indigóvilág

a rég *Kettéhasított földgolyó* tövében... hja, mert, hogy én,
te, ő leszek? mi csenevész, idő, terek, történelem reánk tapos,
határainkat át aligha lépem, hacsak nem hóttkoki,
bocs', hullarészeg e föld, s a vérünktől már iszamós...

na, most, mikor szakad az ember minden izma, s a rettenet kutyája
szívetekbe vakkan, sehol vagyok, de küldök majd képeslapot,
hogy emberáldozat volt, kataklizma, mikor e nyárutói
sugarakban a negatívom égi fényt kapott

Szállás a Lobkovic-parkban

*Jaroslav Vrchlický (1853–1912) cseh költő és drámaíró
emlékműve az alpinum magaslatán*

bohém szavak földönfutója – én – köszöntlek, mondják, Arany, Petőfi
fordítója voltál, Madáchnak is? elnézést, nem olvastalak,
fogadjanak be népeid, e földek, virradtig itt
e pasturale portál... dehogy zavar pár nyakszegett alak,

bár pisszegetnek: csitt! – faalja hang, a szomszéd? egyetemista prosti lány,
zenét tanulna... együtt rusnyálkodunk a korhadó padon,
az erkölcsrendészet se tudja, honnét szalasztották,
hideg ma, mint a hulla, vacog... a plédemet reá adom –

fatal! szobor legyek a sala terrenában! pirkadkor íme jó,
elhesseget a csőszöd... hová? – pityerg a nő, napfoltos tigrisem –
nyitorgatom: na, lássa be, a lábam... Jaroslav is
nem tudta? néha nőzött... egyébként meg nem számít semmi sem

Trattoriaterasz a Pantheonnál

Kihullott húséges botom kezemből,

A vak mederben elcsúszom majd,

Nem fájlalom már

(Giuseppe Ungaretti)

az oroszlán is meghajol, ha leharapja szelídítője unt fejét,
ha az a heppje – őrjöng a publikum, mindenkit eltipor –
hogy megkísértse... elgurul kalapja... a rettenettel
flörtöltél Giuseppe, téged kereslek, mint már annyiszor,

de csak az idő elmúlt szerelmét találom... emlékezet? ha századok
huzatja csapja be rád az ajtaját a grádics is kopik...
hová felejtet, tüntet el halálom – e kis bűvészinás
mely isten apja? – a tényektől a gondolatokig...

de míg e trattoria terasza a bárka s a pincérlány sirályként
szálldogál a mennyből – felém is napsugarát mintha hintené –
s a gelatiere égi kupolákra – na, né'! – fagyalt-
felhőket játszva ken föl, létünk az ermetismo istené

BENCE LAJOS

Fáklyavivők

*– Semmiért nem jár semmi –
Szunyogh Sanyinak apológia hangnemben*

Fáklyavivők voltunk és
szerettek minket – írtad azonos
című versedben, költeményedben,
így véglegesen múlt időben.
Hitted, romlásunk megállítható
verssel, irodalommal, s azt is,
hogy a 12 magyar vers legeslegszebbikét
talán mi írjuk majd meg egyszer...
A többi már ismert:
jöttek „kiskirályok, pénzhajhászok,
hamis próféták, bukott proletárok”,
istenek áldását várva,
„új széket vásárolva,
beültek a Panteonba”.
– Nem történt semmi
fáklyavivők voltunk – többre
nem futotta – áll a kiállított
Nyugtán ma is. A lélekfojtó
csöndet a hangos
törtetés, mindennapok hordaléka,
s az olcsó, víg láрма váltotta,
isteni áldást sem remélhetünk
eltékozolt Birodalmunkra.
(A senyvedés vár, nem a munka).
Érjük be ennyivel, ez a fáklyavivők
sorsa: semmiért nem jár jutalom.
Ez jár annak, ki nem nemz
utókort, ítéletre sem érdemes,
önmaga fölött tör pálcát,
mielőtt végleg megüdvözülni

VÁRADY TIBOR

Mi is volt Bókán?

Bóka – Waniska

Egyik legjobb barátomat Kaslik Péternek hívták. Bókai volt. Ott végezte az elemit, majd Becskerekre jött gimnáziumba. Utána Belgrádban együtt jártunk egyetemre. Aztán Újvidékre kerültünk. Közeli barátaim között ő nőült meg először, és ő emigrált elsőként. Kevesebb mint harmincéves volt, amikor a feleségével és Zoltán kisfiukkal Kanadába költöztek. Ott csaknem ötven évig élt. 2015-ben hunyt el.

Az, hogy bókai, mindig fontos volt számára. Sokszor emlegette. Kanadából írt leveleiben is. Egyik levelében, melyet 1984 novemberében írt (ez gépelt levél, postán küldte, akkor még nem használtunk e-mailt) szóba hozza a Bóka előtti családi gyökereket is, és felteszi a kérdést, hogy mi is lett volna, ha nem kerülnek Bókára. Ezt írja:

„...ha ősem nem jött volna a Temesközbe kubikusnak és Baráth öregapám nem telepedett volna le Mária Terézia dekrétumára a Bánságba és a Varga ükapám nem jött el volna Erdélyből juhásznak az uradalmi birokra, akkor hol a picsába lennék. Waniska Ave ... ugyan már...”

Torontóban sokáig a Waniska Avenue sugárúton laktak. Én ezt beszélgetéskor „Waniskaslik”-ra javítottam. Péter „Holiswankaslik”-ra módosította. Néha hozzátette: „valahol a fenében”. Most, hogy a „Kaslik” iratsomóban böngészek, élem kerül Péter *Honvágy* című verse, melyben ott vannak ezek a sorok is:

*Pannóniába szakadt véreim honvágya
Sodort ki Amerikába*

Kaslik apai ősei Északról (Felvidékről), anyai ősei Keletről (Erdélyből) kerültek Bókára. Így a megörökölt honvágy nem volt könnyen alkalmazható. Bizonytalan maradt az irány. Péter Nyugatra keveredett. Ott később kikristályosodott benne egy világosabb honvágyirány. Nem Waniska Avenue, hanem Bóka felé. De a honvágykövetési kvóta már ki lett merítve.

A barátságot fenntartottuk. Terveztük, hogy megírunk egy hármaskönyvet is. Bencze Tibor osztálytársunk lett volna a harmadik szerző, aki Becskerekről Münchenbe sodródott. Ez nem jött össze. Viszont találkoztunk. Kaslik gyakran hazautazott. Többször eljött érettségi találkozókra is. Én is voltam kétszer vagy háromszor Kanadában. Amerikában is többször találkoztunk. Először a hatvanas évek végén, amikor ott tanultam, majd később, a nyolcvanas évektől kezdve, amíg vendégtanárként jártam

Amerikába egy-egy szemeszterre. Ha jól emlékszem, 2011-ben találkoztunk Péterrel utoljára. Egyébként, egy kicsit habozok, amikor „Péter”-t írok. Ez volt a neve, de egymás közt sohasem ezt használtuk. A gimnáziumban „Pedro” lett. Ez a választás nem valamilyen spanyol kapcsolat miatt alakult. Inkább bizarrságkeresés ihlette a becenevet. A „Pedro” furcsábbnak tűnt, mint mondjuk a „Petar”, vagy a „Péter”-nek ejtett „Peter”. Én „Tinó” lettem, a „Tibor”-ból kiindulva. Amikor egyszer egy verset küldtem Pedrónak Kanadába, válaszában magasra helyezte a lírai ranglétrán, hozzám biggyesztve egy kis francia nemességet is. Levele a következő megszólítással indul: „Kedves Tinó de Lantos Sebestyén”.

A Waniska Avenue akkor is téma volt, amikor Kaslik már másutt lakott. Az „Avenue” hovatarozása továbbra is „hol a fenében”-ként lett megjelölve. A „Waniska” utcanévet közelebb hozták a szó indián gyökeire. Kaslikot nagyon érdekelték a kanadai indiánok. Valami közelséget is érzett. Lefordította Duke Redbird indián költő több versét (angolról magyarra). Esszé is írt Redbirdről. Elküldte nekem a fordításokat is és az esszé is. Meg is jelentek 1981-ben, az Új Symposionban. A közelséghez hozzájárulhatott az is, hogy az indián költő 1939-ben született. (Ugyanabban az évben, amikor Kaslik is és én is.) Redbird erős identitást érzett. Mint ahogy Kaslik is. A *Vörös Ember Vagyok* vers néhány sorát Kaslik így fordította:

*Én vörös ember vagyok
rád tekintek fehér testvérem és azt mondom,
ne válts meg engem a gonosztól,
váltsd meg önmagad*

Pedro jövevény volt Kanadában, de többször mondta, hogy (amint ezt valamennyire Bókán is észrevette) a történelem alakulása során nem azokat kezelik jövevényként (és nem azokat igyekeznek okítani), akik később jöttek, hanem azokat, akik kevesebben vannak. Így hasonló státusba kerülnek Toronto környékén az indián őslakó és a bókai magyar migráns.

Bóka számomra is mindig fontos volt és maradt – már csak azért is, mert közel van Becskerekhez. Jártam is ott néhányszor, de csak átutazóban. Azon kívül, hogy fontos, valójában keveset tudok róla. Amit tudok, azt zömmel Kasliktól hallottam. Megőriztem egy levelét, melyet még 1955-ben írt. A levél jobb felső sarkán ott áll a dátum, mégpedig „1955 június jó volna tudni hányadikán”. A borítékon az áll, hogy „Boka 13. VII. 1955”. Mivel Kaslikot már nem lehet megkérdezni, és a postást se, szabadon választható lett az igazság. Azt választom, hogy június végén kezdte írni a levelet, aztán később folytatta, és a postára sem vitte azonnal. Pedro 16 éves volt 1955 nyarán. Írja, hogy míg nem jár iskolába, keményen dolgozik, méghozzá reggel 4-től este 9-ig. Ha ez így volt – vagy így valahogy volt –, logikus, hogy idő telt el a levélírás megkezdése és a postázás kö-

zött. Ott áll a levélben az is, hogy a háború előtt és a háború alatt a bókai magyarok leginkább sváb gazdák istállóiban dolgoztak. Kaslik szülei is. Társadalmi helyzetük nem változott igazán a háború (II. világháború) után sem. Olvasom azt is, hogy a boszniai bevándorlókat Bókán leginkább „Mújó”-nak nevezték. Nemcsak a magyarok, hanem azok a szerbek is, akik korábban, körülbelül akkor kerültek Bókára, amikor Kaslik szülei. A név muzulmán azonosságra utal – meg arra is, hogy az emberek nem szoktak igazán figyelmesek lenni mások azonosításakor. Zömmel szerbek jöttek Boszniából Bánátba, de köztünk, korábbi bánátiak között, egy leegyszerűsödött Bosznia-kép volt logikus. Boszniában muzulmánok (is) élnek, tehát akik onnan jönnek, azok Mújók.

Kaslik egyszer elmesélte azt is, hogy a háború utáni években, amikor már ő is helyet kapott a mendemondák követői között, megtudta, hogy Bóka sorsa előre meg volt beszélve. Ebben több éleslátó is egyetértett, ha nem is ugyanolyan megállapodást láttak. Az nem volt vitatott, hogy létezett egy titkos egyezség, csak a körül voltak nézetkülönbségek, hogy kik voltak a tárgyaló felek és mi is lett megbeszélve. Bókai magyarok zömmel úgy tudták, hogy a németek csak egy ideig akarnak fontoskodni (és kegyetlenkedni) Bánátban, mert az lett megbeszélve, hogy előbb-utóbb Bóka ismét magyar falu lesz. Alakultak bizonyosságok helyi románok között is, akik szerint Európában arról született egyezség, hogy Bánát nem marad szétdarabolva, nem lesz román, szerb (vagy magyar) Bánát, hanem csak román. Voltak szerb ismeretek is az egyezségről, melyek szerint arról született megállapodás, hogy a németek kivonulnak (mert számukra van fontosabb is, mint Bánát), és visszakerül minden Szerbiához, többek között Bánát román része, tehát Temesvár is. (Erről, többek között, egy kecsketulajdonosnak voltak bizalmas értesülései.) A háború után nem teljesedett be pontosan egyik egyezségváltozat sem, de ez nem csorbította azok büszkeségét, akik előre tudták a dolgokat. A titokismerőnek kijáró elismerésről sem mondtak le. Ha netán, valamilyen kocsmai beszélgetés során sarokba szorítottak egy kiváltságos beavatottat, ott volt a menekülést hozó magyarázat, mely szerint „én jól tudtam, volt ilyen titkos megállapodás, csak nem tartották be”.

Emlékszem, hogy értesültem még egy bókai valósággrészletről. Ez nem politikai konspirációkkal, hanem spájzzal kapcsolatos. Kaslik egyszer elmondta, hogy egyik bókai iskolatársának szülei roppant fontosnak tartották a spájzot. A háború alatt különösen. Lehet, hogy nem csak ők. Mert az utcára nyíló ablakok mögötti szobákat elérheti az esetleges gépfegyvertűz, de a spájzot nem. És ha hosszabb ideig kockázatos lenne kimenni házból, a spájz biztosítaná a fennmaradást, mert ott sok ételt raktároztak el. Vízet is. Mindent, amit csak lehetett. Az iskolatárs anyja csak hámozott almát evett, a héjat nem. Viszont minden almahéjat a spájzba vitt, mert ha tovább keményedik a válság és élelemhiány következik, az alma-

hég is nyújthat valamilyen megoldást. Üres lekvárosüvegekbe vizet töltött, és ide tette az almahéjakat. Így kevésbé rohadnak, és bővül a víztartalék is. Kasliktól megtudtam azt is, hogy a tartalékról való gondolkodás és a spájzba vetett bizalom egy ideig fennmaradt a háború után is.

Most, hogy nyugdíjas vagyok, és több időm van visszafordulni, jobban látom, hogy sok mindenre nem emlékszem. De ha emlékeznék sem tudnék eleget Bókáról. A világháború alatti évekről különösen nem, mert ezekről Kasliknak is inkább csak közvetett emlékei voltak. Úgyhogy most az iratok felé fordulok. Több bókai kötődésű ügyiratban a világháború éveéhez fűződő perek vannak. Ezekben szó esik olyan ütközetekről, melyeknek kimenetelét már a háború előtt előre megbeszélték. Rálátást nyerek bókai spájzokra is a világháború éveiben.

1943 Bókán – előre megbeszélve, de ágyneműtől függően

A 12 143 számú iratcsomóban egy bókai válóper iratai vannak. 1943 áprilisában indult az eljárás. Nagyapám Rózát, a feleséget képviselte. Napszámosnő volt, a lakcíme: Magyar utca 18. Az alperes azonosságánál egy kicsit bizonytalan vagyok. A keresetben a neve „Stevan”, de több levélben „István”. A vezetéknev sem nyújt valódi eligazítást. Szláv hangzású, de nem gyakori név. A végződés több iratban „ić“-ként van írva, de néhol „its”, van ahol „ich”. Itt segítségre volt szükségem. Németh Ferenc irodalomtörténészhez fordultam, aki bókai. Megírta, hogy 1801-ben Verhovac zágrábi püspök néhány horvát nemesi családot telepített Bókára. Ezek között az egyik az alperes vezetéknevét viselte. Ide tartoztak még a Matanovich, Bančak, Filkovich és Žunac családok. Itt most beugrik, hogy Becskereken volt egy Bancsák Dezső nevű ügyvéd is. Eredetileg Bančak lehetett. Németh Feri megírta még, hogy a bókai katolikus templomban magyar és horvát nyelvű misék is voltak, de több horvát idővel elmagyarosodott. Így talán nem logikátlan az „István”. A nemesi pozíció viszont elkophatott. Az nem világos, hogy pontosan mivel is foglalkozott István/Stevan, de az utalások nem nemesi életvitelt jeleznek. Egy kézzel írt feljegyzésben azt olvasom, hogy az alperes „kőműves”. Egy nyomtatott szerb beadványban pedig „ratar”, azaz földműves. Itt a Németh Feri sem tud már segíteni.

Stevan/István és Róza 1938. október 23-án kötöttek házasságot Bókán. 1943 áprilisában indult a válóper. Április 16-án nagyapám a bókai községi hatósághoz fordul, bizonylatokat kér, melyek szükségesek a per megindításához. Kellett egy házassági anyakönyvi kivonat, továbbá bizonylat, hogy a házasságban nem született gyerek, hogy Bóka volt a közös tartózkodási helyük, és hogy már több mint hat hónapja nem élnek együtt. A kért iratokat már két nap múlva elküldték. A rövid válaszevélén két

német pecsét is van. Az egyik gót, a másik latin betűkkel. Jelzik, hogy most már *Gemeindeamt* a hivatalos név, tehát német hatalom alatt van a községi hivatal (vagy opštinska uprava).

A levelet kézzel írták és szerbül. A községi elnök és a jegyző közlik, hogy csatolva lettek a kért iratok. Jelzi a levél azt is, hogy papírhány van. Mert nem külön papírlapra, hanem a megkapott levél hátoldalára írták. Így most eredetiben került kezembe nagyapám elküldött levele és a válasz is.

Nagyapám naplójában látom, hogy 1943 tavaszán nem csak papír hiányzott. Elfogyott a tüzelő és nem lehetett venni. Az udvarunkban ki lett vágatva két eperfa és egy diófa. Maradtak a háború éveiben is így vagy úgy megoldható kérdések. Sőt – a becskereki udvarunk tekintetében – felmerült egy optimista magyarázata is a fakivágásnak. 1943. március 9-én nagyapám lejegyezte, hogy új fák lesznek ültetve, tehát tulajdonképpen „új kertterv” alakul. Nem tudom, volt-e a bókai hatóságnak is valami optimista magyarázata arra a kérdésre, hogy miért írták a választ nagyapám levelének a hátlapjára.

Arra emlékszem, hogy kisgyermek koromban volt úgy, hogy fáztunk, mert nem volt sem szén, sem tüzelőfa. Most már nem szén vagy fa hiányzik, amikor fázunk. Azt hiszem, papírhány sem lesz már. Mert kilépőben vagyunk a papír világából.

A válóper rutinosan alakult. (Itt persze nem Róza és István/Stevan megszokott lépéseire, hanem ügyvédi és bírósági rutinra utalok. Rózának és Istvánnak ez volt az első – és feltehetően utolsó – válópere.) A válókot az 1894-ben meghozott magyar házassági törvény 77. paragrafusa mutatja, mely szerint: „A házasság felbontását kérheti az a házaspár, kit házastársa szándékosan és jogos ok nélkül elhagyott.” A magyar házassá-

gi törvény Trianon után is érvényben maradt Bánátban és Bácskában. A német megszállás alatt is. Csak akkor több rendelkezés már nem vonatkozott minden bánátira. Mert a német katonai parancsnokság rendeletei elválasztották a zsidókat és romákat sok törvényes jogtól. Az életre való jogtól is. Ebben a világban sok minden módosult. Lehet, hogy nem oda-tartozást, hanem múltgyakorlást éreztek, akik rutint és mindennapokat követtek.

A válóperben nagyapám április 27-én fordul a becskerekai bírósághoz, a 77. paragrafus a/ szakaszára támaszkodva. Kéri, hogy szólítsák fel Stevant, hogy nyolc napon belül térjen vissza a feleségéhez. Felhívták, de nem jött vissza. Ezután következik június 10-én a válókereset. Ebben az a lényeg, hogy a férj ok nélkül hagyta ott Rózát, azóta eltelt már több mint hat hónap, Stevan nem tért vissza akkor sem, amikor a bíróság felszólította. Tehát van rá ok, hogy Stevan hibájából kimondják a válást. A keresetben ott áll az is, hogy a házasságban nem született gyermek.

Két szóbeli tárgyalás is meg lett tartva. Az egyik 1943. június 26-án, a törvényszéki épület első emeletén az 50. számú szobában, reggel 9-kor. A másik 1943. szeptember 4-én, ugyanabban a szobában, délelőtt 11-kor. Minden pörgött. A második tárgyaláson már nemcsak az ügyvéd és a bírák, hanem Róza és Stevan is otthonosan ülhetek a megszokott 50. számú szobában. Nagyon gyorsan fejeződött be mindkét tárgyalás. Ha elhagyás a vád, az alperes férj azzal szokott védekezni, hogy igaz ugyan, hogy elhagyta a feleségét, de nem ok nélkül. Hanem mert az asszony megcsalta egy szomszédval. Vagy mondjuk mert megtagadta, hogy vasárnap ebédet főzzön. Stevan meg se mukkant. Nagyapám ennek örülhetett. Szeptember 4-én különösen. Azért is, mert egy nappal korábban született Piroska húgom. Akkoriban még nem kórházban, hanem otthon születtek a gyerekek. Bábaasszonyok segítségével. A tárgyalás nem tartott tovább egy fél óránál. Így nagyapám gyorsan hazaérhetett, hogy ismét láthassa egynapos unokáját.

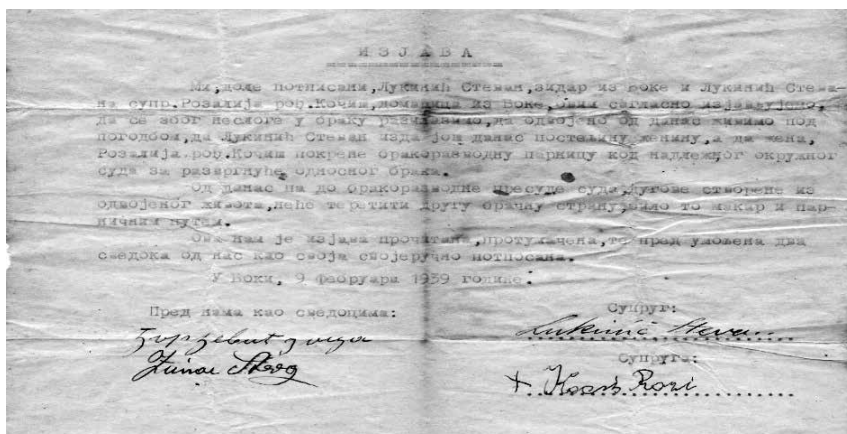
Látok az iratok között egy levélmásolatot, melyen a dátum 1943. november 25. Ott áll, hogy az ügy befejeződött, és nagyapám igazolja, hogy ügyvédi költségek fejében átvett Rózától 350 dinárt. Minden zökkenőmentesen alakult.

Egyébként, egy nappal a második szóbeli tárgyalás előtt (tehát 1943. szeptember 3-án, aznap amikor a húgom megszületett), aláírták Olaszország feltétel nélküli kapitulációját. Szóval voltak, akik akkoriban azt látták, hogy nem érdemes harcolni. Itt most felvillan egy párhuzam és magyarázat lehetősége, de hamar ki is alszik. Mert – amint feltehetőleg az olvasó is gyanítja – mégsem az olasz példán múlt, hogy Stevan nem védekezett. Már csak azért sem, mert az olasz kapituláció folytán Közép-Dalmácia és a Kotori-öböl Horvátországhoz kerültek. (Ez nagyvonalú volt, mert Kotor tulajdonképpen Montenegróhoz tartozik.). A horvát

származású Stevan számára ez bátorító esemény lehetett. Szóval más magyarázatot kell keresni. És itt most ismét előtérbe kerülnek a Bókán jól ismert konspirációelméletek. Ezek szerint tudvalevő, hogy az országváltásokat és sok egyebet is előre meg szokták beszélni. Feltehetően azt is, hogy Stevan és Róza szét lesznek csatolva.

Így volt. Ezt én is megtudtam, amint lapozgatni kezdtem az iratokat – csak eddig nem hoztam szóba. Mert biztosabb talajon kényelmesebben lehet kezelni a csattanót. Hitler, Sztálin, Horthy, Churchill és mások Bókára és Bánátra vonatkozó egyezségeit a legalaposabb bókai konspiráció-ismerők sem tudták írásban az asztalra tenni. Ismételtetéssel pótolták a hitelességet. Ezzel szemben Stevan (vagy István) és Róza egyezségét én tanúk által hitelesített bizonyítékkal tudom igazolni. Egy irat világosan mutatja, hogy a felek már néhány évvel korábban előre megbeszélték, hogy milyen csatát folytatnak – és hogy mi lesz ennek a kimenetele. Az egyezség itt van előttem az asztalon. Most le is másolom. Alig olvasható, de világos, hogy van.

Amint látszik, a papír egy kissé megdohosodott. Négy évvel korábban íródott, mint a többi beadvány és levél. Lehet, hogy valahol máshol (és rosszul) őrizték, mielőtt a 12 143 számú aktába került volna. A cím ИЗЈАВА, azaz „nyilatkozat”. Tulajdonképpen egy megállapodás született. Cirill betűvel van írva – de a négy aláírás közül három latin betűs. Róza és Stevan egyezségéről van szó, melyet 1939. február 9-én kötöttek. Négy és fél hónappal az esküvő után. Az egyezség két alapeleme a következő: a férj kötelezi magát, hogy még „ma” (tehát 1939. február 9-én) odaadja Rózának az ágyneműt. Ezzel szemben Róza kötelezi magát, hogy ő intézi a válópert. Tehát méltányos egyezmény született. És így már logikus, hogy Stevan a tárgyaláson meg sem mukkant, semmit sem vitatott, csak nézte, hogyan folyik a megbeszélte eljárás. Az egyezséget két tanú is aláírta. Az egyik cirill betűt használt, a vezetékneve Ђорђевић, a keresztnévét nem

tudom elolvasni. A másik tanú Žunac Stevan. Itt a vezetéknev ama horvát családok egyikére utal, melyek Németh Feri szerint 1801-ben jöttek Bókára. Látom az egyezségben azt is, hogy foglalkozása szerint Stevan kőműves. Tehát mégis az volt, csak lehet, hogy 1943-ban valamilyen mezőgazdasági birtokon dolgozott, ezért jelölte a bíróság „földműves”-ként. Egyébként, Stevan itt az „ić” változattal írta le a vezetéknevét, Róza pedig a lánynevét és a „Rozi” változatot használta.

Azt nem látom, hogy miért bomlott fel ilyen gyorsan (négy és fél hónap után) a házasság. Az egyezségben nincsen nyoma semmilyen korábbi vitának. Lehet, hogy csak egyszerűen rájöttek, hogy nem volt jó döntés egybekelni.

Aztán itt van még a kérdés, hogy miért várt Róza négy évig (1939 februárjától 1943 áprilisáig), mielőtt megindította volna a megbeszélte válópert. Két lehetséges magyarázatot látok. Az egyik az, hogy a világháború másfelé irányította Róza és Stevan figyelmét. De Bánátba csak 1941 áprilisában ért el a háború (és vele a német megszállás). Ez több mint két évvel az egyezség megkötése után történt. Lett volna idő és alkalom korábban is lépni. Így az marad magyarázatként, hogy Stevan nem adta oda rögtön Rózának az ágyneműt. Csak évek múlva. Ezen múltak a dolgok, ezért kellett várni. De a végén mégis Rózához kerülhetett az ágynemű, és innen már pontosan úgy alakult a konfliktus, ahogy meg volt beszélve.

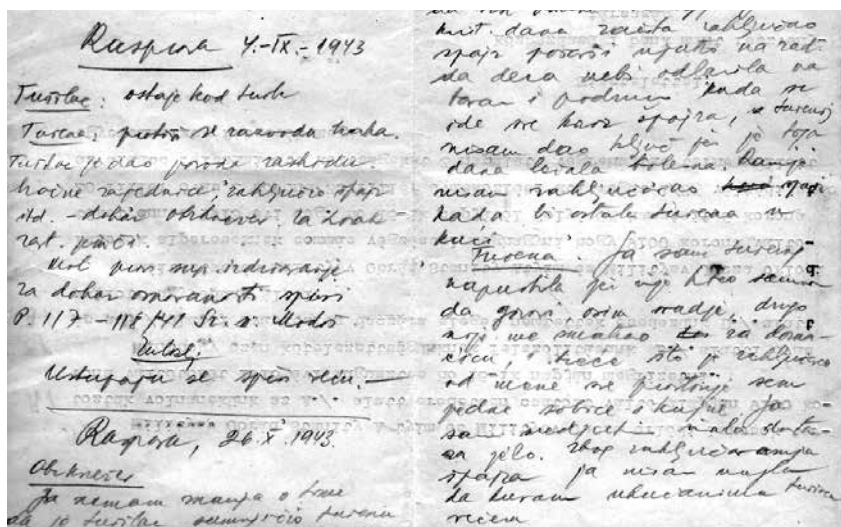
Spájzlezárások Bókán a világháború alatt

Sok minden volt Bókán a háború alatt. Voltak olyan válóperes ütközések is, melyek nem lettek előre megbeszélve. Az irodánkban bonyodalmakat is hozott a bókai peres lendület. Róza és Stevan perében a második tárgyalás 1943. szeptember 4-én lett megtartva a becskerek-i törvényszéken, délelőtt 11-kor. A probléma úgy alakult, hogy Aca és Milea (szintén bókai lakosok) válóperében is kitűztek egy tárgyalást, szintén 1943. szeptember 4-ére, és szintén délelőtt 11 órára. A bókai naptárban, szeptember 4. a Válóperek Napja lehetne.

A második per iratcsomójában az első papír, mely a kezembe került, egy levél volt. Amikor elolvastam, egy kicsit mosolyogtam azon, hogy a nagyapám a felperest (az ellenfelet) bizalmasan „Acá”-nak szólítja. Ez körülbelül „Sanyi”-nak felel meg. „Aleksandar” lenne a Sándor megfelelője. De aztán láttam, hogy a bíróság is az „Aca” nevet használta. Bókán így keresztelték. Egyébként a bánáti magyarok között az „Aca” „Ácá”-ként lett honosítva. Innen már én is így fogom használni.

Ebben a perben nagyapám Milea ügyvédje lett. Tulajdonképpen a becskerek-i ügyvédi kamara nevezte ki (1943. június 28-án). Mert Milea szegénységi jogra támaszkodott. Maga nem tudott ügyvédi segítséget

pénzelni. Látom, hogy Franz Maierhoffernek hívták a becskerei kamara elnökét. Német időket éltünk. De maradt valami a békebeli becskerei bonyodalmakból, melyből a németek sem tudtak egyszerűen kilépni. A végzésre cirill betűvel gépelték Maierhoffer nevét: Majepxoфep. Egyébként az még nem lett volna probléma, hogy Milesa nem tudott fizetni. A jótekonyság is belefért az ügyvédi szakmába. Meg arra is volt esély, hogy nagyapám mégis megkapja a munkadíjat, ha az ellenfél veszít, és így fizetőképes személyre hárulnak a perköltségek. A két azonos tárgyalási időpont okozott gondot. Az a megoldás született, hogy az Ácó *contra* Milesa ügyben nagyapám helyett az apám ment el a bíróságra. Ezt azért tudom, mert az iratcsomóban van egy ceruzával írt feljegyzés a szeptember 4-iki tárgyalásról. Felismerem az apám kézírását. Most idemácsolom a papírlap felét:

Nem könnyen olvasható, de látszik, hogy *Rasprava 4.-IX.-1943* – tehát tárgyalás 1943. szeptember 4-én. Utána következik, hogy *Tuzilac* (a felperes) fenntartja a keresetet, *Tuzena* (az alperesnő) pedig vitatja és ellenzi a válást. Az alperesnő nyilatkozata röviden van összefoglalva. Ez lett feljegyezve (magyarra fordítva): „a felperes adott okot a házassági élet megszakítására, bezárta a spájzot stb. – tanú Oberknežev”. Tehát a spájzlezárás és satöbbi kerültek érvként a bíróság elé. Szerencsére ez csak egy nagyon rövid bevezető tárgyalás volt. Úgyhogy az apám körülbelül a nagyapámmal együtt érhetett haza egynapos kishúgomhoz.

A szeptember 4-i tárgyalás után jött egy újabb, és teljesebb kép alakult. Most megpróbálom közelebbről mutatni a spájzlezárást, és – amennyire majd tudom – a „stb.”-t is. Ácónak nem ez volt az első házassága. (Lehet, hogy Milesának sem. Ezen a ponton ellentmondó információk vannak az iratokban.) Korábbi házasságában Ácónak született egy fia. 1943-ban, a per idején, volt már négy unokája is. A papírlapon, mely az apám jegy-

zeteit tartalmazza, a szeptember 4-iki rövid feljegyzés után következnek az október 26-án megtartott tárgyalás jegyzetei. Az új tárgyaláson előbb Oberknežev tanút hallgatták ki. Úgy látom, hölgytanú volt. (Keresztnev nincsen az iratokban, de szerb nyelvű szövegből jobban kikövetkeztethető, hogy férfi vagy nő szavaira utal.) A vallomás egyértelmű:

„Azon a napon, amikor elhagyta a felperest, az alperesnő elhívott, hogy megmutassa, hogy a spájz ajtaja be van zárva. Ezt magam is láttam.”

Szóval minden világos. Kaslik bókai beszámolóíra emlékezve, engem az is érdekelne, hogy volt-e a spájzban félretett almahéj. Ez sajnos nem derül ki az iratokból. Egyértelmű azonban, hogy fontos volt a spájz, és az is, hogy Milesa előtt bezárták.

A lezárás tényét a felperes sem tudta vitatni – de próbálta megmagyarázni. Közölte, hogy valóban bezárta a spájz ajtaját, de azért, mert a spájzból van egy feljárat a padlásra és egy lejárát a pincébe. Az unokáknak veszélyes lett volna létrán padlásra vagy pincébe menni, ezt akarta megakadályozni. Egyébként amint látom, az unokák valóban kisunokák voltak. Biztos lehetek, hogy egyikük Kasliknak volt kortársa, aki akkor négyéves volt. Arra is fogadni mernék, hogy Kaslik találkozott néhány-szor a bókai utcákon Ácó unokáival.

Szóval a felperesi érvelésnek az volt a lényege, hogy baj érhetne volna az unokákat, ha a spájzból a padlásra vagy a pincébe indulnak. Ácó ezért zárta le a spájzot. Az alperesnő oldaláról az volt erre a viszontválasz, hogy akkor miért nem hagyta a feleségénél a kulcsot.

Amikor kihallgatták, Milesa megismételte, hogy a férj a hibás, nem ok nélkül hagyta őt el. Három okot pontosított:

- Ácó nem beszélt vele, csak szidta
- Nem tekintette őt háziasszonynak
- Bezárta a spájzot, és így Milesa nem főzhetett a házbelieknek.

Nagyon sok oka lehet egy távozásnak. A háborús években is – vagy mondjuk azok dacára is. A 11 987 számú iratsomóban egy becskereki válpert látok, mely 1942-ben folyt. Itt a férj (György) hagyta el a feleséget (Erzsébetet). Miután elment, György a református templom udvarában lakott (ide lettek kézbesítve az idézések). Erzsébet volt a felperes. Szerinte ő maga nem adott semmi okot a férje távozására. György azért ment el, mert vadházasságra lépett egy másik asszonnyal. György szerint ez egyáltalán nem igaz. Azért távozott 1941. június 1-jén, mert a felesége egész nap semmit sem adott neki enni. Ezután György harangozónak szegődött a református templomba, így költözhetett a templom udvarába. Az ítélet nem maradt meg az iratok között. Így nem tudom, mi volt az igazság. Az is lehet, hogy – akármilyen ítéletet is hozott – a bíró sem tudta biztosan. Azt sem tudni már, hogy 1941. június 1-jén, amikor Erzsébet megtagadta, hogy enni adjon, vajon György éhezett-e, vagy talált valamilyen pótmegoldást a spájzban.

És most visszatérek Bókára. Ácó és Milesa perében a lényeg az volt, hogy Ácó Milesa hibájából akarta kimondatni a válást. Milesa azt igyekezett bizonyítani, hogy ő nem hibás, tehát vissza kell utasítani a válókeresetet. Feltételezem, hogy a nagyapám vagy az apám felvetették Milesa előtt azt a lehetőséget is, hogy adjon be viszontkeresetet, kérjen ő is válást, csak Ácó hibájából – és igényeljen eltartást is. Milesa úgy érezhette, hogy a már kialakult veszekedési megszgye az igazi. Így vesztek össze, menjen a per is így. Ez a kettőjük dolga. Egyébként külső tényezők sem játszottak szerepet. A német megszállók is hagyták, hogy ez menjen, ahogy megy.

Az október 26-i tárgyalás a 63. számú szobában folyt, és ugyanott ítélet is született. Még aznap. A meghallgatás után a felek és az ügyvédek kimentek a szobából, a bírák és a gépírók benn maradtak. Az apám valószínűleg még beugrott egy irodába, ugyanazon vagy egy másik emeleten, más ügyek kapcsán. Ezt tehetette a felperes ügyvédje is. Milesa és Ácó a folyosón vártak. Amennyire emlékszem, a 63-as szoba környékén csak egy rövid pad van. Az a valószínű, hogy Ácó és Milesa nem ültek le egymás mellé, hanem álltak, két különböző ablakpárkányra támaszkodva. Nem hiszem, hogy beszéltek volna egymással. Most, hogy leírtam, hogy Ácó és Milesa nem mozognak és hallgatnak, én is megállok – és míg az érvek és igazságok egy időre csukott ajtó mögött tartózkodnak (a tárgyalószobában), magukat a szereplőket próbálom látni. Azt érzem, hogy Ácónak keskeny rövid szakálla volt. Milesa őszülő göndör hajjal, balfüle közelében egy hajszállal állt az ablaknál, a 63-as tárgyalószoba előtt.

Aztán behívták őket, hogy felolvassák az ítéletet. Milesa nyert. Elutasították a válókeresetet.

Ácó nem adta fel. Ügyvédje december 5-én adott be fellebbezést. Az eredeti példány maradt meg az iratok között. Pecséttel, okmánybélyegekkel. Azzal, hogy a pecséten álló cím ki lett javítva. A pecsét szerint Ácó képviselője Vasa Ranisavljević Jaša Tomić-i ügyvéd. Viszont át lett húzva a „Jaša Tomić“, és tintával az lett odaírva cirill betűvel, hogy „Модос“. Tehát Módos. Tulajdonképpen 1323-ban lett ez a falu neve. Magyarok mellett a helyi románok, németek és bolgárok is ezt választották (németül Modosch). A két világháború között Módosból Jaša Tomić lett. Ez egy ismert szerb politikus neve. Aztán 1943 táján változtak a dolgok. Ma párhuzamosan érvényes Jaša Tomić és Módos.

Egyébként a fellebbezésben is a spájz van a figyelem központjában. Ide fordult az igazságkeresés. Ácó szerint ő nem akarta megsérteni a feleségét, amikor bezárta a spájzot, míg mezei munkára ment. Milesát tisztelték a házban, de ő ennek ellenére távozott. Méghozzá Romániába ment a nővéréhez, és már néhány hónapja ott van.

Ezután következett még egy szóbeli tárgyalás 1944. április 21-én. Az apám jegyzetei ugyanazon a papírlapon vannak, melyen a korábbi feljegyzések is. Csak ezúttal nem ceruzával, hanem tintával. Ácó azt állítja, hogy

mindenki szépen bánt Milesával. Amikor egybekeltek, Ácó fia tízéves volt. Milesa anyaszerepet is kapott. Olyannyira, hogy amikor a fiú meg nősült, ő volt az esküvőn főszerepben, és nem a természetes anya. Akkor romlottak csak meg valamennyire a kapcsolatok, amikor Ácó menyje is része lett a családnak. De a spájzlezárás sértő szándék nélkül történt. Ácó vallomása végén ott áll, hogy Milesa ok nélkül otthagyta, és Romániába ment az első házasságából származó lányához. A felperesi fellebbezésben az áll, hogy Milesa a nővéréhez ment Romániába. Kétszer is végignéztam az iratokat, de nem találtam perdöntő magyarázatot. Úgyhogy itt 1:1-re végződött az igazságverseny.

Ácó után Milesa tett tanúvallomást. Az ő válaszaiban is felmerülnek újabb részletek. Elmondta, hogy ő mindenről gondoskodott a házban, és mezei munkákban is részt vett. Ennek ellenére, miután Ácó menyje is színre lépett, Milesától elfordult minden bizalom. A meny vette át a háztartást. 1941-ben a férje meg is verte Milesát. Ő ezután elhagyta a házat, de két hónap múlva Ácó elment hozzá, és kérte, hogy jöjjön vissza. Vissza is jött, de semmi sem változott. Amint olvasom a vallomásban: „Ácó rám se nézett, csak akkor beszélt velem, amikor szidott, és nem végezte velem a házastársi kötelességeit sem.” Amikor Milesa egyszer megkérdezte Ácót, hogy ő, a feleség, most kicsoda is lett, Ácó ezt válaszolta: „senki és semmi”. És mindezek mellett a férj a spájzot is bezárta.

A bíróság ismét Milesának adott igazat. Azt tartotta inkább hitelesnek, amit a feleség mondott. Ott áll az ítéletben, hogy egész valószínűtlen, hogy mindenki szépen bánt volna Milesával, és ő ennek ellenére hagyta ott kétszer is a férjét. Nyilván gorombáskodtak vele – a spájzlezárást pedig tanú is bizonyította.

A másodfokú ítéletet a szóbeli tárgyalás után rögtön ki is hirdették. A már megszokott módon, miután Aca, Milesa és az ügyvédek is bejöttek a folyosóról. Ez 1944. április 21-én, pénteki napon volt. Aztán írásban is megfogalmazták a döntést, május 9-én tettek rá pecsétet. Egy-két nap múlva érkezhetett Bókára. A per formálisan is befejeződött. Ugyanezekben a napokban (május 12-én) a szovjet hadsereg befejezte a Krím visszafoglalását. Nyárára már megalakult a Világbank is.

Milesa megnyerte a pert, de valószínűleg felvetődött benne a kérdés, hogy mit is kezdjen a győzelemmel. A válókereset el lett utasítva, mert a bíróság úgy látta, hogy Milesa nem ok nélkül hagyta ott a férjét. Most vissza lett foglalva a házasság? Ismét Milesa felséguralmába tartozik a spájz, és Ácó házastársi kötelezettségeinek elvégzése is? Szóval megoldás lett a győzelem? Krím esetében sem biztos, hogy az lett.

Hogy Ácó pontosan mit csinált, amikor kézbe kapta a másodfokú ítéletet, nem tudom. Lehet, hogy a spájzból felment a padlásra, és kinézett a tetőablakon a jövő felé. Ott talán azt látta, hogy Kaslik, kisunokájának bókai kortársa, lantot penget a Waniska Avenue-n, és magyarázza a jövő-

beli helyzetet. Kitérve arra is, hogy mi működik és mi nem. Amikor negyven évvel később Kaslik és a Waniska már jelen idő lett, postán kaptam meg Kasliktól a magyarázatot. Ez ott áll *Oratio Scolastica* című versének kezdő soraiban:

„Közbe működik: Kínlódi Lantos Sebestyén

[...]

Közbe nem működik: a gépkocsim ablakmosója és a Világbank anti-inflációs elgondolása”

Nem tudom, mennyire azonosíthatta Ácó, 1944 májusában, a tetőablakon keresztül, a családi, bókai és egyéb jövőt. Valószínűleg lejött a lépcsőn és megállt a spájzban gondolkodni.

Oláh Gergely Máté: My Choice

Oláh Gergely Máté: Kockakő

Oláh Gergely Máté: Cigiző néni

SZÁMUNK SZERZŐI

Tőzsér Árpád (1935, Gömörpéterfalva) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett Kosuth- és József Attila-díjas szlovákiai magyar költő, író.

Száz Pál (1987, Vágsellye) szlovákiai magyar költő, irodalomtörténész, műfordító.

Jaroslav Hašek (1883–1923) cseh származású író. Leghíresebb műve: Švejk.

Lanczkor Gábor (1981, Székesfehérvár) József Attila-díjas költő, író, műfordító. Az 1749 című világirodalmi portál főszerkesztője.

Mohai V. Lajos (1959, Nagykanizsa) József Attila-díjas költő, író.

Beke Ottó (1981, Zombor) a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar oktatója.

Székelyhidi Zsolt (1973, Debrecen) költő, író, zenész, zeneszerző, fotográfus.

Berka Attila (1976, Budapest) író, költő. Budapesten él.

Vilém Flusser (1920–1991) cseh származású filozófus, Prágában született. Évtizedekig Brazíliában élt, majd Franciaországba költözött.

Losonc Alpár (1958, Temerin), vajdasági magyar filozófus, közgazdász, egyetemi tanár. Az Új Symposion harmadik nemzedé-

kének volt tagja. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia 2018-ban választotta tagjai közé.

Mosonyi Kata (1949, Mosonmagyaróvár) tanár, kritikus, költő. Pécssett él.

Bence Erika (1967, Bezdán) egyetemi tanár, irodalomtörténész. Az Újvidéki Egyetem BTK magyar tanszékén tanít. Kupuszinán él.

Hörcher Eszter (1984, Budapest) irodalom- és művészettörténész. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktori iskolájának hallgatója. A budapesti Holokauszt Múzeum munkatársa.

Debreczeny György (1958, Budapest) könyvtárosként dolgozik Budapesten.

Bojtor Iván (1954, Szombathely) a Veszprém melletti Kádártán él.

Buzás Huba (1935, Medgyesegyháza) költő, nyugalmazott bíró. Veszprémben él.

Bence Lajos (1959, Göntérháza) József Attila-díjas szlovéniai magyar költő.

Várady Tibor (1939, Nagybecskerek) vajdasági magyar származású jogtudós, író. Az újvidéki Új Symposion egyik alapító tagja és szerkesztője. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja. Budapesten és Újvidéken él.

A Vár Ucca Műhely számait a következő üzletekben biztosan meg tudja vásárolni

Relay Café 1446 Aréna – **1148 Budapest**, Hungária körút 48.
Inmedio 2410 Óbuda Auchan – **1033 Budapest**, Szentendrei út 115.
Inmedio 2401 Bp Campona – **1223 Budapest**, Nagytétényi út 37-47.
Inmedio 2417 Bp Pólus Center – **1152 Budapest**, Szentmihályi út 131.
Inmedio 2103 Soroksár Auchan – **1239 Budapest**, Auchan Soroksár, Bevásárló utca
Inmedio 2441 Budaörs Tesco – **2040 Budaörs**, Kinizsi út 1.
Inmedio 2102 Budaörs Auchan – **2040 Budaörs**, Auchan, Sport utca 2.
Inmedio 2104 Törökbálint Auchan – **2045 Törökbálint**, Torbágy utca 1. B/420
Inmedio 2135 Budakalász Auchan – **2011 Budakalász**, Omsz Park 1.
Relay 1113 Érd Stop Shop – **2030 Érd**, Budai út 13.
Inmedio 2126 Solymár Auchan – **2083 Solymár**, Szent Flórián utca 2.
Inmedio 2101 Fót Auchan – **2151 Fót**, Fehérkő út 1.
Inmedio 2847 Dunakeszi – Fót Té – **2120 Dunakeszi**, Fóti út 120.
Inmedio 2150 Maglód Auchan – **2234 Maglód**, Eszterházy János utca 1.
Inmedio 2105 Sz.miklós Auchan – **2310 Szigetszentmiklós**, M0, Háros utca 120.
Relay 1101 Tatabánya MÁV – **2800 Tatabánya**, Győri út 1.
Inmedio 2506 Komárom Igmándi u – **2900 Komárom**, Igmándi út 11.
Inmedio 2112 Salgótarján – **3100 Salgótarján**, Erzsébet tér 5.
Inmedio 2305 Mezőkövesd – **3400 Mezőkövesd**, Mátyás király út 101.
Inmedio 2303 Miskolc Auchan ex – **3500 Miskolc**, Pesti út 9.
Inmedio 2327 Miskolc Auchan – **3527 Miskolc**, József Attila utca 87.
Inmedio 2707 Debrecen Malom... – **4027 Debrecen**, Füredi út 27.
Inmedio 2702 Debrecen Auchan – **4031 Debrecen**, Kishatár utca 7.
Inmedio 2715 Debrecen Tesco – **4031 Debrecen**, Kishegyesi út 1-11.
Inmedio 2706 Fehérgyarmat – **4900 Fehérgyarmat**, Kossuth tér 3-5.
Relay 1702 Szolnok MÁV – **5000 Szolnok**, Vasútállomás, Jubileum tér
Inmedio 2809 Szolnok Auchan – **5000 Szolnok**, Szandaszőlős, Felső Szandai rét
Inmedio 2920 Szolnok Volán Üzlet – **5000 Szolnok**, Ady Endre út 15.
Inmedio 2805 Orosháza Vásárcsarnok – **5900 Orosháza**, Könd utca 47-49.
Inmedio 2830 Orosháza Tesco – **5900 Orosháza**, Vásárhelyi út 23/a.
Inmedio 2220 Kecskemét Auchan – **6000 Kecskemét**, Dunaföldvári út 2.
Inmedio 2209 Csongrád Fő u – **6640 Csongrád**, Fő utca 2-4.
Inmedio 2202 Szeged Auchan – **6722 Szeged**, Zápor utca 4.
Inmedio 2508 Bonyhád – **7150 Bonyhád**, Szabadság tér 12.
Inmedio 2902 Kaposvár Pláza – **7400 Kaposvár**, Kaposvár Plaza, Berzsenyi utca
Inmedio 2504 Pécs Árkád – **7622 Pécs**, Árkád, Bajcsy-Zsilinszky utca
Inmedio 2109 Szfvár Auchan – **8000 Székesfehérvár**, Holland fasor 2.
Inmedio 2002 Pápa Kossuth u. 3 – **8500 Pápa**, Kossuth Lajos utca 30.
Inmedio 2915 Nagykanizsa TESCO – **8800 Nagykanizsa**, Tesco, Boszorkány utca 2.
Inmedio 2613 Győr Vásárcsarnok – **9001 Győr**, Herman Ottó utca 25.
Inmedio 2632 Győr Árkád – **9001 Győr**, Árkád, Budai út 1.
Inmedio 2602 Sopron – **9400 Sopron**, Széchenyi tér 13.
Inmedio 2608 Szombathely Szűrcs – **9700 Szombathely**, Szűrcsapó utca 4.
Inmedio 2612 Kőszeg Városház u – **9730 Kőszeg**, Városház utca 5.

Keresse lapunkat a Relay vagy az Inmedio üzleteiben!

valamint kapható az Írók boltjában (Budapest, Andrássy út 45.)
és Veszprémben a Művészetek Házában.